

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Katedra sociální práce

Diplomová práce

Bc. Klára Sochorová, DiS.

Faktory ovlivňující hranice a jejich kvalitu v sociálním prostředí u chlapců z Diagnostického ústavu Lublaňská

Factors influencing boundaries and their quality in the social environment of boys from the Diagnostic Institute

Lublaňská

Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Alena Novotná, Ph.D.

2024

Poděkování

Děkuji doc. PhDr. Aleně Novotné, Ph.D., za její rady a trpělivost, kterou projevila při vedení mé diplomové práce. Snažila se mi ukázat, jak se na téma podívat i z jiného úhlu pohledu. Rovněž bych chtěla vyjádřit své poděkování Mgr. Kateřině Cidlinské, Ph.D., která mi pomáhala s metodologickou částí. V neposlední řadě patří mé poděkování také rodině za podporu a trpělivost po celou dobu mého studia.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Klára Sochorová

V dne

Abstrakt

Diplomová práce je zaměřena na faktory, které ovlivňují hranice a jejich kvalitu v sociálním prostředí u chlapců z Diagnostického ústavu Lublaňská, a to ve vztahu k rodině, patologii, diagnostickému ústavu a volnému času. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část a jejím cílem je zjistit, jaké faktory hrají zásadní roli v nastavování hranic u těchto chlapců z hlediska rodiny, ústavního zařízení, patologie a volného času, za jakých okolností a proč tomu tak je. V praktické části jsou vymezeny pojmy hranice, oblasti hranic, hranice mládeže a dospělých, rodina, její vývoj a dysfunkce rodiny, rodinné prostředí, priority a role v rodině, identifikace role v rodině, výchova a hranice ve výchově. Dále jsou představeny pojmy patologie, syndrom rizikového chování a návykové látky. Tato část se rovněž věnuje problematice zákona o ústavní nebo ochranné výchově a definuje pojmy jako diagnostický ústav, preventivní program, volný čas a rizika s ním spojená. Praktická část se věnuje rozhovorům s chlapci z Diagnostického ústavu Lublaňská. V rámci výzkumného šetření byla využita kvantitativní metoda polostrukturovaného rozhovoru, která umožnila lépe porozumět tomu, jaké faktory ovlivňují hranice respondentů v diagnostickém ústavu ve vztahu ke čtyřem zvoleným kategoriím, jaká je jejich kvalita a proč tomu tak je. Rozhovory byly analyzovány pomocí otevřeného a axiálního kódování.

Klíčová slova: diagnostický ústav, rodina, patologie, hranice, volný čas, sociální práce, sociální pracovník

Abstract

The thesis focuses on the factors that influence boundaries and their quality in the social environment of boys from the Diagnostic institute Lublanska, in relation to family, pathology, diagnostic institute and leisure. The thesis is divided into a theoretical and a practical part and its aim is to find out what factors play a crucial role in setting boundaries in these boys in terms of family, institution, pathology and free time, under what circumstances and why this is so. The practical part defines the concepts of boundaries, areas of boundaries, youth and adult boundaries, family, family development and dysfunction, family environment, priorities and roles in the family, role identification in the family, upbringing and boundaries in upbringing. The concepts of pathology, risk behaviour syndrome and substance abuse are also introduced. This section also discusses the law on institutional or protective education and defines terms such as diagnostic institution, prevention program, leisure and the risks associated with it. The practical part is devoted to interviews with boys from the Lublanska Diagnostic institute. A quantitative method of semi-structured interview was used in the research investigation to better understand what factors influence the boundaries of the respondents in the diagnostic institute in relation to the four selected categories, what is their quality and why this is so. The interviews were analysed using open and axial coding.

Key words: diagnostic institute, family, pathology, borders, attitudes, social work, social worker

Obsah

Úvod.....	11
I. Teoretická část	13
1. Hranice mládeže	13
1.1 Definice osobních hranic	13
1.2 Oblasti hranic	14
1.3 Pevnost hranic	15
1.4 Hranice rodičů.....	16
1.5 Hranice mladistvých	18
2. Rodina.....	20
2.1 Definice rodiny	20
2.2 Vývoj rodiny a její dysfunkce.....	20
2.3 Priority a hodnoty v rodině	21
2.4 Identifikace role v rodině	21
2.5 Výchova	22
2.6 Hranice ve výchově	24
2.7 Následky porušení hranic v rodině	26
3. Sociální patologie	28
3.1 Definice.....	28
3.2 Věk jako faktor náchylnosti k patologickým jevům.....	28
3.3 Návykové látky	29
3.3.1 Konopné drogy	29
3.3.2 Tabákové výrobky	30
3.3.3 Alkohol	30
3.4 Gamblerství.....	31
3.5 Sociální síť.....	32
3.6 Kriminalita	33

3.7 Hranice v patologii.....	33
4. Volný čas	34
4.1 Definice volného času.....	34
4.2 Způsoby trávení volného času	34
4.3 Hranice a rizika spojená s trávením volného času	34
5. Diagnostický ústav.....	36
5.1 Vymezení zákona o ústavní nebo ochranné výchově	36
5.2 Charakteristika zařízení a pobyt	36
5.3 Sociální práce v diagnostickém ústavu	40
5.4 Preventivní program	41
II. Metodologická část	43
6. Metodologie výzkumu	43
6.1 Výzkumné cíle a otázky.....	43
6.1 Konstrukce vzorku.....	44
6.2 Sběr dat metoda a průběh.....	44
6.3 Metoda analýzy dat.....	45
6.4 Etika výzkumu	49
6.5 Reflexe výzkumu a jeho omezení	50
III. Empirická část.....	51
7. Kategorie rodina	51
7.1 Touha po vlastním rozhodování v životě.....	51
7.2 Problémy v rodině.....	52
7.3 Pravidla v rodině	53
7.4 Komunikace v rodině.....	54
7.5 Patologické chování	55
7.6 Primární prostředí	56
7.7 Emoce	57

7.8	Neznalost vlastních hranic	59
7.9	Propustné hranice v rodině	59
7.10	Ovlivnění hranic rodinou	60
7.11	Ovlivnění hranic nepokrevním příbuzným	60
7.12	Poznávání vlastních hranic	61
7.13	Práce s vlastními hranicemi	61
8.	Kategorie sociální patologie	63
8.1	Dostupnost návykových látek	63
8.2	Znalost vlastních hranic	64
8.3	Zkušenosti s návykovými látkami	65
8.4	Vnímání hranic	66
8.5	Uvědomění si důsledků	68
8.6	Stresory	69
8.7	Závislostní chování	70
9.	Kategorie diagnostický ústav	72
9.1	Potřeba smysluplného trávení volného času	72
9.2	Nerespektování autorit	73
9.3	Rizikové prostředí	74
9.4	Vyhýbání se rizikové situaci	75
9.5	Uvědomění si důsledků	76
9.6	Emoce	78
9.7	Nastavení pravidel v diagnostickém ústavu	79
9.8	Práce s vlastními hranicemi v diagnostickém ústavu	80
10.	Kategorie volný čas	82
10.1	Plány a cíle do budoucna	82
10.2	Nastavení hranic ve volném čase	83
10.3	Společné hodnoty s přáteli	84

10.4 Nastavení hodnot trávení volného času	86
10.5 Budoucí kariéra	87
10.6 Sociální patologie ve volném čase	88
11. Diskuse	90
12. Závěr	97
13. Summary	99
14. Použitá literatura	101
Odborné publikace	101
Elektronické zdroje	104
15. Seznam příloh, tabulek	106
Příloha 1. Informovaný souhlas pro účast ve výzkumu	107
Příloha 2. Scénář rozhovoru	108
Příloha 3. Ukázka kódování v programu Atlas.ti	110

Seznam zkratk

DÚ diagnostický ústav

OSPOD Orgán sociálně-právní ochrany dětí

MŠMT Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy

Úvod

Při mé stáži v Diagnostickém ústavu Lublaňská v roce 2023 jsem měla možnost setkat se s chlapci, kteří se o své rodině vyjadřovali velmi negativně, až hanlivě. O patologickém chování zase mluvili velmi pozitivně, přitom nadávali na pravidla nastavená v diagnostickém ústavu, a to především na málo volného času a příliš striktní podobu pravidel. To mě přimělo začít uvažovat nad tím, proč se tímto způsobem vyjadřují o uvedených tématech. Když jsem se pak chlapců zeptala, neuměli své myšlenky tak rychle shrnout v něco srozumitelného, jen mi odpověděli, že je štvou, v horším případě začaly padat velmi vulgární slova. Napadlo mě tedy se těmito tématům věnovat více a přijít na to, jaké faktory vlastně ovlivňují hranice chlapců ve vztahu k těmto kategoriím. Bylo mi jasné, že na to bude potřeba mnohem více času, než jsem měla tehdy na stáži k dispozici. Proto jsem si vybrala toto téma jako téma své diplomové práce s tím, že teď už budu mít dostatek času rozebrat jednotlivé aspekty, které v této souvislosti hrají významnou roli.

V rešerše vyplynulo se tomuto tématu autoři věnují spíše z pohledu jedinců, kteří nikdy nebyli umístěni do žádného ústavního zařízení (Kaylin Ratner University of Central Florida, 2015). Další zahraniční výzkum týkající se uvedených hranic se soustředil na nejednoznačnost hranic rodiny ve zprávách dospívajících a matek o struktuře rodiny z roku 2016 (Susan L. Brown and Wendy D. Manning, 2016).

Cílem mé práce je proto zjistit, jaké faktory ovlivňují hranice a jejich kvalitu u chlapců z Diagnostického ústavu Lublaňská ve vztahu k rodině, diagnostickému ústavu, patologii a volnému času.

V teoretické části se budu zabývat nejprve hranicemi, kde popíši a vysvětlím jejich definici, oblasti hranic, hranice mládeže a hranice rodičů. Druhá kapitola bude pojednávat o rodině, kde je důležité popsat a vymezit definici rodiny, vývoj a dysfunkce rodiny, rodinné prostředí, priority a role v rodině, identifikaci svého já, výchovu a hranice ve výchově. Dále považuji za velmi důležité vymezit také patologii, její význam, popíši také syndrom rizikového chování, problematiku návykových látek – v níž se budu věnovat především konopným drogám, tabákovým výrobkům a alkoholu – následovat bude gamblerství, oblast sociálních sítí, kriminality a hranic v patologii a nakonec nastavení hranic v rodině a konkrétním následkům, pokud jsou tyto hranice porušeny. Ve čtvrté kapitole se budu zabývat vymezením zákona

o ústavní nebo ochranné výchově, charakterizují pojmy zařízení a pobyt, nastíním sociální práci v diagnostickém ústavu a popíši důležitý preventivní program, který hraje významnou roli při práci s chlapci, kteří aktivně užívají návykové látky. V páté kapitole rozeberu problematiku volného času, způsob, jakým se dá volný čas trávit, a nakonec se budu věnovat hranicím a rizikům spojeným s volným časem.

Rozhodla jsem se tedy pro kvalitativní výzkum, konkrétně pro kvantitativní metodu polostrukturovaného rozhovoru. Tato metoda nám umožní lépe porozumět faktorům, které ovlivňují hranice a jejich kvalitu u respondentů v Diagnostickém ústavu Lublaňská ve vztahu ke čtyřem zvoleným kategoriím. Bude se jednat o chlapce přímo z prostředí diagnostického ústavu. Rozhovory budou následně analyzovány tematickou analýzou s použitím otevřeného a axiálního kódování.

Téma hranic je velmi komplexní a je uchopitelné z více úhlů pohledu. S hranicemi každý pracujeme jinak a není možné mít pouze jedno konkrétní řešení, jak pracovat s hranicemi. Lidé jsou velmi individuální bytosti, které si zaslouží přístup takový, aby se v něm cítili dobře a zároveň je to dokázalo někam posunout. Každý den musí lidé vymezovat své hranice ve kterékoliv situaci se ocitnou. Každé zařízení či každá instituce uplatňuje jiná pravidla a je proto potřeba aktivně měnit své hranice, tak, abychom se mohli cítit dobře. Práce s vlastními hranicemi není jednoduchá, vyžaduje neustálou práci se sebou samým. Lidé musejí velmi dobře znát nejprve sami sebe, aby se mohli určit správné hranice k sobě i k ostatním.

I. Teoretická část

1. Hranice mládeže

1.1 Definice osobních hranic

Pod pojmem osobní hranice si můžeme představit celou řadu interakcí a vztahů. Naše osobní hranice se mění v souvislosti s tím, v jakém jsme prostředí, s jakými lidmi komunikujeme a jak se v daných situacích cítíme. (Ernst Jansen, 2015) Pojem *hranice* je metaforou pro pravidla a limity, které mohou vést k pocitu bezpečí (Goldstein, 1999). Obecně se tento pocit bezpečí odvíjí od toho, že ve vztahu existuje vhodná rovnováha mezi blízkostí a odstupem. Podle psychiatra Salvadora Minuchina (2016) jsou hranice tím, jak definujeme, co je v našich vztazích přijatelné. Hranice zahrnují to, co považujeme za přijatelné ve vztahu k našemu fyzickému tělu, našemu osobnímu času, naší duševní a emocionální pohodě a sexuálnímu zapojení, stejně tak jako k našemu hmotnému majetku. Slouží také pro uchování naší individuality a hodnoty. Pomáhají nám odlišit se od ostatních tím, že máme svoje vlastní názory, myšlenky, pocity, přesvědčení a potřeby, místo toho, abychom přebírali pocity od ostatních lidí nebo se přizpůsobovali jejich přesvědčení (Sharon Martin, 2023). Nastavení hranic vyžaduje praxi. Zahrnuje rozhodování o tom, jaké chování je v pořádku a jaké ne, a také jak reagovat, pokud někdo překročí naše hranice. Nastavení hranic může zajistit, že vztahy mohou být oboustranně respektující, přiměřené a pečující. Každý z nás někdy v životě pocítil, že jsou naše hranice porušovány. K některým vodítkům může patřit pocit, že je dotyčná osoba „divná“ nebo „neuctivá či strašidelná“, když s ní komunikujeme. Může popírat, že nám něco řekla nebo neřekla, a my pochybujeme o svém zdravém rozumu. Ať už se jedná o cizí osobu, která stojí příliš blízko nás či se nás dotýká (fyzická hranice), nebo o někoho, kdo nám klade velmi osobní otázky (emocionální), může to v nás vyvolat nepříjemné pocity. Možná jsme se stali terčem citového zneužívání nebo šikany ve škole či na pracovišti (psychické hranice). To vše jsou příklady porušení hranic. (Tracy Hutchinson, 2023) Hranice naší osobnosti nejsou nijak fyzicky viditelné. Existují pouze v naší mysli. Můžeme si je představit jako pomyslnou linii, která ohraničuje náš prostor a prostor ostatních lidí v naší společnosti. Hranice vymezují to, kdo jsme my, kdo nejsme, co je pro nás ještě přijatelné a co už ne. Tedy co už nemůžeme nebo spíše nechceme tolerovat. Stanovují limity a důsledky. Pokud tedy dojde ke střetu s dalším člověkem, který po nás bude vyžadovat něco, co zrovna nebudeme ochotni udělat nebo to nebude v našich silách, jednoduše ho odmítneme. Přijmout odmítnutí jako takové může být sice

pro člověka těžké, ale pokud by přece jenom souhlasil s něčím, co vlastně udělat nechtěl, bylo by to v důsledku daleko těžší než samotné odmítnutí. S hranicemi můžeme aktivně pracovat a podle našich potřeb, které v hranicích hrají velkou roli, je uzpůsobovat, abychom my sami i lidé v našem okolí věděli, kde se naše hranice nachází. S hranicemi se nikdo nerodí, utváří se postupem našeho vývoje. Hranice se nejprve vytvářejí v dětství. Zdravé hranice se rozvíjejí pochopením, že všichni lidé mají stejná práva a mohou očekávat, že jejich vztahy budou respektující a vzájemné, se zdravou mírou dávání a přijímání. Když máme zdravé hranice, jsme si jisti, že vyjadřujeme své emoce a potřeby a že nejsme ohroženi druhými lidmi v souvislosti s vyjadřováním jejich hranic. Bohužel, nikdo nemá možnost být vychováván v dokonalém světě dokonalými rodiči, a tak může být cesta k vytvoření zdravých hranic často dlouhá a obtížná. Už v raném dětství se setkáme s prvními hranicemi. Takové novorozeně jistě neví, kde jsou jeho hranice, a tak ho v této roli na nějaký čas zastoupí rodiče. Musí v domě zařídit bezpečný prostor, aby dítě nesahalo do zásuvek, neshodilo na sebe hrnc s horkou polévkou nebo nesáhlo na rozpálenou plotnu. Již od dětství by měly být rodiče dětem příkladem a s hranicemi pracovat tak, aby byly běžnou součástí jejich života. (Townsend, 2016)

1.2 Oblasti hranic

Hranice mohou být nastaveny v mnoha oblastech. Základní dělení hranic je na fyzické, emocionální a mentální. Dále se mohou dělit na intelektuální, časové, materiální, spirituální, hranice odpovědnosti a reakce. Do fyzické hranice patří náš osobní prostor a pohyb. Každý z nás má svůj prostor, ve kterém se cítíme bezpečně a pouštíme do něj pouze naše nejbližší. Touha po osobním prostoru se může lišit v mnoha kulturách a zvycích, odráží i to, jací jsme, tedy naši osobnost. Fyzické hranice zahrnují naše tělo, pocit osobního prostoru a soukromí. Zahrnují oblečení, které nosíme, vhodnou řeč těla, přijatelné fyzické doteky, oční kontakt a fyzický odstup. Jejich součástí jsou také pravidla pro ochranu soukromí, jako je prohlížení osobních složek a e-mailů nebo pracovního stolu druhých bez svolení, vstup do něčí kanceláře bez zaklepání, popřípadě neohlášené příchody, vysvětluje Michael Warnam (2010). Emoční hranice jsou spjaté s našimi emocemi a pocity. Souvisí s tím, v jaké chvíli a s čím se chceme druhým svěřovat. Pokud jde o těžké a citlivé téma, měli bychom si sami rozhodnout o tom, komu se s ním svěříme. Neměl by k tomu vést permanentní nátlak od druhých, neboť to vede k uzavření se. Emocionální hranice chrání náš pocit sebeúcty a vlastní hodnoty, včetně schopnosti oddělit své pocity od pocitů druhých. Emoční hranice jsou porušeny, když druzí vyvolávají, ignorují, odmítají, znevažují nebo zasahují do našich pocitů a emočních potřeb.

Patří sem nedostatek empatie, citové nebo slovní zneužívání a citové vydírání. Někdy se to projevuje tak, že si necháme diktovat úroveň svých emocí a reakcí něčí náladou. Do mentálních hranic se řadí naše osobní názory, sdílení myšlenek a to, jak uvažujeme. Každý máme právo na sdílení svého názoru, ale musíme rovněž respektovat názory druhých lidí. Neexistuje žádná příručka, která by nám dokázala přesně stanovit, kde mají naše hranice být. Naše tělo nám dá najevo, kde už jsou naše hranice, je ho proto potřeba dobře poslouchat. S každým člověkem máme hranice někde jinde – s rodinou je nebudeme mít stejné jako s cizím člověkem. (Kvapilík, 2023)

1.3 Pevnost hranic

Zahraniční literatura dělí hranice na *soft*, *spongy*, *ridgid* a *flexible* neboli měkké, houbovité, tuhé a pružné (Clowed and Townsend, 2017). Toto dělení se v odborných publikacích liší. Například Melodie Brown (2021) je ve své publikaci dělí pouze na *ridgid*, *diffuse* a *flexible* neboli na pevné, rozptýlené a pružné. V jiné literatuře jsou zmiňovány termíny pevné, porézní a zdravé hranice. Termín zdravé hranice je z mého pohledu velmi těžce uchopitelný, protože u každého jednotlivce může vypadat zcela jinak. Záleží na tom, jaké má preference a co mu vyhovuje. Co je u jednoho bráno jako zdravá hranice, u druhého může jít o úplný opak. Je tedy velmi diskutabilní, jestli je to tak správně. Proto jsem se rozhodla tomuto dělení vyhnout a raději detailněji popsat rozdělení pevných, rozptýlených a pružných hranic.

Pevné hranice se mohou zdát na první pohled jako velice pozitivní. Když si však stanovíme pevnou hranici, jsme vůči druhému uzavřeni – to znamená, že je pro nás obtížné nebo téměř nemožné navázat s druhým kontakt. Tento typ hranice ztěžuje druhým pochopení našich pocitů a potřeb, protože se o sebe dělíme jen málo. Také nemusíme být dostatečně flexibilní, abychom mohli reagovat na požadavky druhých. Pevné hranice vyjadřují vysokou sebeúctu. Hranice musí být nejprve stanoveny, než je lze kategorizovat – právě jejich dodržování po zavedení odděluje pevné hranice od slabých. Tím, že si pevně stojíte za tím, co potřebujeme, a odmítáme porušovat důležité hranice jen proto, abychom se zavděčili ostatním, sdělujeme vysokou úroveň úcty, kterou k sobě chováme, a také hodnotu, kterou přikládáme svému času a energii. Když bráníme hranici, říkáte tomu, kdo se ji snažil prosadit, že na této potřebě záleží, že si sami sebe ceníme natolik, abychom ji respektovali, a že by se měl přidat a respektovat ji také.

Když máme rozptýlené hranice, můžeme mít potíže s komunikací nebo s pochopením našich hranic (možná z toho, jak jsme byli vychováváni, z těžkých zkušeností s hranicemi). Při

difuzních hranicích jsou naše hranice mlhavé, nejasné a nejsou definované. Tato konkrétní hranice je ve vztazích obtížná, protože budeme mít nejspíš tendenci internalizovat emoce druhých lidí nebo pouštět dotěrné šipy přímo do svého vnitřního světa. To často vede k pocitům nelibosti, frustrace, studu nebo smutku. Tyto hranice ukazují druhým, jak málo si ceníme svého času, energie a potřeb, respektive jak si celkově vážíme sami sebe. Také jim naznačují, aby s námi komunikovali způsobem, který odpovídá tomuto hodnocení. Protože si nevážíme svého času, neváží si ho ani ostatní lidé. Protože nedáváme přednost svým potřebám, ani ostatní lidé nedávají přednost našim potřebám. Protože nevěříme, že na naši energii záleží, ostatní lidé také nevěří, že na naši energii záleží. Stává se z toho začarovaný kruh, kdy si sami sebe ceníme tak málo, že si odmítáme stanovit pevné hranice. To vede k situacím, kdy nás ostatní považují za méněcenné a mohou nás bez následků nerespektovat. Podceňování ze strany druhých jen dále poškozujeme naše sebepojetí a činí slabé hranice ještě přitažlivější k narušení, což pak v našem okolí utvrzuje stejný příběh o nízké hodnotě a celý cyklus se rozjíždí nanovo.

Když si stanovíme pružné hranice, můžeme se snadno přizpůsobit různým situacím ve vztazích s ostatními. Naše hranice jsou jasné a odrážejí naše potřeby, přání, emoce a hodnoty. Zároveň si zachováváme určitou otevřenost vůči realitě, myšlenkám, pocitům a potřebám druhého. To vytváří v našich vztazích prostor, kde je bezpečné diskutovat o našich myšlenkách, pocitech, emocích a touhách, naslouchat druhému a provádět úpravy, které uspokojí obě strany. Vytváří to také vzájemný respekt a sbližuje nás to. A konečně pružné hranice zajišťují, abychom se necítili přetíženi nebo aby se v nás nehromadila zášť. Zároveň do vztahu pouštějí druhé lidi, vytvářejí bezpečné pouto a naplňují naše potřeby. (Melodie Brown, 2021)

1.4 Hranice rodičů

Röhr (2015) ve své knize uvádí, že hranice nám mají ulehčovat život. Pokud je nastavení hranic moc striktní, stavíme mezi sebe a děti zdi, přes které se k nám těžko dostanou. Pokud jsou naopak hranice nastaveny moc benevolentně, hrozí, že se začneme ztrácet v tom, kde je naše identita a co požadujeme vlastně od sebe a co od druhých. Pokud rodiče chtějí nastavovat správně hranice jejich dítěti, musí nejprve začít u sebe samých. Pro některé rodiče může být poznání jejich vlastních hranic zastrašující. Hranice, které vymezují limity toho, kam až jsme schopni zajít, mohou vyvolat pocit zranitelnosti. Ukazují totiž, jaké situace jsou nám příjemné, v jakých situacích se cítíme ohroženi a jak jsme schopni se s nepříjemnými situacemi vypořádat tak, abychom nepřekročili hranice svoje ani svých dětí. Pokud rodiče chtějí, aby se jejich děti chovali podle toho, jak oni chtějí, musejí být sami vzorem pro vyžadované chování. Sami by

měli žít tak, jak chtějí, aby žili druzí. Pokud je tomu naopak, vyvolává to v dítěti zmatek. Dítě napodobuje chování dospělých a u rodičů to platí o to více. Dítě potřebuje, aby mu rodiče ukázali, že také mají svou minulost, kdy chybovali. Dát najevo empatii a ztotožnění s tím, že dospívání je nelehké období, bude ku prospěchu rodičům i dětem. Rodiče často totiž zapomínají, že i oni si procházeli nelehkými časy, kdy si často nerozuměli se svými rodiči a měli pocit, že všichni jsou proti nim. V dospívání pak záleží na tom, kým rodiče vlastně jsou, než na tom, co říkají. Dospívající si tak lépe zapamatují to, co prožijí, než to, co pouze slyší. Je tedy důležité svoje slova převést do činů a skutků. Při stanovování hranic dětem je tedy dobré se držet těchto pravidel.

Definice identity nám zajistí poznat sám sebe, tedy kdo jsme my a co vlastně požadujeme od ostatních. Oddělenost zaručí, že je možné se oddálit od osobnosti dítěte a dívat se na jeho emoce z nadhledu. Umožňuje to racionálně uvažovat v krizových situacích, kdy se setkávají s hněvem, pláčem nebo vztekem. Nebude tak nutné tyto emoce upozadovat, ale bude jim možné nechat v rámci mezí volný průběh, protože i tyto emoce patří k jejich identitě a jsou důležité pro poznávání jejich vnitřního já. Pokud rodič není oddělen od svého dítěte, tyto „negativní“ emoce mu přináší větší bolest, než by bylo potřeba. Vede to k nutnosti tyto emoce okamžitě zastavit, třeba prostřednictvím koupě nové a nejlépe drahé věci, jenom aby už se dítě nevztevalo, případně přestalo brečet. Děti se tak naučí si svoje požadavky vykřičet a vybrečet místo toho, aby si o tom promluvily v klidu se svými rodiči a vyslechly jejich názor, proč to teď je či není možné. Oddělenost ale neznamená, že o dítě nejvíme zájem, ani to, že s ním nekomunikujeme, právě naopak. Dospívající potřebují od svých rodičů lásku, ale také potřebují, aby jim daly najevo, že za jejich negativní pocity nejsou vždy odpovědní. Dalším pravidlem je upřímnost. Upřímnost je důležitá v každém věku dítěte, dospívající však vycítí, že k nim někdo není upřímný. Ačkoli upřímnost není vždy jednoduchá, vede k nastavení správných hranic a vzorců chování. Jde také o to být upřímný ke své osobě a říct, kdy už moje hranice byla překročena, a podstoupit kroky, které umožní to, aby se tato situace neopakovala nebo alespoň zmírnila své dopady. Není nic špatného na tom, když matka řekne dítěti: „Co jsi udělal, mě velice ranilo, nerada bych, aby se to opakovalo. Neznamená to však, že tě kvůli tomu přestanu mít ráda, měla jsem tě ráda předtím a budu tě mít stejně ráda i po tom.“ Ujistění o tom, že se nám něco nelíbilo, však nemění nic na našich citech, což je v období dospívání velmi důležité. Posledním pravidlem je vytrvalost. Vytrvalost zajišťuje to, že děti poznají, že si stojíme za svými tvrzeními a naše činy neměníme ze dne na den. Slouží také jako obrana před manipulací a vydíráním. Dospívající se často snaží nalomit naše hranice a zkoušet to několikrát, dokud nepolevíme

v tom, co jsme jim zakázali. Hranice však musí být v některých ohledech pevné a v jiných flexibilní. Druzí však stále musí vědět, kde přesně jsou. (Townsend, 2009)

1.5 Hranice mladistvých

Podle Smékala (2009) dospívající prochází složitým obdobím, kdy hledají svoji identitu. Velkou roli v tom hrají emoce. Emoce se vyvíjely evolučně, jsou s námi spjaté a nelze se od nich oddělit. Mezi základní druhy emocí patří hněv, znechucení, radost, smutek, strach, důvěra a překvapení. Tyto základní emoce spatříme nejlépe v určitém výrazu ve tváři. Jak emoce pozitivní, tak emoce negativní jsou v našem životě potřeba. Emoce můžeme rozdělit na tři základní složky: fyziologické, behaviorální a kognitivní. Mezi fyziologické můžeme zařadit zvýšení tepové frekvence, změnu dechu nebo tlaku, změny v oblasti trávicí soustavy a zvýšení potivosti. Do behaviorální oblasti pak řadíme změnu v oblasti tváře, tón hlasu a postoj těla. Neméně důležitou složkou je také neverbální komunikace. Kognitivní složka není rozpoznatelná navenek, zahrnuje především vzpomínky, úsudky, soudy, plány, představy, zkušenosti a intuici. Lidé se často domnívají, že negativní emoce jsou škodlivé a v našem životě by se měly vyskytovat co nejméně. Stejně tak, jak přijímáme pozitivní emoce, musíme se naučit přijímat negativní emoce a musíme se s nimi naučit pracovat. Podle Nakonečného (2000) jsou emoce také zodpovědné za to, že určují, jaké vztahy bude mít člověk se svým okolím, především tím sociálním: jak se v určitou chvíli rozhodne konat nebo proč učiní určitou věc v konkrétním okamžiku. Emoce jsou úzce spjaty s naší náladou. Podle Bowera (2008) závisí naše aktuální emoce na tom, jaká informace se uloží do mozku. Přicházejí daleko dříve, než si je stihneme uvědomit, dokážou zvítězit i nad základními pudy, jako je hlad. Pokud k něčemu cítíme odpor, je těžké naše emoční projevy ovládnout. Často se přirovnávají ke splašenému koni. (Collin, 2014) Dospívající uvažují jinak. Často se tak střetávají v boji o naprostou svobodu a v boji o naprostou kontrolu ze strany rodičů. Dospívající si často svůj čas chtějí řídit sami a nechtějí, aby jim do toho někdo zasahoval. Chtějí si jít, kam je napadne a kdy je napadne, chtějí se vrátit, kdy oni sami určí za vhodné. V takto mladém věku je ale důležité si uvědomovat, že svoboda vyžaduje jistá pravidla, které je nutné plnit. Dospívající musí být vedeni k zodpovědnosti tak, aby jim svoboda mohla být v jisté míře umožněna. Rodiče musí na druhou stranu umět pracovat s tím, kdy je dobré už zasáhnout a kdy je třeba nechat volný prostor pro rozvoj. (Collin, 2014)

Dospívající si musí v jisté míře tzv. osahat plno věcí sami, aby přišli na to, kde jsou právě jejich hranice. Bez možnosti si vše vyzkoušet je jen těžko poznají. K tomu potřebují svoji svobodu,

kteřá by měla mít ale hranice ze strany rodičů. V tomto směru se můžeme setkat s řadou potíží, které rodiče řeší. Jedná se například o neúctu k autoritám, přirozenou vzpouru proti žádostem a pravidlům, sebestřednost, kdy dospívající vidí věci pouze ze svého úhlu pohledu a není schopen respektovat názor někoho jiného. Dále to pak jsou negativní postoje k lidem, ke škole, k plnění povinností a řada dalších postojů. V tomto období je nutné vybudování bezpečných hranic, aby právě toto období zvládli. K tomu ale potřebují oporu, když mají pocit, že jdou špatným směrem a že selhávají. Potřebují vzor, u něhož se mohou inspirovat. Prostřednictvím podpory od druhých se pomalu naučí nést zodpovědnost za své činy, osamostatní se a začnou přejímat vzorce chování, které si ponesou už napořád. Dospívající v tomto věku potřebují od rodičů pořád velkou pomoc, ať už si to uvědomují, nebo ne. Jde především o to jim ukázat, že rodiče jsou tady, ať se děje cokoli, budou je mít pořád rádi, i když se jim v nějaké fázi života něco nepodaří, tak jak si představovali. Rodiče by měli být schopni svým dětem poskytnout rady ohledně výběru školy nebo jim alespoň umožnit svobodnou volbu a vyjádřit jim v tom podporu. (Townsend, 2009)

2. Rodina

2.1 Definice rodiny

Definice rodiny není zcela tak jednoduchá. Každý autor ji definuje z jiného pohledu. Rodinu můžeme chápat jako skupinu či jednotlivce, kam přicházíme po svém narození. S rodinou ale také nemusíme být spojeni biologicky, mohou ji tvořit lidé, které jsme poznali až později ve svém životě a naše pouto s nimi je takové, že se s nimi cítíme v bezpečí, neboť nám poskytují domov a lásku. Pokud se v rodině nenachází žádná patologie, získáváme v ni dobré vzorce chování a naučíme se zde mnoho užitečných dovedností do budoucna, které nám nebudou přítěží, ale spíše nám život usnadní. Podle Možného (2008) představuje rodina skupinu osob, které jsou navzájem spjaté pokrevními pouty, svazkem manželským nebo podobným právním vztahem a její členové odpovídají za výchovu dětí. Šafránková (2019) uvádí, že pokud je rodina funkční sociální skupinou, pak se její členové navzájem respektují, umožňují socializaci a vytváří určité hodnoty a vzorce chování, které jsou prospěšné, a rovněž poskytují sociální oporu. Podle Matouška (1997) je rodina pro dítě první místo, kde se setká s jistým modelem společnosti, který je závazný.

2.2 Vývoj rodiny a její dysfunkce

Rodina jako taková procházela mnoha vývojovými stadii. Tradiční rodina byla takto definována od 19. století, o moderní rodině uvažujeme od 20. století. V dnešní době hovoříme o tzv. postmoderní rodině, přičemž byla takto označena na přelomu 20. a 21. století. Existuje mnoho typů rodin z pohledu jejich fungování. Podle jistého stupně narušení fungování to může být rodina problémová, která se vyznačuje tím, že jsou v ní narušeny pouze některé funkce, ale nijak tím není ohrožen zdravý vývoj dítěte. V rodině dysfunkční už je stupeň narušení závažnější. Hrozí, že může být narušen vývoj dítěte, neboť rodina nemá dostatečné prostředky na to, aby tuto situaci dokázala sama vyřešit. V rodině afunkční již nejsou naplňovány žádné potřeby dítěte a jeho vývoj je zcela ohrožen. V tomto případě se hledá náhradní péče pro děti, protože sanace rodiny by již v této situaci ztrácela význam. Ve většině případů je nutná odborná pomoc, která je často dlouhodobá a institucionální. Rodina jako celek může procházet různými stadii vývoje, jimiž mohou být partnerství, manželství a přírůstek do rodiny. Péče o děti je většinou pro rodinu velká změna, která může být očekávaná, neočekávaná, radostná i neradostná. Podle toho se může změnit celé klima rodiny. Pokud je to ten pozitivní případ, kdy je nový přírůstek do rodiny očekávan, vyplývají z toho i lepší podmínky pro budoucí život

rodiny. Pokud je ovšem přírůstek neočekáván a členové rodiny se necítí být rodiči ani pro něj nemají například vhodné zázemí, vyplynou z této situace otázky, zda lze toto nastavení hodnot změnit, zda je rodina schopna připravit pro dítě vhodné podmínky a jestli se bude snažit o to, aby se jejich potomek měl co nejlépe. Může se také narodit do prostředí, které ho bude již od začátku odmítat. (Minuchin, 2016)

2.3 Priority a hodnoty v rodině

Nastavení hodnot a priorit v rodině se může postupem času vyvíjet od těch dobrým k těm horším a naopak. Každý člen v domácnosti ovlivňuje další členy, ať už vědomě, či nevědomě. V rodině také může docházet ke konfliktům, přičemž jde o zcela normální jev, který se vyskytuje i v té nejideálnější rodině, která nejspíše neexistuje. Pojem ideální rodina je velmi individuální pro každého z nás a každý bychom popsali ideální rodinu jinak. Sice by bylo možné, že bychom se shodli na jistých bodech, ale další charakteristiky by už byly u každého z nás jiné. Konflikt může vzniknout v okamžiku, kdy mají členové rodiny různé pohledy na různé věci, které jsou v rozporu s tím, jak to vidí ten druhý. Avšak konflikty, jež se stále opakují a nejsou dlouhodobě řešeny, mohou vést k negativnímu rozpoložení celé rodiny, které vnímají především děti. Stresové situace mohou nastat v rodině především tehdy, když se například narodí nový potomek, když dítě odchází do školy nebo když se z dítěte stává mladý dospělý a začíná se osamostatňovat. V rodinách jsou často role nejednotné nebo neznámé. Potomci rodičů mohou nahrazovat roli otce nebo matky svým mladším sourozencům a své dětství si tak neprožijí, což může v dospělosti mít za následek to, že si neudrží dlouhodobé vztahy kvůli tzv. nevybouřenosti. To souvisí s hledáním vlastní identity, které jde ruku v ruce s osobnostními charakteristikami, ale nesouvisí s inteligencí. (Colorso, 2008)

2.4 Identifikace role v rodině

V dospívání často mladiství zažívají pocit zmatenosti, nejsou si jisti, jaký postoj mají, případně v jaké situaci určitý postoj zaujmout. Z hlediska pedagogického je vymezena identita jako totožnost jedince, přičemž jde o vnímání své existence ve smyslu široké společnosti. Můžeme identitu pojmout jako uvědomování si toho, jací jsme my a čím se vlastně lišíme od druhých. V dospívání je to ale často matoucí, především z hlediska hledání si svého vzoru. Často se tak stává, že si jedinec přeje být tím samým člověkem, kterého si vybral za svůj vzor. Přejímá však nejen jeho dobré stránky, ale i ty špatné. Často se pak dospívající porovnávají se svými vzory a opomíjejí svoje dobré vlastnosti a charakterní rysy. Může se jednat také o únik od svého

vlastního já, se kterým nejsou spokojeni, a „převtělit“ se do jiného člověka se může zdát jednodušší, než zkoumat svoje vlastní já a přijmout sebe sama se svými dobrými i špatnými vlastnostmi. Pokud jedinec sám neví, kam směřuje, což je v období dospívání zcela pochopitelné, může se stát, že se vydá špatným směrem. Začne se odchylovat od svého ztraceného já a přibližovat se ke svému druhému já, které vlastně nechce hledat žádný smysl života, a jen tak proplouvá životem bez jasných cílů do budoucna. Jedinec může často měnit své názory a chování podle jeho blízkých. Mohou to být zrovna jeho kamarádi, kteří mají určitý názor na věc, a je jednodušší s nimi souhlasit. Lépe tak zapadne do party a stane se součástí něčeho, co popisuje jako skupinovou identitu. Jedinec se tímto způsobem snaží dostat z dětské do dospělé identity. Pokud jde o difuzní identitu, sebevědomí má často kolísavý charakter a je závislé na tom, jak se k němu druzí zrovna v daný moment chovají. Většinou se také setkáme s velmi kritickým vztahem ke škole a kladným postojem k návykovým látkám. Jedincova identita jako taková není zase tak důležitá a on nevidí smysl v tom, nalézt své pravé já (Pugnerová, 2019, s. 75). U přejatého způsobu identity jde zejména o nekritické přijímání názorů od autorit, u kterých si sám neověřuje pravdivost. Stává se tak závislým na autoritách a se svojí osobou je spokojen. Jeho sebevědomí je nízké a často je v konfliktu se svými vrstevníky. Se školou je spokojený a má záporný postoj k návykovým látkám. Je spokojenější, když může vést stereotypní život bez velkých a nenadálých změn. Při stavu prodloužení či odložení hledání role ve svém životě jedinec prochází krizí, když nemůže najít svou identitu. Hledá různé vzory, ke kterým by se mohl přiblížit, ale záhy je zase opouští, a tak se to opakuje několikrát. Zažívá značné pocity nejistoty, méně si věří, a to hlavně pokud jde o soupeření. Se svými výsledky ve škole nebývá spokojen a klade na sebe přehnané nároky, které jsou většinou předurčeny k selhání. Jsou totiž nereálné a nedají se za tak krátký čas zvládnout. Dosažená identita je stav, kdy už si jedinec prošel cestou hledání své identity i její krizí. Má svoje vlastní názory a postoje k lidem a událostem, za kterými si stojí a které nemění ze dne na den. Dokáže si je obhájit. Není fixovaný na jiných autoritách, stále se rozvíjí a nachází nová spektra, ve kterých se může zdokonalovat. (Pugnerová, 2019)

2.5 Výchova

Styly výchovy můžeme podle E. Maccobyové a A. Martina dělit na autoritativní a autoritářský, shovívavý a zanedbávající. U autoritativního jde o soulad péče, v němž jsou jasně stanovené a vymezené hranice, které by se neměly překračovat. Rodiče se však zajímají o názor dítěte, jak se vlastně v tomto stylu výchovy cítí. Rozhodnutí, která jsou učiněna rodiči, jsou velmi

důkladně dítěti zdůvodněna. Od dětí je vyžadováno rozumné chování, jež je přiměřené jeho věku a vývojovým schopnostem v určité vývojové fázi. Dítě by v tomto výchovném stylu mělo být samostatné, mělo by se umět prosadit, spolupracovat s ostatními dětmi bez toho, aby s tím mělo velké problémy. Svůj výkon by mělo brát vážně a s důrazem na co nejlepší výsledky. U autoritářského stylu jde zejména o prosazování moci, která je často vynucena. Není zde prostor na vřelost a dostatek komunikace. Po dítěti je vyžadována poslušnost, respektování autority a náročná každodenní práce, aby bylo dosaženo znatelných výsledků. Tento styl ale podle odborníků může vést k patologii, a to zejména k izolaci dítěte od ostatních dětí v jeho kolektivu. Později se pak mohou rozvinout sklony k agresivnějšímu chování vůči svému okolí bez větších opodstatněných důvodů. Podle Fontany (2008) je shovívavý styl výchovy postaven na velmi malých požadavcích a svobodné výchově. Na dítě tak nejsou kladeny žádné nároky a rodič je zcela spokojen s tím, co mu dítě poskytne, aniž by mu nastavoval nějaká pravidla. V rodině se tak klade důraz na pozitivní a uvolněnou atmosféru. Dítě by se mělo přirozeně vyvíjet bez zbytečných tlaků, které způsobují přehnané nároky na dítě. Podle odborníků má tento styl výchovy jistá rizika. Dítě často nepřijímá dostatečnou odpovědnost za své činy a ve škole má problémy s respektováním autorit a plněním úkolů, což může vést k agresivním sklonům nebo naopak k rezignaci. Tyto děti často podstupují domácí výuku, protože je značný rozdíl v tom, jak je vyučují rodiče doma a jak učitelé ve škole. Dítě má pak zmatek v tom, podle čeho se má vlastně řídit. Zanedbávající styl výchovy znamená především to, že matka se odmítá o dítě z různých důvodů starat. Může jít o finanční důvody, protože má velké dluhy a často také exekuce, které není schopná splácet. Dalším důvodem mohou být podmínky bydlení, kdy může žít na ulici nebo na ubytovnách, případně přebývat v noclehárnách. Může přebývat v objektech, které sdílí další lidé, například uživatelé drog. Jde tedy o zásadně nevhodné prostředí, kde by se dítě nemohlo optimálně vyvíjet. Mezi důvody, proč se matka nemůže o dítě starat, patří psychické problémy, například nějaká psychiatrická nemoc, která vyžaduje farmakologickou léčbu. Může například brát sedativa, po kterých by se o dítě nebyla schopna plnohodnotně starat. Matka se o dítě nechce starat také proto, že má jiné priority a není na dítě dostatečně psychicky vyzrálá. Pokud dítě přetrvává s matkou, u níž převládá zanedbávající styl výchovy, je samozřejmě ohroženo na zdraví. Matka pak není schopna naplnit jeho potřeby a vyhýbá se jakémukoli kontaktu s dítětem.

2.6 Hranice ve výchově

Hranice ve výchově je pomyslná čára mezi rodičem dítětem. Hranice jsou ve výchově potřebné. Udávají směr a nastavují určité mantinely, kam druhý smí a kam už nemůže. A pokud tu hranici překročí, následuje reakce. Hranice také slouží k tomu, aby zajišťovaly všem členům v rodině jisté bezpečí a pocit sounáležitosti. Hranice by měly být dynamické podle potřeb rodiny a postupem času by se měly měnit, tak jak se vyvíjí osobnost člověka. Čím více budou dynamické, tím lépe se tak budou upravovat podle jednotlivých potřeb. Existuje zde menší riziko, že budou muset být z nějakého důvodu překročeny. Hranice by v ideálním případě měly být nastavovány v přítomnosti všech členů domácnosti, měly by být jasné a stručné, tzn. že si všichni jsou jasně vědomi, co jim hranice dovolují a co jim zakazují. Pokud jsou hranice nastavovány malému dítěti, je potřeba mu v začátcích po malých krůčcích pomáhat, aby se v tom neztratil a nedošlo k nedorozuměním, po kterých by pak následoval zbytečně přísný trest. Ten by totiž mohl narušit dynamiku hranic ve výchově. Dítě by pak brzo mohlo začít stagnovat a rezignovat na tyto hranice. Samozřejmostí je i testování hranic, kam až vlastně může zajít a co se vlastně stane, pokud hranici překročí. Dítě také musí vidět správný vzor dodržování hranic u dospělých. Pokud vidí, že ti co hranice stanovili, je sami nedodržují, tak je velká šance, že je přestane dodržovat i ono. Hranice ve výchově by ale stále měly umožňovat dostatečný prostor pro objevování nových věcí, které mu umožní se plně rozvíjet adekvátně ke svému věku. Hranice mohou být často nabourány novými situacemi, například nástupem do školy či školky. Přidávají s k hranicím vytvořených uvnitř rodiny další, které jsou vytvářeny v novém prostředí a nemohou být už tak dobře domlouvány pouze mezi členy. Mohou být prostě nařízeny a musí se dodržovat. Pokud se hranice nastavují v rodině již od útlého věku, je snadnější s nimi pracovat i v pozdějším věku, obzvláště pak v období dospívání. Platí totiž, že tento věk je kritičtější v tom, že dospívající mladý člověk chce hranice automaticky překračovat. Proto by měla být flexibilita hranic dobře nastavená a měla by tu existovat větší volnost než v dřívějších letech. Pokud by to bylo obráceně, hranice by byly velmi rigidní a nedalo se s nimi hýbat, je velmi pravděpodobné, že v období dospívání by se objevila ještě větší touha je překročit, popřípadě je nerespektovat vůbec. Tím by mohlo dojít k narušení vztahů v rodině. Dobré je podávat také pomocnou ruku, například tímto způsobem: „Domluvili jsme se společně, že se dnes vrátíš domů v devět hodin, protože zítra jdeš do školy a nebylo by dobré, kdybys byl unavený. Jakou pomoc ti mohu nabídnout já? Máš domluvenou dopravu, aby ses dostal domů včas? Pokud se zdržíš o pár minut, je to v pořádku, můžeš mi napsat SMS. Pokud se zdržíš o hodinu, co bude následovat potom?“ U dospívajících jedinců je obtížnější nastavit hranice

protože si chtějí sami řídit svůj čas, chtějí rozhodovat o tom, kdy a v kolik přijdou domů a s kým půjdou ven a co tam budou dělat. Mají pocit, že je to pouze jejich věc a nikdo nemá právo jim do toho mluvit. To, že se chtějí osamostatnit, je přirozený zdravý vývoj, který je potřebný do budoucího života. Potom budou potřebovat respektovat hranice v jejich budoucím zaměstnání nebo ve vztahu. Dobře nastavené hranice usnadňují všem členům život, ať už ve škole, či v zaměstnání, nebo v rodině. Jsou pro nás pevnou stěnou, o kterou se v případě nouze dokážeme pevně opřít a která se jen tak nezhroutí. (Juul, 2015)

Podle Jespera Juula (2022) je především důležité to, aby sami rodiče, kteří nastavují hranice, moc dobře věděli o svých hranicích, kde jim začínají a kde končí. Oni sami musí s hranicemi umět pracovat. Je lepší, aby si rodiče stanovili hranice sami pro sebe, než aby ohraničovali chování dítěte. Myšlenkou je, že ani bezbřehá svoboda dětí, ani příliš striktní hranice nejsou vhodné. V důsledku autoritativního a liberálního způsobu výchovy si děti neuvědomují, kdo jejich rodiče vlastně jsou, co mají rádi, co odmítají, co ještě mohou akceptovat a co je zraňuje. Pokud dítě nemá základní informace o svých rodičích, nezbyvá mu, než tyto informace zjišťovat. Bude tedy svým chováním testovat, kde jsou různé limity, a bude to dělat tak dlouho, dokud je neobjeví. Rodiče mohou dítěti tento proces ztížit tím, že mu neukážou jasně svoje hranice, nebo pokud nejsou dostatečně důrazné a zřetelné. Pokud například dítě přijde s tím, že chce přečíst pohádku, a my mu řekneme ‚dnes ne, jsem unavená, možná za chvíli‘, přičemž tím ‚za chvíli‘ myslíme, že to dnes už nebude, může to dítě zmást. Neví, co si má myslet a může se za chvíli zeptat znovu. Když rodič zvýší hlas a vynadá dítěti, že si nemůže číst samo, může to dítě pocítit jako ponižující a zraňující, zvláště pokud se takové situace opakují. V takovém případě může dojít k pocitu bezmoci jak u rodiče, tak u dítěte, nebo k převaze moci rodiče nad bezmocí dítěte. Pokud dáme dítěti volnou ruku v tom, co si přeje dělat a co ne, může to vést k situaci, kdy si dítě samo řekne, že dnes do školy nepůjde, nebo se dokonce rozhodne přestat tam chodit úplně. Toto chování však už může hraničit se zanedbáváním rodičovských povinností. Rodiče, kteří se snaží vyhnout chybám ze svého dětství, se často vyhýbají příkazům a zákazům vůči svým dětem. Touží po tom, aby jejich děti byly svobodné a mohly si samy určovat, co a kdy budou dělat. Existuje mnoho důvodů, proč by děti měly mít možnost rozhodovat o důležitých věcech samy, ale je třeba nezapomínat na zachování klíčových principů. Děti potřebují dostatek prostoru pro rozvoj schopnosti rozhodování, což od malých věcí. Musí se naučit přemýšlet, analyzovat a reflektovat svoje zkušenosti, ať už úspěšné, nebo neúspěšné. Musíme vzít v úvahu i to, že rodiče často nemohou jít svým dětem příkladem, protože sami podobnou svobodu nezažili. Existuje spousta věcí, o kterých si malé děti dokážou

rozhodnout samy. Určí si, co chtějí k jídlu, jakého plyšáka si chtějí vzít do školky nebo s kým budou kamarádit. Některá rozhodnutí ale přesahují jejich schopnosti v daném věku. Nedokážou odhadnout důsledky určitého jednání, jako je například dlouhodobá absence ve škole nebo nedostatečná hygiena zubů, ne kvůli nedostatku inteligence, ale kvůli absenci zkušeností, které teprve potřebují získat. Přenést odpovědnost za taková rozhodnutí na děti by znamenalo přenést na ně i odpovědnost, jež by měla patřit rodičům. (Juul, 2015)

2.7 Následky porušení hranic v rodině

Václav Mertin (2015) pojednává o tom, že pokud nejsou v rodině správně nastaveny hranice, může to vést k jejich porušování nebo nerespektování. V rodině tak může dojít k narušení vztahů a napjaté atmosféře. Zmizí také pocit jistoty a bezpečí, které hranice zajišťovaly. Z nedostatečné komunikace a zkoumání důvodů porušování hranic často vyplývá, že jsou používány tresty, zákazy a příkazy, aby byl obnoven pocit bezpečí a jistoty. S největší pravděpodobností to jen prohloubí narušení vztahů a uzavření těch, vůči nimž jsou vynucovací prostředky výchovy uplatňovány. Trest můžeme chápat jako nástroj na ovládání dětí, který má za úkol ukázat jim následky, pokud bude příště opakovat stejnou chybu. Měla by existovat rovnováha, která ukazuje: „Ty jsi porušil nastavené hranice a já tě teď za to potrestám, a jsme si rovni.“ Rodiče často na děti křičí, což obecně není vhodné ani v jednání mezi dospělými, protože to vytváří negativní atmosféru, která situaci často jen zhoršuje. Křik je také brán jako zveřejněná prohra. Jesper Juul (2022) naopak uvádí, že pokud rodič projeví silnou autentickou emoci například v podobě křiku, může být naopak prospěšné dítěti ukázat, jak se v tuto chvíli cítíme a kým právě jsme. Není to křik, co dítě zraňuje, ale slova, která jsou vyřčena. Zdůrazňuje to, že zakrývání emoci a přílišné ovládání vede především ke zmatenosti a k bagatelizaci celé situace. Juul zdůrazňuje myšlenku, že jsme pouze lidé a ne vždy se nám podaří udržet si v sobě vnitřní klid. Potlačování emoci vede k jejich hromadění, které může vyústit výbuchem, jehož následky budou daleko horší. Děti potřebují vidět, že rodiče jsou také lidské bytosti a že mají právo na selhání. Navíc druh trestu často není adekvátní, protože nebyl dobře promyšlen, neboť byl nařízen v afektu. Mnohdy pak následuje rezignace, která může mít za následek to, že si mladistvý řekne: „Už je mi to jedno, za těch pár facek mi to stejně stojí.“ Pokud mu jistý příkaz nebo zákaz nažene strach, je možné, že na základě obav, které se objeví, začne lhát či podvádět. Postupem času se v tomto jednání může zdokonalovat, což samozřejmě nesvědčí jeho správnému rozvoji. Pokud rodiče trestem pouze hrozí, ale nikdy ho nevykonají, po delším časovém intervalu si děti myslí, že jsou to jen plané výhrůžky, které se nikdy nezrealizují. Podle

Mertina (2015) jsou fyzické tresty v jakékoliv formě neadekvátní. Rodičovskou roli máme brát jako práci, ve které bychom měli umět se svými emocemi zacházet. Dítě je klient, na něhož bychom si to neměli dovolit, a proto bychom měli zvolit lepší variantu, která by byla také účinnější. Fyzické tresty považuje Mertin za zastaralé, neboť neodpovídají současným nárokům. Tresty mnohdy vychází z nedorozumění a nepochopení potřeb a limitů dítěte. Když nezvládneme své emoce, měli bychom to považovat za své selhání, které je potřeba napravit. Fyzické tresty mohou zanechat hluboké jizvy na duši, které nelze odstranit, a dítě si nese tyto stopy až do dospělosti, což může vést k tomu, že tyto vzorce chování pak přenáší do vlastní rodiny. Fyzické tresty jsou často používány zejména proto, že jsou snadným a hlavně rychlým řešením. Mnozí rodiče ani neznají jiný způsob, jak řešit výchovné problémy. Trest by podle Mertina měl být vždy jen logickým důsledkem nějakého chování. Pokud se domluvíme s dítětem, že bude v osm hodin doma na večeři, a ono nedá vědět a přijde o dvě hodiny později, může jít spát bez večeře, protože na něj už nezbylo. Tuto situaci můžeme považovat za logický důsledek, který vznikl na základě toho, že dítě dalo přednost zábavě před jídlem.

3. Sociální patologie

3.1 Definice

Sociální patologie nabývá několika významů: může být chápána studijní předmět, vědní disciplína nebo jako soubor nežádoucích jevů ve společnosti. V rámci této práce bude termín sociální patologie užíván ve významu nežádoucích společenských jevů. Sociální patologie je definována jako soubor nezdravých a obecně nežádoucích jevů, které jsou nebezpečné pro společnost. Může jít o nezdravý životní styl, kterým si jedinec poškozuje své zdraví. Nebo to může být porušování řádu a mravních či společenských norem. Do sociální patologie řadíme také kategorii závislého chování, kam patří alkohol, gaming, drogy, počítačové hry i internet. (Bělík, 2016) Kategorie agresivního chování zahrnuje šikanu i kyberšikanu, týrání, divácké násilí, rasismus, extremismus a xenofobii. U delikventního chování jak k lidem, tak k hmotnému majetku jde především o vandalismus a krádeže. Mezi sexuálně rizikové chování a ohrožení mravnosti řadíme incest nebo sexuální zneužívání. Mezi sexuální odchylky patří pedofilie, voyerismus nebo sadismus. Za patologické chování je také považováno lhaní neboli konfabulace, což zahrnuje vytváření falešných vzpomínek a smyšlených prožitků, které se ve skutečnosti udály jinak. Dále můžeme uvést záškoláctví a dlouhodobé zanedbávání školních povinností nebo různé sekty a náboženská hnutí, které jsou sociálněpatologické. A nakonec i jednání proti sobě, kam patří poruchy příjmu potravy, suicidální jednání nebo rizikové sportovní aktivity. (Hanák, 2021)

3.2 Věk jako faktor náchylnosti k patologickým jevům

Věk hraje velkou roli, co se týče náchylnosti k sociálněpatologickým jevům. Z hlediska adiktologie a psychologie je používán termín syndrom rizikového chování v období adolescence. Pro období dospívání je typické experimentování s riziky, které ale bývá přechodné. Rodina, jakožto primární prostředí, by tak měla vyvinout větší stimul pro lepší vývoj. V rodině jde hlavně o vytvoření hranic, podporu v prospěšných aktivitách, o které dítě jeví zájem, a o to, aby nebylo násilím tlačeno do volnočasových aktivit, které vykonávat nechce. (Sobotková a kol., 2014) Ve školním prostředí by se měli pedagogové zapojit do preventivních programů a zásad prevence, aby bylo zajištěno alespoň oddálení setkání dospívajících s patologickými jevy. A pokud už s patologickými jevy přijdou do kontaktu, což je v současné době téměř nevyhnutelné, měli by vědět, jak se v takové situaci zachovat a jaké zásady by měli dodržovat. Rodiče i pedagogové by měli cílit na zdravé sebevědomí dítěte, vytvořit reálné

a dosažitelné cíle do budoucna, vybrat ty správné aktivity a snažit se dětem zabránit ve zkoušení návykových látek a dalších rizikových aktivit. (Hanák, 2021)

3.3 Návykové látky

S návykovou látkou se v průběhu života setkal víceméně každý člověk, ať už jde například o ranní pití kávy nebo zapálení cigarety, popřípadě oboje najednou. Řadíme sem také příležitostné pití na společenských akcích. U dospívajících je touha po něčem novém přirozená. Chtějí vědět, jak věci fungují a jaký na ně budou mít vliv. Často se ocitají v partě lidí, která už má s návykovými látkami bohaté zkušenosti, takže se je snaží dohnat, třeba proto, aby z party nevypadli: „Když to dělají oni, tak já přece musím taky.“ Návykové látky jsou významnou součástí života chlapců v diagnostickém ústavu, často jsou jim zdrojem zábavy a hledají v nich útěchu od stresových situací. Návykové látky můžeme rozdělit do několika skupin, například na měkké a tvrdé. Označení měkké však v lidech vzbuzuje domněnku, že nejsou pro lidský organismus nebezpečné, což ovšem není pravda. Třeba takové tabákové výrobky řadíme mezi tzv. měkké drogy, avšak dopady na lidské tělo a jeho orgány mají velké, zvláště při dlouhodobém užívání. Dělit je také můžeme na legální a nelegální. Do legálních řadíme alkohol, tabákové výrobky, léky nebo ředidla a nátěrové hmoty. Do nelegálních patří například heroin, pervitin nebo kokain. V rozhovorech, které jsem s chlapci absolvovala, potvrdili, že se nejvíce setkávali s marihuanou, tabákovými výrobky a alkoholem, proto jim budu v této kapitole věnovat pozornost. (NZIP, online)

3.3.1 Konopné drogy

Marihuanu řadíme mezi konopné drogy a mezi tzv. nepravé halucinogeny. Patří mezi ně také hašiš a hašišový olej. Marihuana je směs okvětních lístků a stonků rostliny, zatímco hašiš je konopná pryskyřice, která má odstín zelenohnědé barvy. Halucinogeny výrazně ovlivňují psychiku, vědomí, hloubku a intenzitu prožívání. Často se setkáváme s lidovým označením tráva, joint nebo skunk. Hašiš se označuje jako bahno nebo čokoláda. Užívat se mohou kouřením cigaret (tzv. joint) dýmkou (hašiš), popřípadě jako pečivo nebo čaj. Podle druhu drogy můžeme očekávat různé účinky na organismus člověka. Sativa (druh marihuany) má uklidňující účinky a působí na organismus tlumivým způsobem. Užívá se před spaním a může napomáhat řešení problémů se spánkem. Indica oproti tomu působí stimulačním účinkem. Mezi příznaky užití patří nadměrná veselost i při událostech, které by spíše měly vyvolávat neutrální nebo smutnou náladu, rozšířené zornice, zarudlé oči, výrazná chuť k jídlu (tzv. noční vyjídání

lednice) a neobvyklé kombinace chutí, např. požívání párku s džemem. Kůže je cítit po spáleném listí nebo trávě. Rizika spojená s užíváním představuje především ztráta koncentrace či její omezení, výpadky paměti, poruchy nálad nebo tzv. hornický zánět sliznic a spojivek. (Milovský a kol, 2008)

3.3.2 Tabákové výrobky

Mezi tabákové výrobky řadíme tabák, který může být zápalný (cigarety, doutníky, dýmky, vodní dýmky), bezdýmný (šňupací, žvýkáci, porcovaný) nebo zahříváný (elektronické cigarety). S tabákovými výrobky se začíná experimentovat již od 10 let věku, kdy převládá především touha to zkusit nebo zapadnout mezi vrstevníky. Riziko brzkého experimentování zvyšuje rodinné prostředí, školní prostředí a nadbytek volného času. I když si člověk uvědomuje následky kouření a začíná s ním již v dětství, byla tato závislost pojmenována jako diagnóza F17. Jedná se o duševní poruchu a poruchu chování způsobenou užíváním tabáku. Týká se pravidelných kuřáků, kteří kouří denně. Závislost na tabáku můžeme označit jako zvyk kouřit při určitých událostech. Člověk má svůj daný rituál: ráno vstane a zakouří si, jinak není schopen normálně fungovat. Je to nikotin, který vyvolává příjemné pocity a pocit slasti. Pokud tělo nedostává nikotin v pravidelných dávkách, objevují se abstinenční příznaky, mezi něž typicky patří nesoustředěnost, nervozita, náladovost, úzkost a neschopnost odpočívat. Po delší době abstinence to mohou být také nespavost, noční můry nebo závratě. Lidé často kouří proto, aby si ulevili od stresu a napětí. Nikotin je stimulant, který zrychluje srdeční tep a zvyšuje krevní tlak. Jeho hlavním účinkem je potlačení chuti na cigaretu a zmírnění abstinenčních příznaků, které se objeví, když klesne hladina nikotinu v těle. Kouření také ovlivňuje imunitní a endokrinní systém, může zvyšovat riziko alergií, zpomalovat hojení ran a přispívat k onemocněním trávicího traktu. (Kubánek, 2011)

3.3.3 Alkohol

Alkohol, který je společností tolerovanou návykovou látkou a je snadno dostupný, má tlumící účinky na nervový systém a ovlivňuje všechny orgánové soustavy. To, jak alkohol působí na konkrétního člověka, závisí především na jeho věku, množství a druhu vypitého alkoholu a také na rychlosti pití. Stádia opilsti můžeme rozdělit do tří fází. Lehká opilst se u dětí pohybuje do 0,5 ‰, u dospělých do 1,5 ‰. Pro tuto fázi je typická uvolněná nálada, hovornost, zvýšené sebevědomí a zmírnění úzkosti. Střední opilst začíná u dětí na 0,5 ‰, u dospělých mezi 1,6–3 ‰. V této fázi je typické zhoršení úsudku, snížení zábran, menší sebekritičnost a zvýšená

důvěra v sebe sama. Může se objevit také únava a zhoršení psychomotorických reakcí, nesrozumitelná řeč, kolísavá chůze nebo obtíže při stožení. Často si lidé nemohou vybavovat události z období, kdy pili alkohol, ať už šlo o večírek, nebo pití doma. Stádium těžké opilosti nastává u dětí při hladině alkoholu nad 1 ‰, u dospělých nad 3 ‰. V této fázi může člověk zvracet, být apatický, malátný a může dojít až k úplnému bezvědomí a necitlivosti. Dýchání může být mělké, zornice rozšířené bez reakce na světlo. Člověk může blouznit a být zmatený, což může vést i k agresivitě. V této fázi je stav člověka natolik ohrožený, že může dojít k útlumu dýchání a bez lékařské pomoci i k úmrtí. Pravidelné užívání alkoholu ve větší míře přináší rizika jako zhoršení pozornosti a schopnosti učení. Informace se hůře vstřebávají a vybavují. Dochází ke zhoršení prostorového vnímání a zpracovávání verbálních i neverbálních informací. Zvyšuje se pravděpodobnost onemocnění jater a centrální nervové soustavy. (Miller, 2011)

3.4 Gamblerství

Hazardní hraní není omezeno pouze na automaty a klasické kasinové hry jako ruleta nebo kostky, jak si mnozí myslí. Zahrnuje také karetní hry jako poker nebo blackjack, online sázení a také hry, do kterých hráči investují své peníze. Mohou to být také sázky na sportovní utkání a na různé zápasy. Nejdříve hráč hraje jenom občas, avšak lákán možností dalšího zisku začne chodit čím dál častěji, zejména když se mu daří. Pokud prohraje část peněz, snaží se je ihned získat zpátky. Tím ale postupně své peníze prohrává, což může vyústit až do stadia, kdy je prohraje všechny. Přesto v něm zůstává naděje na jejich znovuzískání, což ho vede k půjčování od přátel, nebo dokonce od rodinných příslušníků. Lže tak svému okolí, zastírá, že chodí hrát a často dokáže v kasinu trávit celé dny. Přestává komunikovat se svým okolím, v práci si bere volno, případně do ní přestane chodit úplně. Pokud své peníze nevyhraje zpátky, nastává fáze zoufalství, kdy dotyčný neví, co má v takovou chvíli dělat. Podobné situace mohou skončit až sebevraždou. Člověk si málo kdy přizná, že má problém, pokud již ho jeho okolí neodhalilo. Stydí se za to, co udělal, a obává se o tom někomu říct. Tato závislost se léčí pomocí psychoterapie a vyžaduje úplnou abstinenci od hraní. V terapii se používají různé relaxační techniky, protože hazardní hraní je spojováno s napětím a stresem. Jako klíčová se jeví změna životního stylu. Jistou pomoc představují splátkové kalendáře, závislí se znovu učí hospodařit se svými finančními prostředky, aby poznali jejich pravou hodnotu. (Pruner, 2008)

3.5 Sociální síť

Sociální síť (z anglického výrazu *social network*) můžeme definovat jako službu, která je dostupná online a umožňuje tak lidem vytvářet různé profily, pod kterými se zaregistrují. Tuto službu pak využívají ke komunikaci s ostatními lidmi a ke sdílení různého obsahu, jako jsou například fotky nebo videa. V dnešní době jsou sociální sítě hojně diskutovaným tématem, protože jejich mnozí odpůrci je považují pouze za zlo, kvůli kterému se vytváří spousta problémů. Jejich zastánci je považují za velmi užitečné, avšak je potřeba s nimi umět pracovat a nastavit jisté hranice. Problém nastává, když děti či dospívající tyto hranice nemají nebo jim je nikdo nestanovil. Na sociálních sítích totiž lze sdílet obsah, který je rizikový. Jde zejména o explicitní obsah. Pod dojmem toho, že sociální sítě jsou pouze virtuální platformou, mají jejich uživatelé pocit, že na druhé straně komunikační linky je nikdo nemůže dosáhnout. Cítí se zkrátka za obrazovkou monitoru bezpečně. Často se ale setkáváme s tzv. kyberšikanou, která může napáchat velké škody v psychice dětí a dospívajících. Jde totiž o druh šikany, který využívá právě informační a komunikační technologie, jejichž prostřednictvím může dotyčný uživatel vydírat jiného, může ho obtěžovat, manipulovat s ním, ohrožovat nebo, zavražďovat ho, popřípadě i ztrapňovat. Agresor vůči oběti zpravidla vystupuje anonymně pod falešným jménem. Vydírá ji pak prostřednictvím výhrůžky, že na ní ví určité informace, které rozešle všem jejím přátelům a rodině. A pokud nechce, aby k tomu došlo, je důležité, aby udělala přesně to, co dotyčný chce. Rozhodně o tom nesmí nikomu říct, jinak to agresor okamžitě všem sdělí. Oběť může být v takové situaci zcela bezradná a opravdu se bojí cokoli někomu sdělit. Často pak postupuje podle pokynů agresora. Sociální sítě mohou být velkým přínosem, neboť nám umožňují spojit se s lidmi z celého světa. Zároveň mohou ušetřit spoustu času při hledání informací. Nicméně představují i potenciální riziko, jelikož mají svou temnou stranu. Algoritmy sociálních sítí jsou navrženy tak, aby uživatele udržely online co nejdéle, a to prostřednictvím obsahu, který odpovídá jejich zájmům a vyhledávacím návykům. Dokážeme na nich trávit i několik hodin denně, což lze označit jako závislost. Sociální sítě se živí pozorností člověka a daty, která jim poskytujeme. Často v nás vyvolávají obavy z propásknutí důležitých informací, známé jako FOMO (fear of missing out). Proto je důležité stanovit si hranice a určit čas, který jsme ochotni sociálním sítím věnovat, abychom je ovládali my, nikoli ony nás. Sociální sítě samy o sobě nejsou škodlivé; škodlivost závisí na tom, kolik času na nich trávíme, jakým obsahem jsme obklopeni a jakým způsobem je využíváme. (Ramsden, 2021)

3.6 Kriminalita

Bottomley v knize *Crime and punishment* uvádí že kriminalita představuje zločinnost (z lat. criminalis – zločinný, crimen – zločin). Podle Firstové (2010) se pod pojmem kriminalita rozumí chování, které je trestné neboli kriminální a projevuje se formou trestných činů, jež byly spáchány ve společnosti. Pojem kriminalita můžeme definovat jako jednání, které je protiprávní, a zahrnuje jak páchání trestných činů, tak přestupků. Kriminalita mladistvých, o které zde budu pojednávat, je páchána ve věku od 15 do 18 let. Mezi delikty, jež páchají mladiství, patří násilí vůči skupině či jednotlivci, prodávání drog, gamblerství, neoprávněné užívání motorového vozidla, opilství, výtržnictví, prostituce a vandalismus. Páchají také kriminalitu na sociálních sítích, přičemž může jít o kyberšikanu nebo sexting (sdílení fotografií se sexuálním obsahem). Podle Ministerstva vnitra je kriminalita mládeže nejčastěji páchána ve skupinách a je řízena náhlými instinkty a emocemi, které převládají nad rozumovým uvažováním. Mladiství si často ani neuvědomují vážnost celé situace, případně ji zlehčují. V některých případech nejsou schopni porozumět tomu, proč by měli být za svou trestnou činnost odpovědni. Nepřipouštějí si, že by udělali něco špatného. Trestná činnost je páchána především mladistvými z výchovných ústavů, a to jak při pobytu tam, tak i poté, co výchovný ústav opustí.

3.7 Hranice v patologii

Hranice toho, kam až může mladistvý zajít, se odvíjí od toho, jak moc dobře zná sám sebe a své limity. Záleží také na tom, zda je překračuje vědomě, nebo je překračuje proto, že zatím nebyl schopen své hranice poznat. Mladiství mohou své patologické chování odůvodňovat tím, že si mohou dělat, co chtějí a kdy chtějí, a nejsou nikterak omezeni, zvláště pokud v rodině neměli nastavené žádné hranice. Opakem jsou přísně nastavené hranice, kdy mladiství už nejsou ochotni žádné další hranice respektovat a tolerovat. Jsou přesvědčeni, že je v pořádku sami rozhodovat o tom, kdy do školy půjdou a kdy ne. Nechtějí být limitováni v užívání návykových látek – oni sami si určí, kdy a kolik si čeho dají a kdy se vrátí domů neb do zařízení, ve kterém právě jsou. Pokud v rodině byly dobře nastavené hranice a mladiství se přesto dopouští patologického chování, jsou schopni si určit své limity. Může se jednat především o drogy, kdy zůstane pouze u cigaret a marihuany, a když mu někdo z jeho vrstevníků nabídne třeba pervitin, je schopen ho odmítnout. Hranice si dokáže také nastavit v množství užívání marihuany nebo cigaret tak, že si stanoví svůj limit, o kterém ví, že v něm dokáže plnohodnotně fungovat. Zároveň se tím snaží alespoň snížit rizika, která mohou ohrozit jeho zdraví. (Townsend, 2009)

4. Volný čas

4.1 Definice volného času

Volný čas je popsán v odborné literatuře mnoha způsoby. Nakonečný (1997) jej definoval jako čas, kdy člověk z vlastní vůle vykonává určité činnosti, které nepodléhají žádnému nátlaku z plnění pracovních nebo školních povinností. Dle Aristotela slouží volný čas k rozjímání a intelektuální činnosti. Člověk má jeho prostřednictvím klást důraz na své vnitřní hodnoty, které nemají cílit na praktické činnosti, ale také nemá jít o žádné nicnedělání. Má jít o rozvoj talentu a zdokonalování v úkonech, které jsou nám blízké a děláme je s radostí. Hofbauer (2004) volný čas popisuje jako činnost, kterou člověk vykonává na základě vlastní volby proto, aby se uvolnil od každodenní rutiny. Jejím cílem jsou příjemné zážitky. Jedinec tuto volbu provádí na základě určitého mentálního rozpoložení a ve shodě se svými zájmy a pocity.

4.2 Způsoby trávení volného času

Existuje mnoho způsobů, jak trávit volný čas. Zaměřím se především na ty aktivity, které jsou oblíbené u mládeže umístěné v diagnostických ústavech. Mezi nejčastější volnočasové aktivity mládeže ve věku 15–18 let patří sportování, návštěvy klubů a diskoték, koncerty, tvorba hudby, hraní počítačových her a videoher, odpočinek, povídání s přáteli, sledování filmů a seriálů, používání sociálních sítí a internetu, stejně jako konzumace drog a alkoholu, kriminalita a výtržnictví. Podle MŠMT dochází k nárůstu pasivních aktivit, kdy mládež preferuje činnosti vyžadující minimální úsilí, ale očekává maximální přínos. Na změnu způsobu trávení volného času mohou mít vliv genetické predispozice, nevhodné prostředí a také spolužáci a přátelé.

4.3 Hranice a rizika spojená s trávením volného času

Jak už jsem zmiňovala v předchozím odstavci, jedinec je často pod vlivem svých vrstevníků, kteří užívají návykové látky, popřípadě páchají trestnou činností. Jedinci, kteří odmítají přijmout společenské normy a pravidla, často čelí problémům se začleněním do společnosti. Jejich chování může být nepřiměřené, někdy až agresivní. Rizikové chování může vést ke zvýšení zdravotních i sociálních rizik jak pro společnost, tak pro jedince samotné. Pokud má jedinec jasně nastavené hranice, může odolávat skupinovému tlaku, i když není uživatelem tvrdých drog. Často však mladiství nevědí, jak trávit svůj čas smysluplněji než bezcílným poflakováním. S jasně definovanými prioritami pro trávení volného času a vlivem ve skupině

může jedinec přesvědčit ostatní k účasti na aktivitách, jako je například sport. Ti, kteří se těchto aktivit nechtějí zúčastnit, se mohou odpojit a hledat jiné společenství. Pokud jedinec nechce být ze skupiny vyřazen, podřídí se ostatním. Rizikové trávení volného času je často ovlivněno problémovými vztahy v rodině, ať už se jedná o násilí, zneužívání alkoholu a drog, nebo psychické nemoci. Jedinec se může cítit nechtěný, neakceptovaný svou rodinou, nebo může být vystaven neustálému tlaku, což vede k tomu, že doma tráví stále méně času. Vztek a frustraci z negativního domácího prostředí si pak může vybíjet prostřednictvím rizikových aktivit, jako jsou krádeže nebo vandalství.

5. Diagnostický ústav

5.1 Vymezení zákona o ústavní nebo ochranné výchově

Činnost diagnostického ústavu (dále jen DÚ) se řídí zákonem číslo 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů (dále zákon o ústavní nebo ochranné výchově), který vymezuje přesná kritéria, která musí být zajištěna. Jedná se například o právo na výchovu a vzdělání. Každé dítě má tedy právo na vzdělávání v daném ústavním zařízení, i když třeba vůbec nemusí být v žádné škole přihlášeno. Děti, které se v DÚ nacházejí, mají společnou výuku i s jinými dětmi či mladistvými. Klade se také důraz na řádnou výchovu nebo alespoň zmírnění špatných společenských návyků. Jedná se zejména o špatnou životosprávu, hygienu, používání velmi vulgárních slov nebo ventilování emocí na druhých lidech atd. DÚ také úzce spolupracuje s orgánem sociálně právní ochrany dětí (OSPOD). Pro zlepšení současného stavu mladistvých je zákonem zajištěno, že v zařízeních mají k dispozici pestrou stravu a prostor pro relaxaci a různé aktivity. (aspi, online) Mají také právo na ošacení, pokud je jejich oblečení znečištěné či jiným způsobem nevhodné na nošení. Co se týče vzdělávání, mají mladiství přístup k učebním pomůckám, a pokud je potřeba, je jim poskytnuta peněžitá pomoc na uhrazení nezbytných nákladů spojených se vzděláváním. Pokud to jejich zdravotní stav vyžaduje a potvrdí to lékařské vyšetření, budou jim zakoupeny léky, o které sami požádají. Dostávají také kapesné, pokud neporušují vnitřní řád zařízení a plní všechny potřebné úkoly. (zákon č. 109/2002 Sb., online)

5.2 Charakteristika zařízení a pobyt

DÚ pro mládež je zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy pro chlapce od ukončení povinné školní docházky do 18 let, popřípadě zletilých osob do 19 let věku, kteří jsou zde umístěni na základě rozhodnutí soudu o ústavní výchově, ochranné výchově nebo předběžném opatření. Zřizovatelem DÚ je MŠMT. (zákon č. 109/2002 Sb., online) Zařízení je nepřetržitě v provozu po celý rok. K omezení provozu může dojít pouze na základě velmi vážných důvodů, které musí být schváleny MŠMT, a to pouze v případě, že bude zajištěna náhradní péče o mladistvé. V DÚ je zaveden systém zaměřený na posílení funkčních způsobů chování, jehož cílem je motivovat chlapce k pozitivním změnám. Zaměstnanci ústavu s nimi pracují na základě technik motivace, aby podpořili jejich ochotu ke změně. Jde o to, aby v nich vzbudili víru v to, že nic není ztracené a vše se dá změnit. Chlapci by si tedy v ideálním případě

měli nastavit nějaké cíle a plány do budoucna. Pracovníci ústavu se také snaží poskytnout jim reflexi a pracovat prostřednictvím metody motivačních rozhovorů. U mladistvých se snaží hledat především dobré stránky a pracovat na těch, kde mají ještě mezery. Pracovníci se snaží pochopit důvody patologického chování jedinců a na základě rodinné anamnézy hledají vhodné metody a přístupy, které by mohly vést k pozitivní změně. Často také používají skupinový program, který je zaměřen na výchovu. Program stanovuje striktní pravidla a používá direktivní přístup. K tomu, aby byla možná změna, je také dobré, aby mladiství pracovali na své sebeúctě. Každý z nich má jinou potřebu, přičemž někteří mají diagnostikované poruchy osobnosti, které vyžadují velmi flexibilní přístup (dius online) Základní úkoly DMÚ jsou diagnostické, přičemž se diagnostika mladistvého provádí ve třech oblastech: etopedické, psychologické a pedagogické. Výchovně-vzdělávací úkol je zaměřen na problematiku v rodině a sociálních vztazích. Poradenské a informační úkoly jsou určeny pro pracovní personál, zejména pedagogy, etopedy a psychology. Sociálně-právní oblast se soustředí na zajištění všech potřebných práv mladistvých. Organizační oblast spolupracuje s orgány OSPOD při umístování a přemístování dětí do nebo ze zařízení. Metodicko-koordinační oblast se věnuje sjednocování postupů v zařízeních a jejich ověřování z hlediska účinnosti, případně provádí úpravy ve spolupráci se státní správou a dalšími zainteresovanými subjekty v oblasti péče o děti. (dius, online)

Výchovná skupina, která se nachází na Praze 2 na ulici Vratislavova 2, slouží k dlouhodobé péči. Do této skupiny jsou umístovány děti, které potřebují nejen stálý dohled, ale hlavně zajistit dokončení studia. Jde také o poskytování psychologické a pedagogické služby se speciálními požadavky. Mladiství jsou zde umístěni z důvodů, které nedovolují přemístění jinam. Délka pobytu je omezena dobou platnosti smlouvy o pobytu nebo do okamžiku ukončení nařízení o ústavní či ochranné výchově. Pravidla chování jsou stanovena interním řádem skupiny (tamtéž)

Záchytné pracoviště slouží jako dočasné místo pro krátkodobý pobyt v případech, kdy je mladistvý agresivní do té míry, že by mohl ohrozit sebe nebo ostatní. Toto zařízení je také určeno pro mladistvé nalezené na útěku z jiného ústavního zařízení nebo pro ty, kteří zde mají trvalý pobyt. Mladistvý zde zůstává, dokud si pro něj neprijedou příslušní rodinní zástupci nebo odpovídající orgány. (tamtéž)

Přijímání mladistvých do DÚ je upraveno zákony, které zahrnují nejen ústavní a ochrannou výchovu, ale také školský zákon č. 561/2004 a správní řád č. 500/2004. Mladistvý je přijat na základě rozhodnutí soudu ve spolupráci s OSPOD podle vyhlášky č. 438/2006. Hlavním cílem

je zajistit vhodné podmínky pro pobyt mladistvého v zařízení. Pracovníci by měli být důkladně seznámeni s případem mladistvého, který bude v zařízení umístěn. Mladistvý je do zařízení dopraven obvykle pracovníky OSPOD, někdy ve spolupráci se soudním vykonavatelem (pokud mladistvý odmítá jít dobrovolně) nebo zákonným zástupcem. Podle statistik je nejčastějším důvodem pro přijetí závažná porucha chování. Mezi další důvody patří patologické užívání návykových látek, nepřiměřená agrese vůči sobě nebo okolí, činy jinak trestné a trestné činy včetně závažných násilných deliktů. (výroční zpráva dius online, 2023) Sociální pracovnice potom spolu s klíčovým pracovníkem mladistvého probere jeho rodinnou a osobní anamnézu, jak se doposud celý případ řešil a jaké to mělo výsledky. Probírají se také další navrhovaná opatření a zformuluje se zakázka k pobytu. Existují také důvody, pro které nelze mladistvého přijmout do zařízení. Jsou to především zdravotní důvody, pokud mladistvý trpí vážnou nemocí, která je v akutní fázi (mohl by tak nakazit ostatní), nebo jde o psychiatrickou nemoc, která vyžaduje hospitalizaci, nebo pokud není správně medikován či odmítá brát léky, které jsou mu lékařem předepsány. Důvodem k nepřijetí do zařízení může být i to, že například věkově neodpovídá cílové skupině nebo že jsou v zařízení závažné provozní překážky, kvůli kterým by pobyt nebyl možný. (dius, online)

Pro přijetí mladistvého jsou potřebné tyto dokumenty: pravomocný rozsudek soudu nebo předběžné opatření, posudek o zdravotní způsobilosti k pobytu v zařízení, který nesmí být starší než tři dny od vydání, osobní list, rodný list, občanský průkaz (u cizinců se vyžaduje pas), poslední vysvědčení či výpis z katalogového listu, zdravotní a očkovací průkaz a také kartička zdravotní pojišťovny. Při příchodu jsou všechny cenné a osobní věci chlapců vzaty do úschovy a navráceny při odchodu ze zařízení. Seznam věcí podepíše jak odpovědný pracovník ústavu, tak mladistvý. (tamtéž)

Vstupní pohovor je proveden sociální pracovníkem, pedagogickým pracovníkem, etopedem a psychologem. Jde především o získání hlubších informací jak pro pracovníky, tak pro samotného mladistvého. Samotný příchod může být velmi stresující a náročný, proto jde o celkové zklidnění a pomalou adaptaci. Důležité je seznámit se s vnitřním řádem a vysvětlit konkrétní pravidla a chod zařízení. Veškeré informace se zapisují do dokumentace (systém Foster), jsou diskutovány na pedagogické radě a vyhodnocovány. (tamtéž)

Průběh diagnostického procesu spočívá především v identifikaci problémového chování, poté přichází na řadu analýza, při níž se zpracovávají všechna anamnestická data, která získali pedagogičtí pracovníci. Při etopedické diagnostice se provádí specifická formulace, která

určuje rozsah, typ a míru stupně narušenosti v sociální oblasti. Na základě této formulace se pak stanovuje reálná prognóza vývoje. Součástí diagnostiky je plánování individuálního rozvoje osobnosti, kde se určují edukační a výchovné priority. V rámci individuálního programu se formulují dílčí cíle, metody a způsoby hodnocení také se monitorují změny, které slouží k vyhodnocení rozvojových programů. Práce s výchovnými činiteli se zaměřuje na sladění komunikace dospívajících s vrstevníky a dospělými, na schopnost navazovat a udržovat vztahy a přátelství. Sleduje se také, jak mladiství regulují své chování a emoce a jaká s tím souvisí rizika. Z praktického hlediska je důležité sledovat, jak mladiství pečují o sebe, ať už jde o stravu, výběr oblečení na různé události, dodržování každodenní hygieny, nebo míru samostatnosti při běžných činnostech, jako je úklid, cestování veřejnou dopravou, vyřizování dokumentů na úřadech či orientace v prostoru. U pracovních návyků je klíčová dochvilnost, zvládnutí pokynů a schopnost omluvit se v případě nepřítomnosti. Zkoumá se také, jak mladiství pečují o své zdraví, berou předepsané léky, vyhýbají se nebezpečným situacím a jak se chovají v krizových momentech. V oblasti přípravy na budoucí povolání se klade důraz na schopnost prioritizovat důležité úkoly. Psychologická stránka diagnostiky zahrnuje zkoumání kognitivních a adaptivních schopností, sebereflexe, autoregulačních schopností, postojů, hodnot a motivace. U maladaptivního chování je středem pozornosti příčina chování, zejména pokud není způsobeno výchovou, ale souvisí s mentální retardací, závislostí na nelegálních látkách či postižením centrálního nervového systému. Hodnotí se také základní porozumění čtení, psaní a počítání, což slouží k dalšímu vyhodnocení a rozhodování o vzdělávacích cestách. Důležité je také porozumění časovým a finančním aspektům, včetně osvojení si dovedností potřebných pro řešení základních matematických úloh v běžném životě, což zahrnuje schopnost logického uvažování a posuzování míry konkrétnosti a abstrakce. (tamtéž)

Každý mladistvý má také svého garanta, který provedl rozhovor s chlapcem, a na základě jeho doporučení bude zařazen do příslušné skupiny. Vychovatel se pak stará o to, aby byl nově příchozí co nejlépe začleněn do své skupiny bez konfliktů. Celé skupině oznámí, že přichází nový chlapec, a seznámí ho s psanými i nepsanými pravidly a s organizací skupiny. Nově příchozímu je přidělena postel s věcmi na převlečení a úložný prostor pro potřebné věci. (tamtéž)

Adaptace v diagnostické třídě je úlohou, kterou má na starosti pedagogický pracovník. Nově příchozímu jsou představeni žáci, se kterými se zde bude vzdělávat, a jsou mu vydány učební pomůcky. (tamtéž) Bělík (2017) označuje adaptaci jako vlastnost, která umožňuje vyrovnat se

různým podmínkám existence. Můžeme mluvit o akomodaci, která je pasivní a označuje to, kdy se jedinec mění sám vůči prostředí, a o aktivní asimilaci, kdy se mění prostředí podle potřeb jedince. Adaptivní chování umožňuje jedinci úspěšně se chovat v prostředí a minimalizovat konflikty s ostatními. Toto chování je uplatňováno v každodenních činnostech a dovednostech. Ne každý člověk se dokáže přizpůsobit určitému prostředí ve stejné míře, což se označuje jako adaptabilita. Pokud jedinec disponuje nízkou schopností adaptace, hovoříme o maladaptaci. K té může dojít například v důsledku poruchy chování, dědičné choroby nebo jako důsledek dlouhodobé nadměrné zátěže. Podle Hanáka (2021) jedinec také nemusí být ochoten se přizpůsobit společnosti, ať už jde o rodinu, kolektiv třídy, nebo partu přátel ve volném čase. Setkáváme se s tím především ve třídách, kdy žák nezapadne do třídního kolektivu, často je pak terčem šikany a cítí se méněcenný a nejistý.

Po uplynutí šestitýdenní doby se schází pedagogická rada, která na základě výsledků pořízených během této doby, včetně kompletního diagnostického vyšetření, diskutuje o tom, zda bude chlapec vrácen zpět do rodiny, nebo umístěn do jiného školského zařízení nebo zařízení náhradní péče, jež je pečlivě vybíráno na základě individuálních potřeb chlapce. Celý proces diskuse zahrnuje nejen pohled na komplexní pobyt, jeho efektivitu a úspěšnost individuálního plánu pro rozvoj osobnosti, ale také samotný pohled garanta na úspěšnost pobytu a pohled chlapce na splnění žádoucích podmínek. Samotný návrh je poté sepsán do zprávy pro příslušný soud či úřad. Slouží jako náhled k budoucím jednáním, které se týkají záležitostí mladistvého. Problémem stále zůstává, že doba od přijetí do skončení pobytu se stále protahuje. Pracovníci se snaží, aby se průměrná délka pobytu pohybovala maximálně okolo 56 dní, avšak momentální průměrná délka pobytu činí až 135 dní, a to z důvodu dlouhého čekání na rozsudek od soudu. Nadměrně dlouhá doba pobytu je nejvíce ohrožující v oblasti vzdělávání. Pokud chlapec plní studijní materiály ze své školy pouze online, a ještě omezeně a s prodlevou, je pravděpodobné, že bude mít s dokončením studia potíže. (tamtéž)

5.3 Sociální práce v diagnostickém ústavu

Sociální pracovník se setkává s mladistvými v největší míře pouze při přijímání mladistvých do DÚ. Příchod mladistvých nebývá ve většině případů zcela dobrovolný, proto je důležité celou situaci ještě více nedramatizovat a probrat s mladistvým celou situaci v klidu. S mladistvým většinou dorazí buď zákonní zástupci, nebo kolizní kurátor z OSPOD, v některých případech je zapotřebí i soudní vykonavatel či policie, pokud je chlapec pod návykovými látkami nebo projevuje velkou míru agresivity. Velká míra empatie a naslouchání

je zde potřeba na to, aby mladistvý neměl pocit, že vše důležité už za něj řekli jeho zákonní zástupci či jiné zařízení, z něhož byl do DÚ převezen. Mladistvý se v takovém případě začne ještě více stavět do opozice a má pocit, že v tomto zařízení je neprávem, a proto nehodlá participovat na žádných úkonech. Sociální pracovník dá mladistvému prostor pro jeho vyjádření, co si o celé situaci myslí, a provede ho chodem zařízení. Vysvětlí mu, co ho v dohledné době čeká a jaká pravidla zde mají nastavená. Z hlediska omezené míry času na počáteční pohovor je pak celá situace ještě znovu rozebírána s dalšími odborníky. Velkou část práce zabere sociálnímu pracovníkovi vedení administrativních úkonů a komunikování s dalšími organizacemi, zejména při zjišťování volných míst k přesunu mladistvého do psychiatrické nemocnice z důvodu zhoršení psychického stavu chlapce na takové úrovni, že již jeho pobyt v DÚ není možný. Sociální pracovník kontaktuje školy s informací, že je daný mladistvý v zařízení, a je třeba zasílat materiály, které bude mladistvý postupně vypracovávat a odesílat zpět. Policie se kontaktuje v případě, že je mladistvý na útěku a je nutné ho vypátrat, také když došlo k napadení, ať už jím nebo vůči němu. Sociální pracovník je také v kontaktu s rodinami. Má také na starosti vyřizování dlouhodobých a krátkodobých dovolenek. Celou situaci mladistvého pak probírá s dalšími kolegy, kteří s ním tráví více času, a na základě doporučení se pak musí rozhodnout, do jakého zařízení podá návrh na přesun. Pokud má chlapec rodinné zázemí a obě strany – jak chlapec, tak rodinní příslušníci – si přejí, aby se vrátil, je tato varianta možná. Rozhodnutí je ale na soudu. Během pobytu mladistvého sociální pracovník komunikuje s OSPOD a předává mu aktuální informace o tom, jak se mladistvému daří, o jeho chování a případných změnách, které nastaly. Nejčastěji sepisuje průběžnou zprávu, akutní informace se sdělují po telefonu. (tamtéž)

5.4 Preventivní program

V DÚ se velmi klade důraz na prevenci, proto je tento preventivní program zařazen jako stěžejní pilíř proti boji s patologickým chováním. Tímto způsobem se dají rizikové vlivy alespoň minimalizovat, v lepším případě se dá nimi pracovat tak, aby se nevyskytovaly vůbec. Děje se tak prostřednictvím snahy o zvýšení zdravého stylu života, posílení psychosociálních dovedností, zvládnání zátěžových situací a zlepšení sociálně přijatelného chování. Je tu uplatňována zejména veřejná politika harm reduction, ale existuje také snaha zaměřit se na další potenciální situace, které se dosud nevyskytly, což je známé jako primární prevence. Pokud se již mladiství setkali s rizikovými jevy, které nejsou příliš závažné, je cílem zaměřit se na sekundární a indikovanou prevenci. S postupně se zvyšujícím věkem chlapců přijímaných do

zařízení se často setkáváme s tím, že mnozí z nich mají za sebou již určitá opatření, ať už jde o ambulantní nebo pobytovou odvykací léčbu, uložení ochranné výchovy nebo pobyty v DD a DDŠ. Proto jsou jejich problémy již komplexnější. Cílovou skupinou jsou všichni mladiství, kteří jsou v zařízení umístěni. Podílejí se na ní také zákonní zástupci a rodiny i široká veřejnost. Samotný preventivní program je poté realizován pedagogickými pracovníky. V programu jsou stanovovány spíše dlouhodobé cíle, které mají obecnější charakter a může se s nimi lépe pracovat. V preventivním programu je důležité, aby si chlapci vytvořili pravidla, která budou sami respektovat a půjde jim o prohlubování znalostí v dané problematice. Mohou kdykoli přijít se svým aktuálním problémem, který teď řeší, a nevědí si s ním rady. Klima ve skupině by mělo být příznivé, neboť jde o podporu skupinové koheze. Mladistvým je také nabízeno spektrum aktivit, z nichž si mohou vybrat, nebo je jim i dán prostor k tomu, aby přišli se svou vlastní aktivitou. Pokud jsou na ni například prostorové možnosti a jsou schopni se na ni dohodnout ve skupině, může být tato aktivita realizována. Zapojení rodinných příslušníků do programu je důležité. Někteří zákonní zástupci o to zájem mají, ale stále převažují ti, kteří to odmítají. Pokud se nějaký mladistvý vrátí do skupiny po útěku, může být ve skupině řešen důvod útěku, a to nejen toho konkrétního, ale i dalších, které by potenciálně mohly být uskutečněny. (tamtéž)

Témata k řešení jsou ve většině případů volena skupinou nebo jednotlivci. Aktivity jsou vybírány tak, aby byly pro skupinu užitečné, proto je vhodné, aby se do vymýšlení aktivit zapojovali samotní jedinci. K dispozici jsou také předem připravené činnosti, jako je například program *Účko*, který vedou etopedi a psychologové a koná se jednou týdně s důrazem na aktuální témata související s prevencí. Účast na tomto programu je povinná. Dalším programem je *Kontejner*, vedený odborníky z adiktologie, s dobrovolnou účastí, který se také realizuje jednou týdně. Projekt *Pasták* je založen na spolupráci s vybranými školami, které projeví zájem, a umožňuje chlapcům navštěvovat školu a diskutovat se svými vrstevníky o důvodech umístění do DÚ a dalších souvisejících problémech. (tamtéž)

II. Metodologická část

6. Metodologie výzkumu

Metodologie výzkumu zahrnuje výzkumné cíle a otázky, konstrukci vzorku, sběr dat a jeho průběh, metodu analýzy dat, etiku výzkumu a v neposlední řadě reflexi výzkumu a jeho omezení.

6.1 Výzkumné cíle a otázky

Diplomová práce se zaměřuje na faktory ovlivňující hranice a jejich kvalitu v sociálním prostředí u chlapců z Diagnostického ústavu Lublaňská, a to ve vztahu k rodině, patologii, ústavnímu zařízení a volnému času. Hlavním výzkumným cílem je identifikovat, které faktory mají klíčový vliv na nastavování hranic z pohledu rodiny, ústavního zařízení, patologie a volného času, a to včetně okolností a důvodů, proč je tomu tak.

Na základě takto stanoveného cíle je nastavena hlavní výzkumná otázka:

Jaké faktory ovlivňují hranice a jejich kvalitu u chlapců z Diagnostického ústavu Lublaňská ve vztahu k rodině, diagnostickému ústavu, patologii a volnému času?

Důvodem výběru kvalitativní metody byla především možnost hloubkově se zaměřit na odpovědi respondentů, aby bylo možné zachytit co nejvíce podstatných informací v celé jejich šíři. Jan Ferjenčík (2000) v *Úvodu do metodologie psychologického výzkumu* zmiňuje, že výhodou kvalitativního výzkumu je zejména to, že jev je zkoumán ve většině případů v celé šíři, kdy je tak možné zachytit velké množství návazností i vzájemných souvislostí. Dokážeme tak sledovat kontexty a přirozené podmínky, z nichž vyplývají podrobné informace. Následně je nejen můžeme porovnávat a zjistit případné souvislosti či rozdíly, ale také můžeme pozorovat jejich vývoj, který podléhá různým procesům. Z nich pak jsme schopni získat výsledky, jež pak vyhodnotíme. Je také dobré věnovat pozornost různým úskalím kvalitativního výzkumu, které jsou zejména z jeho podstaty omezené co do zobecnitelnosti. Otázky v rozhovoru byly rozděleny do pěti tematických okruhů: škola, rodina, hranice a pravidla, patologie a volný čas.

6.1 Konstrukce vzorku

Konstrukce vzorku byla sestavována na základě účelového výběru, kdy respondenti museli pocházet pouze z daného Diagnostického ústavu Lublaňská. Dále už výběr nebyl limitován žádnými kategoriemi. Následoval příležitostný výběr založený na dobrovolnosti a samovýběru. Tato metoda byla zvolena hlavně proto, aby respondenti byli ochotni se do výzkumu zapojit zcela dobrovolně, což jim bylo na začátku vysvětleno spolu s účelností výzkumu. Proto jsem mohla pracovat pouze s těmi, kteří s účastí souhlasili. Pracovala jsem s mladistvými v rizikovém věku, kdy bylo důležité brát v úvahu i jejich momentální psychické rozpoložení. Chtěla jsem, abys se rozhodli sami, zda se do výzkumu zapojí. Rozhodnutí jsem nechala na nich, aby necítili žádný nátlak z mé strany. Chtěla jsem se vyhnout předpojatosti vůči nejhorším nebo nejmírnějším případům a nevybírat respondenty podle dalších kritérií, abych předešla možné ztrátě zajímavých a cenných informací. Protože jsem dopředu neznala životní příběhy respondentů, mohla jsem se vyvarovat předčasných závěrů. Předpokládala jsem, že pokud se respondenti rozhodnou zapojit dobrovolně, budou ochotnější sdílet své příběhy a nebudou tak rezervovaní. (Mišovič, 2019)

6.2 Sběr dat metoda a průběh

Pro získání relevantních výsledků, které by měly zodpovědět mé výzkumné otázky, byla vybrána kvalitativní metoda ve formě polostrukturovaných rozhovorů. Ty zahrnovaly 50 základních otázek, které byly podle potřeby upravovány nebo doplňovány, zejména podle toho, jak se daný rozhovor vyvíjel. Otázky byly doplňovány zkoumavými dotazy neboli sondami, které měly stimulovat respondenty k podrobnějším odpovědím. Dále byly použity dodatečné otázky, které jsou téměř rovnocenné se základními, ale jsou formulovány jiným způsobem, aby byly pro respondenty srozumitelnější.

Polostrukturovaný rozhovor je pokládán za velmi vhodnou variantu kvalitativního výzkumu. Aktivita, kterou musí výzkumník vyvinout, se zvyšuje právě u tohoto typu rozhovoru. Jako základ je připravena sada otázek, na které se bude výzkumník ptát, ale má také možnost volně se doptávat na další informace související s výzkumným problémem, aniž by tyto doplňující dotazy musel mít předem pevně stanovené. To umožňuje flexibilněji reagovat na vývoj rozhovoru. Typ a forma otázek by měly vždy odpovídat charakteru a typu informace, neměly by být dvojnásobné, nejasné ani sugestivní. Otázky také nesmí být založeny na informacích,

ve kterých se respondent neorientuje a odpověď na ně nezná. Otázky by neměly mít nežádoucí dopad na respondenta, musí pro něj být emociálně přijatelné. (Hendl, 2005)

Volba polostrukturovaných rozhovorů byla motivována potřebou nastavit výzkumné otázky. Tyto otázky mi umožnily efektivněji získávat potřebné informace a v některých případech se díky nim mohlo tématu věnovat podrobnější zkoumání. Rozhovory proběhly od listopadu do prosince 2023 a byly organizovány ve spolupráci se sociální pracovnící Diagnostického ústavu Lublaňská. Celkem jsem vedla 15 osobních rozhovorů, které obvykle trvaly okolo 60 minut a konaly se v klidném prostředí, vhodném pro jejich realizaci. (Lojdová, 2022)

6.3 Metoda analýzy dat

Jako metoda analýzy dat byla zvolena tematická analýza. Tematická analýza je metoda identifikace, která se často využívá ve výzkumech zaměřených na názory, znalosti, zkušenosti a hodnoty. Výzkumník působí jako aktivní prvek ve výzkumu, analyzuje data, hledá mezi nimi vzorce a opakující se významové spojitosti a provádí jejich interpretaci. Autoři Brown a Clark popisují tuto metodu jako flexibilní způsob identifikace. Doporučuje se postupovat podle určitých kroků, které vedou k efektivnímu dosažení cíle. Prvním krokem je seznámení se s daty pomocí otevřeného kódování, následuje hledání souvislostí a další fáze analýzy. Předposledním krokem je definování vztahů a jejich pojmenování. (Lojdová, 2022) Výsledkem je závěrečná analýza a shrnutí výsledků. V první části jsem se seznámila s daty, které jsem nasbírala opakovaným čtením, poté jsem uvažovala nad jednotlivými kódy podle významu vět a slov a následně je přiřadila. Při analýze jsem jednotlivé kódy opětovně procházela a třídila je s ohledem na obecné pojmy. Následně jsem tyto kódy zobecnila do širších pojmů podle jejich významu, které jsem poté zařadila jako subkategorie do odpovídajících nadřazených kategorií.

Tabulka č. 1: Kódovací schéma

Rodina			
Volný čas	DÚ	Rodina	Patologie
Závislost Práce s hranicemi Plány a cíle do budoucna Nastavení hranic Společné hodnoty s přáteli Nastavení hodnot trávení volného času Budoucí kariéra Sociální patologie ve volném čase	Nerespektování autorit Agresivita Práce s vlastními hranicemi Problémy v rodině Potřeba smysluplného trávení volného času Rizikové prostředí Vyhnutí se rizikové situaci Uvědomění si důsledků Emoce Nastavení pravidel v DÚ	Práce se svými hranicemi Poznávání svých hranic Propustné hranice Problémy v rodině Nerespektování autorit Touha po vlastním rozhodování Pravidla v rodině Komunikace v rodině Primární prostředí Emoce Neznalost vlastních hranic Ovlivnění hranic rodinou Ovlivnění hranic nepokrevním příbuzným	Dostupnost návykových látek Znalost vlastních hranic Dostupnost návykových látek Vnímání hranic Uvědomění si důsledků Stresory Závislostní chování Patologické chování

U axiálního kódování jsem subkategorie nově uspořádala podle jejich vzájemných vztahů mezi strukturami. To mi umožnilo vidět nové propojení mezi jednotlivými subkategoriemi.

Tabulka č. 2: Kódovací schéma – axiální kódování

	Příčinné podmínky	Jev	Kontext jevu	Strategie jednání	Proměnná	Následek
Schéma 1	Problémy v rodině	Touha po vlastním rozhodování o svém životě	Pravidla v rodině	Patologické chování	Přátelé	Ujasnění vlastních hranic
Schéma 2	Rozptýlené hranice v rodině	Problémy v rodině	Touha po vlastním rozhodování	Patologické chování	Volný čas	Neznalost vlastních hranic

	Příčinné podmínky	Jev	Kontext jevu	Strategie jednání	Proměnná	Následek
Schéma 3	Konflikty v rodině	Pravidla v rodině	Problémová komunikace v rodině	Ujasnění vlastních hranic	Přátelé	Nastavení vlastních hranic
Schéma 4	Rozptýlené hranice v rodině	Komunikace v rodině	Patologické prostředí	Ujasnění vlastních hranic	Volný čas	Ovlivnění hranic rodinou
Schéma 5	Problémy v rodině	Patologické chování	Propustné hranice v rodině	Patologické chování	Volný čas	Ovlivnění hranic
Schéma 6	Neznalost hranic	Primární prostředí	Propustné hranice v rodině	Ujasnění vlastních hranic	Přátelé	Nastavení vlastních hranic
Schéma 7	Patologické prostředí	Emoce	Neznalost hranic	Patologické chování	Přátelé	Ovlivnění hranic
Schéma 8	Patologické prostředí	Neznalost vlastních hranic	Propustné hranice v rodině	Závislost na návykových látkách	Volný čas	Patologické chování
Schéma 9	Komunikace v rodině	Propustné hranice v rodině	Patologické chování	Uvědomění si důsledků	Volný čas	Ovlivnění hranic
Schéma 10	Touha po vlastním rozhodování	Ovlivnění hranic rodinou	Komunikace v rodině	Poznání vlastních hranic	Volný čas	Nastavení vlastních hranic
Schéma 11	Neznalost hranic	Ovlivnění hranic nepokrevným příbuzným	Poznávání vlastních hranic	Práce s vlastními hranicemi	Volný čas	Nastavení vlastních hranic
Schéma 12	Problémy v rodině	Poznávání vlastních hranic	Patologické chování	Práce s vlastními hranicemi	Rodina	Nastavení vlastních hranic
Schéma 13	Stresory	Práce s vlastními hranicemi	Problémy v rodině	Poznání vlastních hranic	Přátelé a rodina	Nastavení vlastních hranic
Schéma 14	Dostupnost návykových látek	Patologické chování	Problémy v rodině	Závislostní chování	Přátelé	Neznalost vlastních hranic

	Příčinné podmínky	Jev	Kontext jevu	Strategie jednání	Proměnná	Následek
Schéma 15	Patologické prostředí	Znalost vlastních hranic	Dostupnost návykových látek	Ujasnění vlastních hranic	Chlapci v DÚ	Práce s vlastními hranicemi
Schéma 16	Patologické prostředí	Zkušenosti s návykovými látkami	Dostupnost návykových látek	Práce s vlastními hranicemi	Chlapci v DÚ	Ovlivnění vlastních hranic
Schéma 17	Vyhnutí se rizikové situaci	Vnímání hranic	Uvědomění si následků	Práce s vlastními hranicemi	Chlapci v DÚ	Nastavení vlastních hranic
Schéma 18	Rizikové prostředí	Vyhnutí se rizikové situaci	Poznávání vlastních hranic	Práce s vlastními hranicemi	Chlapci v DÚ	Nastavení vlastních hranic
Schéma 19	Rizikové prostředí	Uvědomění si důsledků	Poznávání vlastních hranic	Práce s vlastními hranicemi	Chlapci v DÚ	Nastavení vlastních hranic
Schéma 20	Patologické chování	Stresory	Touha po vlastním rozhodování	Práce s vlastními hranicemi	Pravidla v DÚ	Nastavení vlastních hranic
Schéma 21	Problémy v rodině	Emoce	Rizikové prostředí	Poznávání hranic	Chlapci v DÚ	Nastavení vlastních hranic
Schéma 22	Patologické chování	Nastavení pravidel v DÚ	Rizikové prostředí	Poznávání vlastních hranic	Chlapci v DÚ	Práce s vlastními hranicemi
Schéma 23	Touha po vlastním rozhodování	Plány a cíle do budoucna	Ujasnění vlastních hranic	Práce s vlastními hranicemi	Přátelé	Nastavení vlastních hranic
Schéma 24	Propustné hranice v rodině	Nastavení hranic	Poznávání vlastních hranic	Plány a cíle do budoucna	Přátelé	Ovlivnění hranic
Schéma 25	Nastavení hodnot trávení volného času	Společné hodnoty s přáteli	Poznávání vlastních hranic	Potřeba smysluplného trávení volného času	Rodina	Nastavení vlastních hranic

	Příčinné podmínky	Jev	Kontext jevu	Strategie jednání	Proměnná	Následek
Schéma 26	Společné hodnoty s přáteli	Nastavení hodnot ve volném čase	Poznávání vlastních hranic	Práce s vlastními hranicemi	Přátelé	Nastavení vlastních hranic
Schéma 27	Nastavení hodnot trávení volného času	Budoucí kariéra	Plány a cíle do budoucna	Poznávání vlastních hranic	Přátelé	Ujasnění vlastních hranic
Schéma 28	Neznalost vlastních hranic	Sociální patologie ve volném čase	Rizikové prostředí	Závislostní chování	Rodina	Ovlivnění hranic

6.4 Etika výzkumu

Švaříček a Šedřová (2007) poukazují na to, že etické rámce výzkumu poskytují spíše obecné směrnice než přesné postupy, a proto se mohou lišit. Tyto rámce mají za úkol zajistit dodržování pravidel, která zaručují etické chování výzkumníka a chrání jak jeho, tak respondenty a další zúčastněné strany. Při každém realizovaném rozhovoru bylo na jeho začátku vysvětleno, proč je tento rozhovor prováděn a za jakým účelem. Každý respondent byl ujištěn, že informace poskytnuté během rozhovoru budou využity výhradně pro účely do diplomové práce a nebudou dále šířeny. Zaznamenané informace z rozhovorů budou zachovány v původním kontextu, aby byla zaručena jejich autenticita. Respondenti byli informováni, že s jejich souhlasem bude rozhovor nahráván na mobilní zařízení a po zpracování budou záznamy smazány. V případě, že by dotazovaný nahrávání odmítl, bylo by mu nabídnuto, že informace budou zaznamenány ručně na papír. Jména respondentů byla anonymizována. Dále bylo zdůrazněno, že pokud si respondenti nepřejí na nějakou otázku odpovídat, nemusí. Participace na rozhovorech byla zcela dobrovolná a transparentní. Na konci rozhovoru se mohli respondenti doptávat na informace, které jim přišly důležité a vhodné, a ještě jednou byla zmíněna anonymita všech údajů. Na konci rozhovoru byla položena otázka, jak se respondent cítí a zda v něm nějaká otázka nevyvolala nával negativních emocí. Respondentovi bylo poděkováno a následně se odebral zpět do výuky.

6.5 Reflexe výzkumu a jeho omezení

Z mého subjektivního pohledu Limit výzkumu spatřuji především v zaměření pouze na jednu výzkumnou kvalitativní metodu. Bylo by vhodné ji kombinovat s kvantitativními metodami, jako je dotazník, nebo s dalšími kvalitativními přístupy, jako je například pozorování. To by umožnilo získat další interakce respondentů a prohloubit výzkum z různých perspektiv. Omezení spojená se samovýběrem spatřuji v tom, že introvertnější respondenti se mohou ve vzorku objevit v menším počtu. I s jistými limity mého výzkumu jsem svou výzkumnou metodu volila, tak, abych ji mohla zrealizovat a zároveň mi přinesla co nejnosnější informace o této problematice.

III. Empirická část

V empirické části jsou interpretována získaná data a zodpovězeny předem stanovené výzkumné otázky, které se zabývají tím, jaké faktory ovlivňují hranice a jejich kvalitu ve čtyřech kategoriích. Kategoriemi jsou *rodina*, *diagnostický ústav*, *patologie* a *volný čas*. Pomocí axiálního kódování byla kategorie rodina shledána jako ústřední kategorie, která ovlivňuje následující tři kategorie; jednotlivé kategorie se mezi sebou prolínají a jedna ovlivňuje druhou. Ke každé uvedené kategorii jsou připojeny přímé výroky participantů, ze kterých vychází moje interpretace pro větší vhled do problematiky.

7. Kategorie rodina

7.1 Touha po vlastním rozhodování v životě

V období dospívání je zcela přirozené, že si mladí lidé chtějí o svém osudu rozhodovat sami. Často mají pocit, že nepotřebují rady od rodičů ohledně toho, co dělat nebo nedělat, kdy se mají vracet domů, s kým se mají přátelit a podobně. Možnost mít na tyto věci vliv může významně přispět k pocitu, že mají svůj život ve svých rukou a že mohou něco ovlivnit. Pokud jsou v rodině nastaveny příliš striktní hranice a mladí lidé nemají možnost rozhodovat alespoň o některých aspektech svého života, může to vést k odmítavému chování a neochotě plnit zadané úkoly jen z principu.

„Ten obor jsem si vybral sám.“

„Je to obor, který jsem si vybral sám a vybral jsem si ho dobrovolně.“

„Vybral jsem si to sám, protože jsem chtěl.“

„Ten obor jsem si vybral sám a dobrovolně.“

„Vybral jsem si to dobrovolně, baví mě to.“

Možnost volby studijního oboru, který si student sám zvolí, přispívá k větší pravděpodobnosti, že daný obor úspěšně dokončí. Pokud by byl násilím tlačěn do jiného oboru, který ho nebude bavit, šance na dokončení je menší. Navíc hrozí další problémy, jako je záškoláctví nebo užívání návykových látek, které mohou sloužit jako copingový mechanismus.

7.2 Problémy v rodině

Z odpovědí chlapců je patrné, že s problémy v rodině se setkávali často, což negativně ovlivnilo jejich fungování v rodině. Hranice, které zde mnohdy chyběly nebo byly rozptýlené, velmi ovlivňovaly právě konflikty, kdy byly dané hranice překračovány kvůli jejich nefunkčnosti. Takové hranice jsou často nerespektovány, což může být důsledkem jejich neefektivního nařizování. Ti, kteří se snaží hranice udržet, se často cítí bezradní a jsou nuceni podniknout další kroky, aby do rodiny vnesli alespoň nějaký řád.

„Řekli by, že jsem línej a paličatý, a to je asi všechno.“

„Mamka byla docela nešťastná z toho, jak moc jsem hrál. Já jsem často neuklízěl a rovnou jsem šel hrát a hrál jsem několik hodin, ani najíst jsem se třeba nešel.“

„Moc jsme si nerozuměli, ona často chodila ven a já byl doma, pak si na mě stěžovala mamce, že nic nedělám.“

„Nechodil jsem do školy a odmlouval jsem doma, nikoho jsem moc neposlouchal a radši hrál na počítači hry. Měsíc jsem nechodil do školy, máma pak šla na OSPOD.“

Jak sám popisuje situaci jeden z dotazovaných, který stanovené hranice nedodržel, jeho matka si již nevěděla rady a musela se obrátit na odbornou pomoc, aby rodina byla schopna zase dál fungovat.

„Byla tam prostě divná energie, já jsem to prostě cítil, že to není tak, jak to má být. Já jsem tam chodil více méně jenom se vyspat a najíst. Nevěděl jsem prostě, o čem se s nima mám bavit.“

„Prostě doma to nebylo úplně dobrý, nebylo to tam, jak mělo být.“

Kritika ze strany rodiny, která přetrvává a je nekonstruktivní, vyvolává často velmi negativní emoce a působí na psychiku tím způsobem, že se jedinec cítí velmi nechtěný. Negativní a napjatá atmosféra v rodině vede k patologickým jevům, které z dlouhodobého hlediska ovlivňují jak psychickou, tak fyzickou stránku. V negativní atmosféře se těžko nastavují hranice silou a nátlakem.

7.3 Pravidla v rodině

Na nastavení pravidel můžeme vidět jejich rozdílnost. Pokud jsou pravidla nastavena dopředu velmi pevně a nejsou projednávána se všemi členy domácnosti, vede to ke konfliktním situacím.

„Hodně volno jsem měl a mohl jsem jít, kam jsem chtěl, kdy jsem chtěl, dělat cokoli. Hodně jsem hrál na počítači, mamka mi občas řekla, ať se jdu najíst nebo jdu ven, já jsem jí moc neposlouchal a dál jsem hrál.“

„Tak nikdo mi moc neříkal, co mám vlastně dělat.“

Respondent situaci popisuje tak, že měl velkou volnost ze strany rodičů, ale zároveň se vlastně ztrácel v tom, co se po něm chce. Vyžadovaná pravidla tak nebyla z jeho strany respektována, protože volnost, která mu byla poskytnuta, mu to umožňovala.

„No moc mi nevyhovovaly a moc jsem je nedodržel. Hlavně jsem nedodržel pravidla ohledně drog a tak.“

„Musel jsem chodit venčit psa, v sedm večer jsem musel být doma, nemohl jsem pořádně nikam chodit, na všechno jsem se musel ptát. Když jsem třeba jako chtěl se vrátit v deset, tak mi buď vynadali, že určitě ne, nebo mi naštvanež řekli, tak si běž.“

„Vždycky se ty pravidla prostě nějak jako rozdělily, každé měl doma prostě svoje úkoly, který musel plnit, nebylo to tak, že prostě všechno by dělal jenom jeden člověk. Když jsme třeba nějaký úkol nesplnili, tak jsme prostě měli kasičku, kam se házelo 50 Kč a ty jsme prostě měli pak třeba na výlety nebo prostě různě na nějaké akce, na který jsme potom všichni šli.“

Rozdíl v nastavených pravidlech, aby vyhovovala všem, je patrný. Dotazovaný, který měl v domácnosti nastavena pravidla takovým způsobem, že je respektoval a vnímal je jako dobrovolnou součást života, ne jako nucenou povinnost, vykazoval lepší dodržování hranic a jejich kvalitu.

„No hodně jako, že tam vlastně nepatřím, podle mě to bylo proto, že máma hulila a furt proti mně něco měla, i když věděla, že taky hulim, tak mi to nejdřív hrozně zakazovala.“

V domácnosti byly hranice porušovány, ale jejich dodržování přesto bylo vyžadováno tím, kdo je porušoval, což byla v tomto případě matka. Matka byla pro mladistvého špatným příkladem, ze kterého si ale dokázal vytyčit svoje hranice.

„Jako moc ani ne, spíš si jenom jako uklízet svůj pokoj, nic víc, co je jako pořádně uklízet, jsem se jako neučil, až tady, já jsem třeba jako nevěděl, jak se vytírá, když jsem vytíral svoje první schody, tak kluci mě to tady jako museli učit, i se mi jako smáli, že to jako neumím.“

„Tak prostě jako lidi říkaj, co můžeš a co nesmíš, ale jako prostě já to porušuju, jako to je nuda, prostě jet jenom podle nějakých pravidel.“

„U mámy jako moc ne, a u babičky jsem jako musel občas jako něco uklízet.“

„Prostě odměna byla jenom jako za dobrý známky a chování a já jsem si vzal do hlavy prostě, že já jsem ten špatnej a prostě jako proč se budu snažit.“

Podle odpovědi byl chlapec hodnocen úplně jinak než jeho bratr. Byl hodnocen podle výkonu a byl srovnáván s bratrem, což v něm vyvolalo velmi negativní pocity. Velice to ovlivnilo kvalitu hranic v rodině. Neviděl smysl v tom, snažit se a dané hranice dodržovat, když bude pořád tím špatným.

„Jako doma jsme měli nastavený pravidla, že třeba v sobotu jsem prostě musel uklízet, a když jsem to neuklidil, tak jsem prostě nemohl jít ven.“

7.4 Komunikace v rodině

Komunikace v rodině je základním kamenem pro stanovování hranic. Pokud dojde k nedorozumění ohledně jistých aspektů, je důležité je znovu probrat a vyjádřit svůj názor. Pokud je porušení hranic trestáno nekomunikací, situaci to pouze zhorší a vede to k napjaté atmosféře, která může vést k dalším konfliktům.

„Tak jsem dostal vynadáno a pak třeba se mnou prostě nemluvili i několik dní.“

„No jako asi tak na stejno táta s mámou, většinou se teda jako pohádám s maminou, ale to je kvůli blbostem, protože tam jde třeba o nedorozumění, ona něco špatně pochopí, pak třeba jako něco špatně pochopím já.“

„Aby spolu normálně komunikovali, respektovali se a to mi jako asi stačí. Přijde mi jen zbytečný, když se někdo jako doma hádá.“

„Být jako hodný na sebe a jako aby spolu mluvili o věcech, třeba jako který je trápí a tak.“

Tak jako v té době asi nic, ale teď vím, že jako prostě jak máma říkala, že srdci jako neporučíš, tak jako mohl jsem si s ní o tom jako víc promluvit no.“

„No babička se pak urazila a nemluvila se mnou.“

„Musejí si prostě říkat věci na rovinu a nemít jako tajnosti; a hlavně jako prostě být spolu, protože se mají rádi, ne jako proto, že spolu mají dítě. Já prostě svému dítěti dám všechno na světě a nechci, aby si prostě zažilo někdy to, co já.“

Z rozhovorů chlapců vyplývá, že komunikace v rodině vidí jako klíč k tomu, aby se konflikty vyřešily. Jednání s respektem a tolerancí vnímají jako velmi důležitou součástí komunikace.

7.5 Patologické chování

Patologické chování je často příčinou problémových vztahů v rodině, ale funguje to velmi dobře i naopak. Problémy v rodině často vyústí v patologické chování, které je bráno jako zkratka řešení problémů. Mnozí z chlapců nevědí, jak situaci jinak řešit, tak se uchýlí k tomuto chování. Patologické chování ovlivňuje nastavení hranic a jejich kvalitu, především z toho důvodu, že trvá dlouhý čas, než je takové chování zase napraveno. Často jsou důvodem patologického chování neshody mezi novým partnerem matky a chlapcem, který by se chtěl podílet na nastavování hranic. Nebyl však brán jako plnohodnotný člen rodiny, zvláště pokud také vykazoval známky patologického chování.

„No já jsem byl týden za školou, to bylo úplně poprvé vlastně.“

„Nechodil jsem do školy a odmouval jsem doma, nikoho jsem moc neposlouchal a radši hrál na počítači hry.“

„No nechodil jsem do školy a měl jsem hodně neomluvených hodin. Ta škola mě prostě nebavila a radši jsem ten čas prostě trávil venku, klidně prostě i sám nebo s někým, to je jedno.“

„Myslím si, že jako oni to věděli, že jsme shulený jako, že se víc smějem, ale nic s tím jako nedělali, jako, že by někdo si jako stěžoval nebo tak.“

„Jo já jsem i několikrát utekl, byl jsem v pátrání a já jsem to vůbec nevěděl ani prostě. Protože jsme se vždycky pohádali s tím jejím přítelem a já jsem tam už prostě jako nechtěl být.“

„Do té školy jsem nechodil, protože se mi tam nechtělo, radši jsem chtěl dělat jako něco jinýho.“

„Do školy jsem jako nechodil, tam jsem měl přes 250 neomluvených hodin, jako možná i víc, pak jsem se jako chytl party lidí, která jako užívá návykové látky, hlavně jako teda trávu, no.“

„Já jsem do školy jako nechodil, já jsem měl třeba i 400 neomluvených hodin každý rok, chodil jsem všude možně.“

„Musela být sranda, se spolužákama jsme naplnili lahve vzduchem a ono to vybuchlo, já jsem asi patnáct minut neslyšel, ale vzal jsem to všechno na sebe, ale oni pak spolužáka stejně vyhodili nakonec.“

„Mně vyhodili, protože jsem chodil za školu.“

7.6 Primární prostředí

Pokud se dospívající necítí dobře v primárním prostředí, kde vyrůstají, může to vést k nerespektování a porušování hranic. Často nejsou hranice ani jasně nastaveny, což je problém, který může jedince provázet po celý život. V rodinách, kde dochází k patologickému chování, jako je domácí násilí nebo užívání návykových látek, je nastavování hranic zvláště obtížné. Ani sami rodiče často nemají hranice dobře definované, což vede k tomu, že jejich požadavky nejsou respektovány. V případě, že v rodinném prostředí dochází k patologickému chování a rodiče stanoví pevné hranice s jasnými pravidly, která jsou mladistvými nerespektována, dochází k narušení kvality těchto hranic a jejich nedodržování.

„Byla tam prostě divná energie, já jsem to prostě cítil, že to není tak, jak to má být, Já jsem tam chodil více méně jenom se vyspat a najíst. Nevěděl jsem prostě, o čem se s nima mám bavit.“

„Doma bylo více méně všechno v pohodě fungovalo, neměl jsem s nima žádný neshody.“

„Se ségrou jsme se jako dost hádali, jí se taky nelíbilo, že jako hulim tu trávu, že rodiče se kvůli mně trápí.“

„Tak jako doma to bylo v pohodě, akorát já jsem jako takovej uzavřenější, takže jsem se jim právě moc jako nesvěřoval, jak se cejtím, že bych třeba jako přišel za mámou a řekl bych jí, že se cejtím jako permanentně jako špatně tak, že bych si jako hodil lano.“

„Původně jsem z Prahy a teď bydlím v Berouně, a tady jsem se dostal, protože moje máma měla problém s drogama.“

„Do pěti let jsem byl s tátou, ale on mlátil mámu prostě no.“

„Doma bylo všechno v pohodě normálně, tam jsem žádný problémy neměl.“

„Táta teda sedí ve výkonu trestu, já jsem byl jako chvíli doma a pak jsem byl v dětském domově, protože doma to úplně nebylo tak, jak mělo; prostě třeba jako nebylo moc uklizeno, jídlo třeba jako bylo málo a tak no. Jako máma se snažila, ale moc peněz neměla no.“

„No jako začalo to prostě problémy doma, že máma prostě jako začala být na holky a já jsem to jako psychicky nezvládal, do školy jsem jako nechodil, tam jsem měl přes 250 neomluvených hodin, jako možná i víc.“

„No máma si našla špatného přítele a s tím jsem prostě nevycházel. On pil třeba často alkohol a byl to i jako násilník, ale máma s ním byla, protože jí jako hodně pomáhal finančně, protože ona vždycky ty peníze jako neměla, i když se snažila.“

„No moji rodiče jsou jako hodně jako, že se vyhýbají právě jako návykovým látkám ani prostě nekouří a já jsem byl jako za ostudu rodiny.“

7.7 Emoce

Emoce jsou ve věku 15–18 let velmi nestabilní, proto je třeba, aby se děti od útlého věku učily s emocemi pracovat. Pracovat s emocemi neznámá je skrývat. Skrývaní emocí vede pouze k nahromaděným pocitům uvnitř. Emoce nám pomáhají vyjádřit to, jak se momentálně cítíme. Pavel popisuje situaci tak, že zakrýval své emoce proto, že to má naučené z domova. Kdykoliv totiž dal najevo své emoce a svůj názor, bylo to špatně. Naučil se tak své emoce skrývat, což ho v životě může značně omezovat. I negativní emoce mohou být prospěšné, ale je důležité, aby byla projevovány s ohledem na hranice ostatních lidí. Častou emocí je vztek v afektu, který může být adresován ostatním lidem nebo věcem. V rodinách, kde jsou hranice nejasné nebo příliš striktní, často dochází k vyvolávání emocí, které pak směřují proti členům rodiny, přátelům nebo lidem, s nimiž je jedinec v danou chvíli v kontaktu.

„Já nezakrývám emoce, já chci prostě jednat na rovinu, takže na mě to pak poznají lidi, jak to s nima mám, a myslím, že je to tak i dobře prostě. Lidi by podle mě měli jednat na rovinu a né něco předstírat.“

„Jako hodně umím zakrývat svoje emoce, to mě naučili doma, protože já jsem něco řekl a pak jsem za to jako více méně jako dostal no. Tak jsem se pak naučil radši neříkat nic, neprojevovat se, protože jsem věděl, že to prostě nemá cenu.“

„Já dokážu zakrýt svoje emoce, já je nedávám najevo. Prostě se něco stane a já jsem furt prostě jako v pohodě. Asi ale taky záleží jak mě kdo dobře zná, někdo, kdo mě zná den, to jako asi nepozná vůbec a někdo, kdo mě zná prostě dobře a dlouho, tak by to třeba poznal.“

„Moc ne, když mam jako nervy, tak jsem tady i jako bouchal do skříní a pak mě tady jako museli uklidňovat.“

„No, když dám příklad, dozvěděl jsem se, že mě jako moje holka podvádí s fetákem, a přitom jako měla první poslední, tak jsem tomu frajerovi taky jako jednu natáhl, chtěl jsem mu nechat nějakou vizitku, aby si jako na mě pamatoval. Ale jako asi záleží na konkrétní situaci no. To jsem spíš asi jako jednal hodně v afektu a moc jsem nad tím jako nepřemýšlel.“

„Jako teď už je to trochu jako lepší, ale spíš to na mě jako lidi poznaj, protože já to ze sebe musím dostat nějak ven. Třeba jak jsem říkal, že jako do něčeho musím bouchnout.“

„Jak kdy no, když už mě třeba jako naštvou moc, tak už to prostě nezakryju, ale když je to jenom něco prostě malého, tak to je jako dobrý, to nepoznaj.“

„Většinou to jako lidi poznaj na mě, já pak prostě jako chytanu nervy.“

„Záleží asi jako kdo to je, ale po nějakým čase asi jako jo. Tady s klukama třeba jako vycházím, ale když mě jako někdo provokuje, tak si to zase jako nenechám líbit.“

„Když má prostě někdo problém se mnou, tak je to jeho věc, ne moje, a když mám s někým problém já, tak ho prostě vyfackuju.“

„Záleží zase jako, o co jde, když se pohádám s někým, koho nemám rád, tak je mi to jedno, ale když se pohádám třeba s rodinou, tak mi jako bouchnou nervy.“

„Dokážu, nikdo to moc nepozná, jak se právě cítím.“

7.8 Neznalost vlastních hranic

Neznalost vlastních hranic může vést k tomu, že lidé dovolí ostatním, aby se k nim chovali s neúctou. Často se také setkávají například se šikanou, mohou být oběťmi trestných činů či podvodů na internetu. Neznalost hranic je také spojená s rizikovým a závislostním chováním. Mladiství neznají hranice z toho důvodu, že v rodinném prostředí jim nebyly stanoveny, jejich rodiče jim nedali najevo, kde mají svoje hranice, a neměli tak možnost si je uvědomit. Pokud rodiče neznali svoje hranice a překračovali je, mohou se stát špatným příkladem pro dítě, které se bude snažit postupem času své hranice najít a nastavit si je podle svých potřeb. Je ale možné, že bude mít stále s hranicemi v životě určitý problém.

„Asi ne. Když je to nějaký kamarád, kterému věřím, tak má asi důvod, aby lhal, dál bych mu věřil, i kdyby mi lhal.“

„No asi moc ne.“

7.9 Propustné hranice v rodině

Propustné hranice v rodině mohou způsobovat komplikace, zejména pokud jsou stanovena pravidla, která by měla být dodržována, ale pro mladistvého je těžké se v nich orientovat. Často se stává, že pravidla nejsou dodržována ani samotnými rodiči, což u mladistvých snižuje motivaci je dodržovat, protože v tom nevidí logiku.

„Máma je prostě taková, že si nechá všechno líbit, a ségra je ještě malá a ten její přítel prostě se chová hrozně arogantně.“

„Hodně volno jsem měla, mohl jsem jít, kam jsem chtěl, kdy jsem chtěl, dělat cokoliv. Hodně jsem hrál na počítači, mamka mi občas řekla, ať se jdu najíst nebo jdu ven, já jsem jí moc neposlouchal a dál jsem hrál.“

„Některý pravidla jsem dokázal plnit, ale prostě jak se mi zrovna chtělo.“

„Teta byla jako většinou v pohodě, ale občas se prostě chovala úplně jinak ke mně, prostě jako bych byl prostě cizí nebo já nevím, jak to popsat, ale jako chovala se ke mně fakt jako hrozně.“

„No hodně jako, že tam vlastně nepatřím, podle mě to bylo proto, že máma hulila a furt proti mně něco měla, i když věděla, že taky hulim, tak mi to nejdřív hrozně zakazovala.“

„Mně to jako vyhovovalo, já jsem rád spal, takže jsem rád, že moc jsem nic nemusel dělat.“

7.10 Ovlivnění hranic rodinou

To, jak jsou hranice nastaveny v domácnosti, se může promítnout do pozdějšího života mladistvých, kteří si vezmou vzor z takto stanovených hranic. Problémem je, že hranice se musí upravovat podle potřeb jedinců, a pokud bychom přesunuli hranice někam, kde je zcela jiná dynamika, tyto hranice se nám rozpadnou.

„Já bych to dělal, i kdybych nemusel, abychom tam nežili ve špíně.“

„No plánuju, no jako manželka bude uklízet, vařit a já přijdu domu z práce, budu utahaný a lehnu si a manželka mi přinese večeři na stůl. Děti budou muset uklízet hlavně svůj pokoj. Nebude tam žádný násilí a hádat se taky nebudeme, prostě budeme slušní.“

„To jako úplně nevím, moc jsem se s tím jako nesetkal, tak nevím.“

7.11 Ovlivnění hranic nepokrevním příbuzným

Z rozhovorů vyplývá, že pokud chtěli nastavovat hranice partneři matek chlapců, bylo to pro ně velmi nepříjemné a odmítali jejich názory respektovat. Pro mladistvé může být další člen v rodině, který jim chce určovat pravidla, těžko snesitelný, zvláště pokud se znají jen krátký čas a nová pravidla nejsou probrána předem se všemi členy domácnosti.

„Tak protože on si hrál prostě na moc velkého pána a chtěl mi prostě rozkazovat a já to prostě jako nebudu ho respektovat. Jako já už bych byl dávno doma, ale on mi řekl, jako já tě tady nechci, ty zase budeš dělat problémy.“

„Máma je prostě taková, že si nechá všechno líbit, a ségra je ještě malá a ten její přítel prostě se chová hrozně arogantně.“

„Ten její partner, ten ze začátku byl takovej, prostě jsem s ním nedokázal moc vycházet.“

„Tak jako to se moc nestávalo, ale ten její přítel pak jako začal mít kecy, ať to jdu jako okamžitě udělat, no a já jsem nešel, řekl jsem, že jako on mi nebude rozkazovat a pak už byla hádka.“

7.12 Poznávání vlastních hranic

Poznávání vlastních hranic je pro mladistvé velmi důležité, zvláště pokud nikdy před tím nebyli s hranicemi konfrontováni. Vymezení vlastních hranic umožňuje jedinci rozvíjet osobnost a lépe se adaptovat v novém prostředí. Poznávání vlastních hranic také ze začátku znamená jejich překračování a další hledání, což v mnoha případech znamená, že mohou zkusit nové věci, které nemusejí být pro ostatní přijatelné.

„Asi jako udělat něco, co mi vadí, nevím úplně přesně co, mě toho vadí spousta, ale kdyby mi prostě dělal, co mi vadí, tak bych řekl, aby to nedělal, a kdyby to dělal stejně pořád, tak bychom se asi nemohli bavit.“

„Tak já bych si to stejně zjistil, takže by mi to asi úplně nevadilo.“

„Já nevím, podle mě jsem mohl jít prostě pryč dřív no.“

„Tak vadilo by jako, kdyby ukazoval faleš, třeba by mi něco řekl a ona by to jako nebyla pravda, tak to by mi jako vadilo no, to bych se s tím člověkem už prostě nebavil.“

„Já si myslím, že jo, jako vim, kdy třeba něco říct a kdy ne, jako prostě záleží taky na situaci, jak to je.“

7.13 Práce s vlastními hranicemi

Práce s vlastními hranicemi může být na začátku obtížná, neboť vyžaduje hluboké poznání sebe samého a uvědomění si svých limitů. To, jak si jedinec nastaví své hranice, ovlivňuje jeho osobnost i vazby s přáteli, s rodinou a ostatními lidmi. Práce s hranicemi vyžaduje čas a – stejně jako se mění osobnost člověka s věkem, hlavně v období dospívání – měly by se měnit i jeho hranice. S věkem může jedinec upravovat své hranice podle toho, jak se cítí.

„Některá pravidla jsem dokázal plnit, ale prostě jak se mi zrovna chtělo.“

„No, pokud bych poznal, že je falešný, tak se s ním nebudu bavit.“

„Kdyby mi lhal, to prostě fakt jako nemám rád. Už se mi to i stalo, že mi ten kamarád lhal, a já jsem se s ním úplně přestal bavit.“

„Kdyby uhodil holku, to je věc, kterou absolutně jako nedokážu tolerovat.“

„Ne, to by bylo zbytečný, akorát problémy bych z toho měl. Stejně by mě prostě jednou chytili, jako mohl bych se někde schovávat třeba měsíc.“

„I kdyby to po mě nikdo jako nechtěl, spíš já jsem to tam jako uklízel vždycky, máma na to někdy jako kašlala no.“

8. Kategorie sociální patologie

8.1 Dostupnost návykových látek

Dostupnost návykových látek je bohužel velmi snadná, zvláště pokud se mladiství pohybují v prostředí, které je rizikové. Z rozhovorů je patrné, že se často snaží s užíváním návykových látek přestat či alespoň omezit jejich množství, společnost jim to však neulehčuje. Často mluví o tom, že v partě kamarádů mají různé kontakty a vědí, kde, co a za kolik sehnat. Když se chlapci dívají kolem sebe, vidí spoustu lidí, kteří také užívají návykové látky, a začínají to brát jako normu: „Co chcete dělat, když čekáte na autobus?“ Práce s vlastními hranicemi je tak o to obtížnější, protože musí denně čelit tomu, že jim někdo něco nabídne nebo je informuje o tom, kde to může sehnat.

„Myslím si, že jo, jak chodím třeba po ulici, tak hulí každéj druhej. Je to dostupný a všude do seženete. Co je zakázaný, to chutná líp.“

„Je to hodně dostupný, jsou prostě online stránky, přes který se to dá prostě sehnat, přes instagram si píšete, co, kolik a za kolik chcete, a prostě to máte. Většinou je to prostě přes kamarády, který vám dají prostě nějaký tip na někoho.“

„Já jsem nebyl takovej ten typ, co by jako hned šel ven a hned by něco sháněl. Já jsem byl doma a lidi chodili za mnou, jako jestli něco chci. Já jsem je jako, ale hodněkrát jako dokázal odmítnout, když jsem věděl, že jdu pak třeba ven s holkama, tak jsem řekl, že ne. Protože když jste na perníku, tak všechno vnímáte jinak prostě.“

„Jako myslím si, že je to těžký, protože co jinýho chcete dělat, když čekáte na autobus, nebo po cestě do práce do školy, podle mě jsou cigarety jako potřebný k životu jako prostě jenom, aby kvůli tomu, že si prostě jako navodí ten pocit toho uvolnění a pak není třeba tak protivnej. Já jsem začal kouřit třeba z frajeřiny, ale ted' už to moc nejde přestat, no, takže ted' dám třeba krabičku denně.“

„Jo tak určitě tady a pak jako i venku, kam se podíváte, tam je prostě jako feťák. A moji kamarádi jako užívají taky jenom jako cigarety a alkohol, nejedou v žádných tvrdých drogách.“

„Jo hlavně tady no, Když fetujou, tak vám prostě říkaj, jak je to dobrý, a vy si jako taky řeknete, tak mohl bych to jako vyzkoušet no. Jako venku mám svoje kámoše a ti tvrdý drogy taky neberou,

za to bych jim dal bídu a oni to vědí. Mě se jako celkově ani prostě nelíbí, když holka třeba jako bere drogy, jako s takovou bych nic neměl.“

„Jo tak jako v tý mojí partě se jako užívaly ty látky a pak právě i jako tady hodně no, ale tady užívají hodně třeba jako fakt tvrdý drogy.“

„Tak jako tady a venku jako moc ani ne. Tady prostě vám o tom kluci furt říkají, jako co to dělá a tak, a třeba i nastala situace, že mi to jako někdo nabídl jako přímo tady, ale já jsem to odmítl.“

8.2 Znalost vlastních hranic

Z následujících odpovědí je patrná znalost vlastních hranic a schopnost se proti nim vymezit. Vzhledem k tomu, že se dospívající často pohybují v rizikovém prostředí, je důležité umět říct ne a necítit se kvůli tomu špatně. Často si mladiství dokážou vymezit hranice v tom, že pokud užívají jednu návykovou látku, snaží se zůstat u ní a nemíchat ji s žádnou jinou, což vede alespoň ke zmírnění možných důsledků. Snaží se také identifikovat mezery ve svých hranicích a přemýšlet o tom, co mohou udělat, aby se situace, která se stala, neopakovala. Často se potýkají se silnými emocemi, které jim v ten moment zastíní úsudek, a s odstupem času pak o svém rozhodnutí mluví jako o něčem, co nebylo dobré.

„Jo to jo, určitě 100 %, třeba tvrdý drogy bych nikdy nezkusil a nikoho bych třeba nenapadnul jen tak bez důvodu.“

„Jo já dokážu odmítnou věci prostě, když jako zrovna nechci, a jako prostě umím fungovat, když si prostě řeknu, třeba že dodělám školu, tak jí prostě dodělám. Jako několikrát mi tady nabídli ať s nima jdu prostě na útěk a já jsem tolikrát prostě řekl, že nejdu, a mohl jsem jako, ale neudělal jsem to.“

„Jo já mam nastavený hranice prostě i pravidla, jak se ke mně třeba má kdo chovat nebo co i já sám mám dělat nebo nemám.“

„Asi prostě jak u čeho no, někde moc asi ne, třeba prostě se jako klidně s někým poperu a moc nad tím jako nepřemýšlím, co se týče třeba těch návykových látek, tak tam si taky nejsem jako úplně jistej. Hranice mam dobrý třeba co se týče jako přátelství a nějakýho vztahu třeba s holkou, že jsem jim prostě věrnej a chci, aby jako měly první poslední, no a kámoše jako taky vždycky podržim, nikdy bych ho jako jen tak nezradil, nebo prostě nenapraskal.“

„Já osobně si myslím, že jo, ale druhý si o o mě třeba jako nemyslej, takže prostě z mý strany je jako všechno prostě v pořádku.“

„Já si myslím, že jo jako vim, kdy třeba něco říct a kdy ne, jako prostě záleží taky na situaci, jak to je. Když jsem v klidu, tak jako se umím chovat, když mam nervy, tak prostě tu hranici třeba i překročím, to je mi pak jako fakt jedno, co si o mě budou druhý myslet, když mě prostě někdo vyprovokuje, tak ať si potom nese ty následky, to jako s tím jsem v pohodě.“

„Jo tak prostě třeba ohledně tý trávy prostě si nedám ani žádný drogy, i kdyby to prostě bylo ze zlata, já to prostě jako nesnáším.“

„To jako úplně nevím, moc jsem se s tím jako nesetkal, tak nevím.“

„Myslím, že jako u něčeho asi jo, ale pak třeba u něčeho ne, jak jsem třeba jako nadával tý přítelkyni jako, tak to vím, že to jako nebylo dobrý, ale to jsem měl jako hodně nervy a nevěděl jsem, jak s nima pracovat.“

„Já prostě jako určuju pravidla, co se bude dít. Když je chci jako dodržovat, tak je dodržuji, když nechci, tak nechci. To je prostě na mně.“

„Jo, já jsem jako hodně zásadovej člověk, ale prostě babička mi furt třeba říkala, že jsem jako závislej na počítači, ale já jsem se od toho jako uměl odlepit, jenom jsem v tu chvíli prostě jako doma neměl co dělat a kamarád neměl čas a babičce prostě jako nevysvětlíte, že nechcete být venku sám a že tam nemáte co dělat.“

„Já musím mít jako motivaci, abych to dodržoval, když jí jako nemám, tak na to kašlu a dělám si co chci, teď mám prostě přítelkyni a dítě, tak jako vím, že musím mít nastavený prostě hranice a pravidla, abych nedělal blbosti a dostal se jako odsud co nejrychleji a mohl být s nimi a o syna se postarat a dát mu jako všechno a oba je prostě zabezpečit, aby se měli dobře.“

8.3 Zkušenosti s návykovými látkami

Zkušenosti s návykovými látkami začínají většinou alkoholem nebo marihuanou. Někdy se užívání omezí pouze na tyto látky, ale často je přítomna touha experimentovat a zjistit, jaké účinky mají jiné drogy. Ve většině případů se nejedná jen o jednorázový pokus, ale o pravidelné užívání, protože stavy a pocity, které po použití návykových látek nastanou, mohou být pro jedince únikem od problémů, kterým čelí.

„Tak je jich spousta, tak nejvíc asi pervitin, koks, MDMA, LSD, crack, tráva, nezkusil jsem teda ještě heroin. Ten úplně teda neplánuju zkoušet.“

„Skoro se všema, kromě heroinu. Začal jsem prostě hulit trávu a chování rodičů mě prostě přimělo si dát prostě párno a další věci. Svůj první perník jsem měl v chodbě u bratrance na Vánoce.“

„No hlavně jako alkohol, tráva a cigarety no, občas LSD, perník, koule, xanax.“

„Dá se říct asi jako že se všema, ale nejvíc asi jako pervitin, MDMA a THC. Pervitin si normálně jako píchám no. Nejdřív jsem teda jako začal alkoholem a pak jsem k tomu přidal THC a pak jsem přešel na ten perník.“

„Tak jako začalo to, když jsem chodil ven s klukama, ty mi jako nabídli cigaretu a tím to jako prostě začalo, že ta tráva první asi ve čtrnácti. I jako alkohol a zkusil jsem jako kokain, vážil jsem asi 46 kilo, to jsem fetoval asi jako 3 měsíce v kuse a alkohol. Jako zkusil jsem toho jako fakt hodně ale zůstal jsem více méně jako jenom u té trávy.“

Jako fakt jsem hulil hodně a už jsem to na sobě i cejtíl, že jsem takovej vyplej do hlavy prostě, už jsem fakt jako nedokázal vůbec třeba odpovídat smysluplně na otázky.

8.4 Vnímání hranic

Mladiství vnímají hranice jako důležité, bez hranic by byl na světě chaos. Hranice se musí dodržovat, neboť vymezují nějaké území, které by se nemělo překračovat. Dospívající popisují hranice velmi správně, přičemž si je dokážou představit jako něco, co pomáhá a je užitečné. Velmi dobře také popisují to, že pokud hranice člověku nevyhovují, tak se někdy mohou překročit, protože tím dáte druhému člověku najevo, že se vám něco nelíbí. Vnímají porušení vlastních hranic jako svolení k porušení hranic druhého člověka. Hranice také vnímají jako bezpečnou zónu, která zmírňuje nebo odstraňuje rizikové či kriminální chování druhých. Pokud mají respektovat nařizování a vymezování hranic od jiných lidí, musí vidět, že i ti je respektují.

„Hranice se nemají překračovat, když mi někdo něco řekne, tak to mám udělat, nemám se s ním o tom hádat, mam se chovat slušně a s pokorou.“

„Asi něco, co se nemá překračovat, a co se má plnit, aby to nějak fungovalo a lidi se nehádali. Jsou prostě tak nastavený, aby si každý nedělal, co se mu zachce.“

„Tak hranice jsou prostě důležité, když prostě nejsou, tak by tady byla prostě anarchie a každý by si jako dělal co by chtěl, bez hranic by tady byl prostě chaos, každý prostě by nějakou hranici prostě měl mít a měl by o ní vědět, a když prostě jí nemá, tak by měl být asi jako někde zavřenej, takovej člověk by se asi jako neměl pohybovat mezi lidma. Lidi, co prostě nemaj hranice, můžou prostě zabíjet, vraždit, krást, všechno možný. Hranice je prostě nějaký území, za který už prostě nemůžete, a je tam z nějakýho důvodu, určuje a vymezuje nějaký pravidla, prostě co se smí a co se prostě nesmí. Já jsem prostě pro, jako kdo by chtěl žít bez nějakýho řádu, to by se prostě nedalo.“

„Já to beru prostě tak, že když vám ty hranice nevyhovujou, tak se někdy můžou prostě překročit, ale prostě když jste takhle někde s lidma, tak vim, co si můžu dovolit a co ne prostě. Ale když jsem mezi lidma, který jsou prostě špatný, tak je mi prostě jedno, jestli tam jsou nějaký hranice nebo ne, hlavně oni je musí taky respektovat, když je nerespektujou oni, tak je nebudu prostě respektovat ani já. Nemůžete prostě lidem říkat: ‚Dělej tohle a tamto.‘ A pak oni sami to prostě dělaj jinak prostě, chápete mě, prostě, když uvidim, že oni prostě se chovaj tak, jak říkaj, tak se budu chovat i já tak a budu je prostě respektovat.“

„Hranice prostě určujou nějaký jako meze, abychom věděli, co ještě jako můžeme a co už ne, a třeba i vlastní hranice prostě mít jako určený a pravidla prostě jak se máme a nemáme chovat. Jako mám pocit, že k něčemu jsou užitečný, ale zase člověka občas jako omezujou, když jsou prostě jako špatně nastavený. Když se prostě nastavěj pravidla, se kterýma nikdo jako nesouhlasí, tak je jasný, že je lidi prostě budou porušovat. Je lepší, když se na nich dohodnou.“

„Tak je to něco, co dokáže prostě vymezit nějaký území, nějakěj prostor, určit prostě co kdo může, co kdo nemůže, jako jsou k něčemu dobrý si myslim.“

„Hranice se nemají překračovat a pravidla prostě jako patří k tomu, ty zase máme prostě jako dodržovat. Já jsem ale zastánce toho, že pravidla se prostě mají porušovat, ale zase bez pravidel by tady byla anarchie, takže jak u čeho no, některý pravidla a hranice mi jako přijdou zbytečný, ale některý jsou prostě naopak důležité, aby to prostě mělo nějaký pevný body a s tím zbytkem už se dá nějak prostě hýbat, aby to třeba jako lidem vyhovovalo.“

„No prostě něco, co jako už nemůžete jít dál, je to daný a nemůžete s tím jako už nic dělat a pravidla se musí dodržovat, pak by byl jako trest velkej, když to porušíte.“

„No něco prostě, co vám říká, jak se máte chovat, prostě jako nějaký omezení, jako kam můžete, kam už ne. Tak jako asi je užitečný, ale záleží jako jak co.“

„Tak prostě jako lidi říkaj, co můžeš a co nesmíš, ale jako prostě já to porušuju, jako to je nuda prostě jet jenom podle nějakých pravidel.“

„Když táta mi třeba řekne, ted' někam půjdeš, budeš tam dvě hodiny a pak se prostě vrátíš, tak to je pro mě hranice, Já jsem žádný hranice moc jako neměl. Třeba u tý trávy jsem hranice prostě neměl žádný. Většinou to byl jako táta, co mi jako uměl nastavit nějakou tu hranici prostě a toho já si jako vážim u něj, že to se mnou prostě nevzdává.“

„Přes hranice prostě nesmíte jít, pak jsou problémy zbytečný a pravidla mají nějaký účel, ale musejí být jako dobře nastavený, když to lidem jako nevyhovuje, tak to je jako jasný, že to budou porušovat.“

8.5 Uvědomění si důsledků

Uvědomit si možné důsledky svých činů – poučit se ze svých zkušeností – je pro práci s hranicemi velmi důležité. Je zásadní přemýšlet nad tím, jaké následky by mohly mít jednotlivé kroky, které se na první pohled jeví jako dobré a jediné možné řešení. Důsledky těchto rozhodnutí jsou často mnohem horší než okamžiky svobody, které přinášejí. Jsou to důsledky, se kterými pak musíte pracovat dlouhodobě, a jejich náprava může být někdy velmi náročná.

„Já jich pár za sebou mám, prvně jsem si teda myslel, že to bude svoboda, tak to úplně není. Jste neustále ve stresu, musíte si furt hlídat záda, jestli za váma nejsou náhodou bengá třeba. A pak už to bylo z důvodu toho, že jsem měl abst'ák.“

„Tak, kdybych se víc svěřoval, tak bych se asi jako cejtil líp no, ale někdy je to prostě těžký, třeba, když to, jak se cejtíte, nedokážete moc popsat slovy, nebo to prostě někdo jako zlehčuje, hele to nic není, běž ven, ty prostě furt jenom sedíš u toho počítače a to máš jako z toho.“

„No jako jo, fakt jsem si někdy říkal, že už mě to tady fakt štve, a vím, že máma by byla jako ráda, kdybych utekl, pak by ona vyhrála, ale to já jí prostě jako nedopřeju, takže prostě neuteču, protože zase vyhraju já. Celkově si myslím, že úteký jsou prostě blbost, to bych radši šel z tý samostatný vycházky, abych u sebe alespoň něco měl, než bych tady jako skákal někde z okna.“

„Myslím, že jako u něčeho asi jo, ale pak třeba u něčeho ne, jak jsem třeba jako nadával tý přítelkyni jako, tak to vím, že to jako nebylo dobrý, ale to jsem měl jako hodně nervy a nevěděl jsem, jak s nima pracovat.“

„Jako někdy mě to tady fakt štve, že nad tím člověk třeba jako přemýšlí chvíli, ale pak vám prostě dojde, že by to jako k ničemu nebylo, ale kdybych jako utekl, tak jenom vychovatelům, který prostě jako nemám rád.“

„Nebudu to dělat, akorát problémy z toho, pak policajti mě budou hledat a co budu dělat na ulici, domu jít prostě ještě nemůžu, zbytečný. Akorát mě chytěj, zapíše se mi to. Stejně mě prostě jako jednou najdou. Neznám Prahu, já se tady ztratím během pěti minut. Ti vychovatelé vám pak nevěřej.“

8.6 Stresory

Stresory, které na mladistvého působí, mohou být velké. O to hůře se snáší, pokud se s nimi potýká denně, třeba právě v rodině či ve škole. Snaží se před nimi utéct co nejdále a co nejrychleji. A právě k tomu využívají „zkratky“ ve formě návykových látek. Často dokážou alespoň na chvíli zapomenout na své problémy, ale uchýlování se k návykovým látkám celou situaci pouze zhoršuje. Po vystřízlivění se člověk může cítit ještě hůře. Stresory mohou také z dlouhodobého hlediska způsobit zdravotní komplikace, které spolu s užíváním návykových látek mohou vyústit například v hluboké deprese. Stresory dokážou v lidech vyvolat pocity, kvůli kterým porušují nejen hranice v rodině, ale i ty svoje.

„Já jsem to zkoušel dál kvůli těm rodičům.“

„No stresový situace, když si prostě zakouřím nebo zahulim, tak je to pak prostě jako líp zvládnutelný pro mě.“

„Tak prostě zapomenete na chvíli na všechno, prostě můžu třeba šest hodin v kuse lítat, nebo vidět věci, který nemůžete jen tak. Je to prostě energie a hrozná euforie.“

„Cigareta s trávou mě prostě dokáže uklidnit a dokážu prostě líp přemýšlet, nic neřeším, cigareta mě prostě dokáže uklidnit, alkohol mě taky dokáže uklidnit a prostě pak vypnu.“

„Tak cigarety už dlouho tak třeba od desíti let, to můj jako bratranec mi to jako ukázal no a teď jako kouřím, abych se třeba jako uklidnil od stresu.“

„Tak jako kamarádi mi řekli, že mi to pomůže, abych jako nemyslel na problémy a tak. Ty cigarety mě jako uklidní.“

„Když jsme se jako doma hádali, tak mi to jako hodně pomáhalo, a prostě kvůli legraci a výdrž. Prostě ta euforie a všechno vidíte prostě jinak. Soustředil jsem se jinak, všechno prostě líp.“

„Ty nervy tady, co mám prostě, ať je to z toho, když mi volá máma nebo tady ty fetky prostě, co furt melou jenom o párně, já nesnáším, když někdo mluví o párně.“

„Dávalo mi to dobrý stavy, cítil jsem se líp a uvolněný. Jako to můžete mít různý, to je podle toho, jakou máte trávu, máte sativu, ta vás uspává a indika vás nabudí. Já jsem užíval asi obě. Já potom, co si zahulim, líp pak myslím, líp se mi soustředí na různý věci, všechno vnímám tak nějak víc a líp.“

„No jako nejdřív si dám třeba kulatou a pak si dám prostě perník, aby mě to jako uklidnilo a nahodilo mi to jako dobrej stav. Prostě po prvý to bylo super, a tak jsem jako chtěl prostě dál to brát a беру to doted.“

„Ten stres prostě a ty nervy tady, bych se zbláznil tady bez cigaret.“

„Tak trochu mi to pomáhá jako od stresu, když mám nervy jako, tak to je pro mě taková jako úleva no. Když mám prostě náladu, tak si to dám prostě, ta tráva, po té mam jako dobrý stavy. Pak se prostě furt směju.“

8.7 Závislostní chování

Z odpovědí respondentů vyplývá, že závislostní chování se projevuje především upřednostněním návykové látky před vším ostatním. Provází ho silná touha po látce, zanedbávání jiných zájmů a neustálé užívání i přes viditelné škodlivé účinky, jako jsou zdravotní komplikace nebo sociální izolace. Respondenti uvádějí, že bez návykové látky si nedokážou představit svůj svět a nechtějí přijít o pocit úlevy, který jim poskytuje. Návykovou látku považují za součást svého života a pod sdělením, že „nepřestanou, protože jim dává to, co potřebuji“, se může skrývat strach z toho, co by nastalo, kdyby museli čelit svým problémům a každodenním starostem bez své „zkratky“ k dobré náladě. Závislostní chování narušuje běžné fungování jedince, ovlivňuje rozhodování a zkresluje úsudek, což má negativní dopad jak na rodinné vztahy, tak na vztahy v instituci, ve které momentálně pobývá.

„Jo je to hodně těžký, bez nich to nejde, jako těžký to zvládat.“

„Prostě ty stavy z toho, prostě to nechcete přestat, prostě když přestanete, tak pak přijdete prostě o hodně dobrý věci. Já jsem už zkoušel párkrát být na detoxu, ale prostě mě to tam nebavilo, tam jste prostě mezi smačkama, a tam prostě nechcete být, tam jsou lidi, který prostě užívaj 20–30 let, prostě už skoro trosky. Tam děláte prostě hrozný a zbytečný blbosti, který byste prostě v normálním životě prostě nedělala. Třeba jako cinkáte do činelu.“

„Tak já nechci už užívat, že jo, ale prostě musím nejdřív nějak vyřešit ty svoje psychický problémy, bez toho to asi úplně jako nepůjde no. Jako né, že bych na to neměl chuť, ale vim, že to úplně jako nevidim, s tím mít jako normální budoucnost.“

„Nikdy jsem nepřemýšlel nad tím, že bych úplně s tím jako přestal, spíš bych to jako omezil, ale jenom asi tu trávu no. Dával jsem jako 20 gramů denně, teď dávám 3. Já si to kontroluju podle toho, jak to potřebuju.“

„Nepřemýšlel, to bych ani nechtěl, prostě sem na to zvyklý a nechci přestat.“

„Jako asi půl roku no, ale to jsem ji užíval jako fakt každej den no.“

„Já už nechci hulit, je to prostě blbost. Ale neřikám, že si občas zahulit nechci, ale prostě nechci tak moc.“

„Ne vůbec, já to беру prostě jako svoji součást života a prostě jako nechci bez toho bejt, ani náhodou, prostě k tomu mě jako nikdo nedonutí. Jako lidi prostě, když já si chvíli něco nedám, tak mi prostě říkaj: ‚Prosim tě, už si něco dej, abys byl zase normální.‘“

9. Kategorie diagnostický ústav

9.1 Potřeba smysluplného trávení volného času

Z výpovědí respondentů je patrné, že trávení volného času v DÚ je problematické z hlediska smysluplnosti. Chlapci uvedli, že svůj volný čas tráví především na mobilních zařízeních nebo koukají na televizi. Záleží také na vychovatelích, jestli je v době osobního volna vezmou do posilovny nebo si zahrají nějakou hru. Problematické shledávám to, že nedostatek možností pro vybití energie může u mladých lidí vést ke zvýšení patologického chování. Systém je nastaven tak, aby chlapci byli pod neustálým dohledem a nemohli si individuálně vybírat aktivity ve volném čase. Místo toho musí dosáhnout kolektivní shody, což může být komplikované. Nedostatek smysluplného trávení volného času pak může vést k porušování stanovených pravidel a hranic, neboť se mladí lidé cítí znuděni a omezeni.

„Tady asi nikdo a v Mostě jsem chodil hodně s kamarádama ven, každý den jsme dělali něco jinýho, to bylo různý.“

„Aby byla delší večerka, abych mohl víc hrát.“

„Asi moc nikdo, tady teď, spíš, než sem byl tady, tak jsem trávil hodně čas s kamarádama venku. Tady se snažím trochu dělat hudbu.“

„Já bych jako asi prodloužil pauzy na kouření, protože my máme jenom tři a to mi přijde jako málo, kdyby tady třeba bylo víc těch přestávek, tak by to bylo lepší, jako ty kluci by se víc třeba uklidnili a pak by nedělali takový blbosti.“

„Momentálně nikdo, když mám tady volnej čas, tak většinou koukám na televizi, nebo jsem na mobilu a hraju nějaký hry, tady nic jinýho nejde dělat.“

„Jako teď asi moc nikdo tady, buď ležim nebo spim no, když jsem ještě bydlel doma, tak jsem chodil hodně ven jako s kamarádama a měl jsem partu, kde jsem s nima hulil jako hodně no.“

„Tak tady je ten volnej čas jako docela omezenej no, tady můžu třeba s ostatníma hrát kulečnik, nebo se koukat na televizi, používat mobil o osobním volnu.“

„No asi kluci tady momentálně, já ten volnej čas s nima jako i musím trávit, to moc nejde, abych jako byl úplně sám.“

„Tady ho moc netrávím, není moc čím.“

„Tady jsme na telefonu, a když jsem byl s klukama, tak jsme dělali blbosti, ty kluci byli špatný, jsme dělali věci, za který se stydim prostě.“

„Tak tady moc nikdo a s kamarádama se teď moc nevidám no. Čtyři nebo pět hodin, kdybych jako mohl rapovat a skládat jako písničky, tak to by se mi jako hodně líbilo no.“

„Tady jako moc nikdo a pak jako když jsem byl doma, tak jsem měl ty kamarády ze školy, ale ty pro mě nejsou dobrý.“

„Jako moji kámoši, když prostě uteču, protože jako s těma klukama tady si nechci ani prostě jako nic dát.“

„Tady moc nikdo a u babičky jsem jezdil na kole a vídal jsem se s jedním kamarádem.“

„No tady ty kluci – jako se kterýma tu sem – no a pak jako když jdu jako na vycházku, tak jdu třeba za mojí přítelkyní, která má jako se mnou dítě.“

„No jako hodně mi vadí, že třeba nemůžu jít sám třeba do posilovny a děláme tady hodně málo sportovních aktivit, jako fakt mě jako nebaví o osobním volnu sedět a čumět do telefonu, pak mi jako vadí, že máme jednom 150 korun, za to si nekoupíme jako vůbec nic jako na vycházce jako co tam mám dělat. Když si chcete jako něco koupit, tak nemůžete jít sami, ale musíte prostě přes garanta.“

9.2 Nerespektování autorit

Problematickým aspektem je věk respondentů v rozmezí 15–18 let, jelikož v tomto věku existuje přirozený vzdor vůči autoritám. Mladí lidé v této životní fázi preferují samostatné rozhodování a mohou mít potíže s respektováním pravidel nastavených ostatními. Zvláště pokud se ocitnou v neznámém zařízení, musí se vyrovnat s novými lidmi a prostředím. Adaptace a seznámení se s novými pravidly a hranicemi může být pro ně značně náročné.

„Vlastně jsem byl na tom internátu a nechodil do té školy, pak jsem měl neomluvený hodiny a řešil to OSPOD, pak policie a soud. Mamka podala žádost, abych sem šel, protože už moc nevěděla, co se mnou má dělat.“

„Moc jsem taky nerespektoval autority a nedodržoval jsem příchody. Prostě jsem si chodil, jak chci“.

„Moc úplně nedokážu respektovat autority, když na mě někdo dospělej zařve, tak já na něj prostě zařvu taky, protože nesnáším, když na mě prostě někdo zvyšuje hlas, jenom aby si prostě dokázal svoje, jako že on je prostě něco víc. To, že někdo je učitel a druhý žák, tak co jako? On může být žák a já můžu být prostě ten učitel, já ho můžu prostě taky něco naučit, lidi prostě hrozně koukají na věk a na hodnost nebo na vzdělání a to prostě nehraje roli, každej jsme prostě stejnej.“

„Tak protože on si hrál prostě na moc velkého pána a chtěl mi prostě rozkazovat a já to prostě jako nebudu ho respektovat.“

„No jako chtěla jako rozhodovat máma jako asi, ale hlavní a poslední slovo jsem měl jako vždycky já.“

„Já musím mít jako motivaci, abych to dodržoval, když jí jako nemám, tak na to kašlu a dělám si co chci“

9.3 Rizikové prostředí

DÚ je rizikové prostředí, protože jsou tam pohromadě chlapci, kteří s návykovými látkami nemají zkušenosti nebo je mají pouze minimální, a pak jsou tam ti, kteří pravidelně užívají návykové látky, jako je pervitin, kokain, extáze a další. Je alarmující, že někteří chlapci považují užívání tvrdých drog za součást svého životního stylu a nevnímají na tom nic problematického. Často o drogách mluví otevřeně a dokonce je nabízejí ostatním. Vyjadřují se o nich velmi pozitivně a vyzdvihují pouze jejich „pozitivní“ účinky a „nutí“ ostatní chlapce, aby porušovali své hranice. Pokud se chlapec, jenž se dostal do tohoto zařízení za záškoláctví, ale neměl doposud žádné zkušenosti s návykovými látkami, dostane do prostředí, kde se mluví o tvrdých drogách jako o řešení problémů, dokážu si představit, že ho to může ovlivnit. Je třeba vzít v úvahu, že mladí lidé mohou na vlastní oči pozorovat, jaké škody může droga způsobit, a mohou toto pozorování považovat za odstrašující příklad. K dispozici mají také adiktologický program, který jim poskytuje prostor pro sdílení myšlenek a pocitů.

„No, dokud jsem nepřišel sem, tak moc ne, dokud jsem tady nebyl, tak jsem ani nevěděl, že existují nějaký tvrdý drogy, maximálně tak perník a kulatá, tady jsem se dozvěděl snad o všech druzích, který existují.“

„Dělali mi naschvály a já jsem to potom řekl vychovateli, který to dál řešil.“

„Tady jsou kluci, který sem prostě nepatří, neměli by tu vůbec nic dělat, akorát je to tady zkazí, tady jsou lidi, kteří jsme třeba přišli dobrovolně, já tady znám kluky, který jsou prostě fajn a dá se s nima prostě bavit o čemkoliv, je s nima sranda no a pak jsou tady ty feťáci, smažky, který maj v hlavě totálně nic, prázdno, a s těma se jako fakt bavit nedá, akorát dělaj problémy. Vyvolávaj hádky.“

„Hodněkrát, ale tady je to prostě kvůli blbostem, prostě že vás někdo provokuje.“

„Tak hlavně tady a pak když jsem bydlel doma, tam sem pár lidí znal, ale né zase tak moc.“

„Tak asi nejvíc tady a pak ještě v tý mojí partě no.“

„Tady ty fetky prostě, co furt melou jenom o párně, já nesnáším, když někdo mluví o párně.“

9.4 Vyhýbání se rizikové situaci

Chlapci se v DÚ často setkávají s menšími či většími konflikty, které jsou způsobeny emocemi na základě různých krizových situací, ať už jde o problémy doma, nebo o problémy v zařízení. Každý z chlapců se potýká se svou složitou situací a musí se naučit zvládat své emoce. Často se stává, že jednají impulzivně, ovládnuti silnými emocemi, což může být problematické. V okamžiku afektu nedokážou racionálně uvažovat, což může vést k rozhodnutím nebo výrokům, které později považují za chybné. Chlapci se často snaží vyhýbat rizikovým situacím pomocí vlastních obranných mechanismů, jako je ignorace, smích nebo otevřená komunikace, které se jeví jako efektivní řešení. Účinnost těchto strategií však závisí na vzájemném respektu. Pokud druhá strana není ochotna tyto mechanismy akceptovat, může to vést k větším konfliktům, jako jsou hádky nebo fyzické střety.

„Tak pár minut mě to štve, ale jsme tady kluci, který jednají hodně v afektu, a pak si uvědomíme co jsme udělali a je to dobrý, prostě přijdem, řeknem si sorry a jedem dál. Někdy ani nevím, co vlastně mluvíme v tom afektu.“

„Neřešil jsem ho dál.“

„Když mi prostě někdo nesedí, tak si ho nevšímám, pokud se teda nechová jako úplnej idiot. Pokud se do mě prostě nenavází, a nenavází se do lidí, který mám rád, tak jsem s ním jako v pohodě, ať si dělá, co chce, když to tak řeknu. Prostě žij a nech žít.“

„Já se tomu prostě zasměju, mě to prostě jako úplně moc nerozhodí, za chvíli je to pak zase dobrý.“

„Tak snažím se si to prostě nějak vyříkat a pak už to dál neřešit.“

„Snažím se s nima jako mluvit třeba a nějak to jako vyřešit, co jim vadí.“

„Jako jo, stalo se to, ale nebylo to prostě nic jako vážnýho, to je spíše kvůli nějakým malým věcem, když prostě někdo tady nemá náladu, tak vás třeba provokuje, tak vy mu to vrátíte nebo mu prostě řeknete, ať se zklidní.“

„Za chvíli je to prostě dobrý, si třeba jako o tom i promluvíme a dobrý.“

„Prostě mám nervy třeba, ale za chvíli to přejde a už je to dobrý. Nebo mě jako tady kluci uklidněj. Třeba si pustím nějakou hudbu na mobilu.“

„No buď třeba někomu budu nadávat, nebo si jako řeknu: buď v klidu a neřeš to prostě.“

„Prostě se tomu směju, mě jsou ty lidi tady fakt jako ukradený, já jsem byl jako nejdřív hodnej, ale prostě to tady nemá cenu, stejně je to k ničemu.“

9.5 Uvědomění si důsledků

Chlapci se často setkávají se svými vlastními hranicemi při útěcích ze zařízení. Prvním impulsem, který je k tomu vede, je myšlenka na svobodu. Útěk je často později přehodnocen, neboť ti, kteří se rozhodli utéct, si uvědomí, že svoboda, kterou získali, je pouze dočasná, trvající jen několik hodin či dní. Kvůli pátrání policie se musí neustále ohlížet za sebe a být ve střehu. Pokud svůj útěk zrealizují bez plánu, ocitnou se na ulici a bez peněz, takže nastává problém, kde budou spát a co budou jíst. Často se také úteky plánují ve větších skupinách, ale z party pěti chlapců zbydou třeba dva. Ostatní si rozmyslí svůj plán útěku, když si uvědomí, že následky by mohly výrazně zkomplikovat jejich snahu o návrat domů a řešení problémů.

„Já jich pár za sebou mám, prvně jsem si teda myslel, že to bude svoboda, tak to úplně není. Jste neustále ve stresu, musíte si furt hlídat záda, jestli za váma nejsou náhodou bengá třeba. A pak už to bylo z důvodu toho, že jsem měl abstáák.“

„No teď jsem po útěku, protože jsem chtěl jít na festival. Ale prostě vím, že ty sankce, který z toho plynou, mi za to jako moc nestojej, ale občas si řeknu, že prostě odsud chci alespoň na chvíli pryč. Jako já jsem se vrátil potom sám, já jsem byl na útěku tři dny a oni kolem mě jezdili státní a nic prostě, nenašli mě.“

„Vůbec ne, já vím, že by mi to prostě přineslo jenom problémy, a já si chci tu školu prostě dodělat.“

„Podle mě to nemá žádný význam, kdybych utekl, tak se nemůžu pak vrátit za měsíc domu, jako můžu teď, takže já útěk nechápu. Útěky jsou prostě kravina, první dva dny se budu mít dobře a pak budu jíst a spát kde?“

„Nepřemýšlel, je to zbytečný. Akorát bych měl potom další problémy, který za to nestojej. A mám předběžný opatření, takže by mi to moc zrovna nepomohlo.“

„Nepřemýšlel, já si z toho spíš dělám srandu, já vím, že je to blbost.“

„No jako jo, fakt jsem si někdy říkal, že už mě to tady fakt štve, a vím, že máma by byla jako ráda, kdybych utekl, pak by ona vyhrála, ale to já jí prostě jako nedopřeju, takže prostě neuteču, protože zase vyhraju já. Celkově si myslím, že útěky jsou prostě blbost, to bych radši šel z tý samostatný vycházky, abych u sebe alespoň něco měl, než bych tady jako skákal někde z okna.“

„Nebudu to dělat, akorát problémy z toho, pak policajti mě budou hledat a co budu dělat na ulici, domu jít prostě ještě nemůžu, zbytečný. Akorát mě chytěj, zapíše se mi to. Stejně mě jako jednou najdou. Neznám Prahu, já se tady ztratím během pěti minut. Ti vychovatelé vám pak nevěřej.“

„Ne, to by bylo zbytečný, akorát problémy bych z toho měl. Stejně by mě prostě jednou chytili, jako mohl bych se někde schovávat třeba měsíc.“

„Jo jednou, protože kluci mě tady jako přemlouvali, ať jako uteču, byla domluvená práce, bydlení, jako všechno, a když pak byl ten den, abych jako utekl, tak jsem si řekl, že to nemá cenu, že když tady mam jídlo, mám kde spát, tak jako je to zbytečný.“

„Jako někdy mě to tady fakt štve, že nad tím člověk třeba jako přemýšlí chvíli, ale pak vám prostě dojde, že by to jako k ničemu nebylo, ale kdybych jako utekl, tak jenom vychovatelům, který prostě jako nemám rád.“

„Jako nabízeli mi to tady, ale já jsem to odmítl, protože by to bylo akorát zbytečný a problémy z toho.“

9.6 Emoce

Emoce jsou často tím prvním, s čím se chlapci potýkají při konfliktu. Emoce jim často dokážou zastínit úsudek a racionální uvažování. Emoce jsou pro nás prospěšné, protože jimi můžeme dát ostatním najevo, jak se v danou chvíli cítíme. Emoce jsou ve věku dospívání velmi turbulentní a zvládnout je správně zpracovat vyžaduje čas. Je důležité se naučit neustupovat jim, zejména v situacích, kdy jsou dospívající v kolektivu, kde by si sami své společníky nevybrali za přátele. Po odeznění emocí se pak konflikt dá urovnat omluvou nebo vysvětlením, co vlastně za konfliktem stálo. Problematické je také to, že chlapci nemají moc prostoru, kde by svoje emoce mohli ventilovat, např. během nebo dlouhou procházkou či bušením do boxovacího pytle. Často se tak stávají snadným terčem právě lidé okolo, aniž by zrovna na ně chtěli cílit. Mohou být zrovna naštvaní na svoji rodinu nebo na špatně nastavený systém pravidel.

„Tak pár minut mě to štve, ale jsme tady kluci, který jednájí hodně v afektu, a pak si uvědomíme, co jsme udělali, a je to dobrý, prostě přijdem, řeknem si sorry a jedem dál. Někdy ani nevím, co vlastně mluvíme v tom afektu.“

„Pokud mi je naruší, tak si to s ním jdu vyříkat, pokud to dělá dál, tak nemám problém se s ním prostě poprat, když slova nestačí, je na řadě prostě souboj. Já jsem prostě z Mostu, takže vím, že tohle se jako děje skoro každéj den, že si s někým prostě nasednu a musím to prostě nějak řešit.“

„Tak když jsem naštvanej, tak většinou musím jako do něčeho praštit no a pak už je to dobrý a můžeme si o tom jako v klidu promluvit no.“

„Tak, když měl někdo ke mně jako blbý poznámky, tak jsem je měl taky, tak pak jsme se jako trochu pohádali, ale já jsem s tím byl v pohodě, protože prostě on si začal.“

„Já mám často nervy, takže to musím ze sebe dostat, tak prostě do něčeho musím praštit, ale teď už to není tak hrozný, jako to bylo dřív.“

„Jo už jsem se i musel bránit, tady mě napadl jeden kluk, ale za chvíli to zase bylo dobrý.“

„Prostě mám nervy třeba, ale za chvíli to přejde a už je to dobrý. Nebo mě jako tady kluci uklidněj. Třeba si pustím nějakou hudbu na mobilu.“

„Tak jako spíš ne no, já jsem se tady už jako několikrát popral, jako oni furt do mě jedou nějaký haldy, že moc fetuju, ale já vám něco řeknu, jako oni akorát záviděj.“

„Když prostě jako někdo nechápe slova, tak to musí jít jinak.“

9.7 Nastavení pravidel v diagnostickém ústavu

Vyrovnaní se s pravidly mezi respondenty bylo ovlivněno tím, zda se již s nimi setkali doma a zda o nich byla rodina ochotna diskutovat. Respektování pravidel bylo také podmíněno přínosem, který z nich plynul, jako je například možnost nového začátku. Respondenti museli pravidla dodržovat, aby se mohli vrátit do rodiny. Porušení pravidel vedlo k prodloužení pobytu v zařízení, což někdy mohlo vést k rezignaci a pocitu, že se snažit nemá smysl.

„Mně je to úplně jedno, já jsem za tu dobu, co jsem tady, ztratil jenom pár bodů, jednou jsem přišel pozitivní na alkohol, a to proto, že jsem se od kamaráda napil jednou piva, a to jsem ztratil hned čtyři body. A pak když jeden neuklidil pokoj a já jsem si uklidil, a vadí mi kolektivní vina.“

„Respektuji je, protože vím, že musím, abych se odsud dostal.“

„No myslím, že tady je úplně komunistický bodovat děti bodama. To je docela divný.“

„Jak který, s nějakýma jsem v pohodě a nějaký mě prostě jako štvou. Já to беру prostě tak, že bez těch bodů by se nedostali třeba do těch lepších dětských domovů a oni si to furt neuvědomujou a furt dělaj blbosti.“

„Já jsem s ním v pohodě, mě to jako moc nevadí. Já jsem zvyklej prostě na pravidla doma. Jako prostě jak se chováš prostě, tolik jako budeš mít bodů, to tak je. Jako mě taky sebrali body třeba za to, že jsem zaspal, ale vim, že si za to můžu sám prostě.“

„Tak jako za mě jsou ty pravidla jsou jako v pohodě, prostě není to nic hrozného.“

„Třeba mi vadí, že mě tu jako nemůžou navštívit kamarádi, jako ve smyslu, že by za mnou přišli třeba na pokoj, nebo jsme mohli do nějaký místnosti tady třeba na hodinu, jen tak si prostě popovídat. Jinak mi tady už moc nic nevadí.“

„Jako vadí mi ta kolektivní vina, když si jeden neuklidí na pokoji, tak prostě všichni za to můžou. Jako já můžu uklízet jako blázen a pak jako stejně za to můžu.“

„Jako podle mě jsou v pohodě, až jako na ten bodovací systém, prostě děti se podle mě jako nemaj bodovat, to by tady jako měli zrušit.“

„Teď už je to jako dobrý, ale chtěl bych jako víc osobního volna, je ho tady jako málo a můžeme dělat jako málo věcí tady jenom. Já bych tady chtěl dělat tu hudbu.“

„Nejdřív mi to jako trochu dělalo problém, ale teď už jsem s tím jako v pohodě, asi bych ani jako nic neměnil. Tady je to tak, že jak se chovají oni ke mně, tak já se chovám k nim.“

„Nejdřív jsem se je jako snažil dodržovat, ale když jsem jako viděl, že to nikam nevede, tak je prostě porušuju.“

„No jako hodně mi vadí, že třeba nemůžu jít sám třeba do posilovny a děláme tady hodně málo sportovních aktivit, jako fakt mě jako nebaví o osobním volnu sedět a čumět do telefonu.“

„Možná jako delší osobní volno a moct jako jít víc ven a hrát nějaký hry.“

9.8 Práce s vlastními hranicemi v diagnostickém ústavu

Práce s vlastními hranicemi zvláště pokud si nejsme jisti, kde hranice končí a kde začínají, může být obtížná. Příchod do nového prostředí je stresující. Respondenti se musí vyrovnávat s novými podmínkami, které jsou úzce spojeny s jejich vlastními emocemi a emocemi ostatních. Tyto emoce mají vliv na to, jak jednotlivci vnímají a dodržují vnitřní a vnější pravidla. Často jsou to právě nevyhnutelné okolnosti, které přispívají k formování a respektování hranic.

„Podle mě to nemá žádný význam, kdybych utekl, tak se nemůžu pak vrátit za měsíc domů, jako můžu teď, takže já útěk nechápu. Útěky jsou prostě kravina, první dva dny se budu mít dobře a pak budu jíst a spát kde?“

„Já jich pár za sebou mám, prvně jsem si teda myslel, že to bude svoboda, tak to úplně není. Jste neustále ve stresu, musíte si furt hlídat záda, jestli za váma nejsou náhodou bengá třeba. A pak už to bylo z důvodu toho, že jsem měl abstáák.“

„Vůbec ne, já vím, že by mi to prostě přineslo jenom problémy, a já si chci tu školu prostě dodělat.“

„No teď jsem po útěku, protože jsem chtěl jít na festival. Ale prostě vím, že ty sankce, který z toho plynou, mi za to jako moc nestojej, ale občas si řeknu, že prostě odsud chci alespoň na chvíli pryč. Jako já jsem se vrátil potom sám, já jsem byl na útěku tři dny a oni kolem mě jezdili státní a nic, prostě nenašli mě.“

„Já jsem utekl, protože mě to tady nebaví, já jsem utekl prostě za tou svojí holkou, viděli jsme se asi nějak dvacet minut no, pak mě skoro chytili, ale já jsem těm policajtům utekl.“

10. Kategorie volný čas

10.1 Plány a cíle do budoucna

Plány a cíle do budoucna, které si respondenti stanovili, jim pomáhají k tomu, aby se lépe vypořádávali s nepříznivou situací. Motivuje je tok tomu, aby se dostali co nejdříve pryč ze zařízení. Respondenti se nejčastěji vyjadřovali tak, že si chtějí dokončit vzdělání a najít si zaměstnání. Respondenti ale cítí nejistotu ohledně postojů svých rodičů, zda jsou ochotni je přijmout zpět do rodinného prostředí. Tato nejistota je pro ně podnětem k dodržování pravidel zařízení a k omezování užívání návykových látek, což jim může pomoci v dosažení cíle vrátit se domů.

„No teď momentálně dodělat tu školu a pak se vrátím zpátky na toho policajta.“

„Vyučit se elektrikářem a najít si brigádu a pak i nějakou práci.“

„No nevím ještě úplně, asi dodělat tu školu, to by pak nemělo smysl tam ani nastupovat, prostě pak naběhnout do toho života, nějak to udělat.“

„Chtěl bych si udělat živnost a najít si práci někde tady v Praze, protože tady je jako hodně práce. Chtěl bych si udělat řidičák, chtěl bych si udělat řidičák na kamion, když to vyjde.“

„Tak chtěl bych dokončit úspěšně školu.“

„Asi teď moc ne, musím se domluvit s rodičema, co bude dál, já už jsem jednu šanci měl, ale chtěl bych další no.“

„Tak určitě bych chtěl jako první se prostě jako dostat odsud, pak dodělat školu a až dodělám tu školu, tak bych si chtěl najít práci.“

„Určitě dodělat tu školu a pak prostě pracovat jako dobrý truhlář, a už nechci být u mámy.“

„Tak jestli nevyjde ten učňák, tak si asi najdu nějakou práci, s mámou je to těžký, takže jako ta nevím, jestli si mě vezme. Když si najdu práci, tak začnu prostě žít svůj život.“

„No já bych chtěl odsud odejít a asi si najít práci v tom barber shopu.“

„No já bych se chtěl žít tou hudbou, mít svoje studio a užít se tím no, ale všichni mi říkají, že jako musím mít nějakou školu, tak něco si asi najdu no teda a pak budu dělat tu hudbu, já už

s tím mám jako velký zkušenosti, já už jsem to dělal, ale jsem teď tady, tak jako nemůžu no. Já mám kamaráda, kterej mi s tím jako hodně pomáhá, on jako mi to dává třeba i zadarmo.“

„No jako určitě se chci vyučit, ale nejdřív teda jako půjdu na jednu školu, a pak jsem s nimi domluvený, že jako přestoupím, protože tam nechci být, až mi jako bude osmnáct a budu moct být jako zase doma, tak abych to měl jako blízko.“

„No jako asi chci dodělat jako ten učňák a dostat se jako odsud, jako to je hlavní no.“

„V únoru asi budu dělat přijímačky na automechanika nebo na něco prostě. Pak si chci ještě udělat řidičák. Máma řekla, že si mě vezme k sobě, ale nesmím dělat žádný průšvihy.“

„Tak nejdřív se jako dostat odsud a pak asi nastoupit zpátky do té práce, víc nic asi jako teď neřeším, a zabezpečit svoji rodinu.“

10.2 Nastavení hranic ve volném čase

Respondenti se vyjadřovali tak, že nedokážou tolerovat lži a faleš, což jim usnadňuje orientaci v tom, komu mohou opravdu důvěřovat. Rádi by také znali důvod, proč jim někdo lhal, a pokud k tomu došlo, považovali za důležitou otevřenou komunikaci. Dokázali také dobře definovat, co je pro ně ještě přijatelné a co překračuje jejich hranice.

„To už se mi jednou stalo, lhal mi do očí, já to úplně nenávidím, nenávidím lži a faleš.“

„To netuším.“

„Asi jako udělat něco co mi vadí, nevím úplně přesně co, mě toho vadí spoustu, ale kdyby mi prostě dělal, co mi vadí, tak bych řekl: ‚Nedělej to.‘ A kdyby to dělal stejně pořád, tak bychom se asi nemohli bavit.“

„No, pokud bych poznal, že je falešný, tak se s ním nebudu bavit, já mám v Bilině čtyři opravdový kamarády a vím, že těm můžu prostě věřit, zbytek je prostě jenom, když já něco potřebuju od nich nebo oni ode mě, ale věřit jim prostě jako nemůžu. S nima to prostě hraju.“

„Kdyby mi lhal, to prostě fakt jako nemám rád. Už se mi to i stalo, že mi ten kamarád lhal a já jsem se s ním úplně přestal bavit.“

„Tak asi lež, ale chtěl bych vědět, jestli by se přiznal, chtěl bych vědět důvod, a kdyby to byl nějaký dobrý kamarád, tak bych prostě chtěl vědět důvod, proč mi lhal.“

„No asi jako, kdyby někdo žaloval na někoho z naší skupiny, protože jako my si navzájem krejeme záda, a kdyby jako někde udal jednoho, tak potom jako je v háji celá skupina, že jo, takže asi kdyby udělal to no. Jako pak asi ještě lež, ale to by muselo jít jako o něco závažného, protože jako mohl lhát prostě jako o blbostech, a to prostě jako děláme každéj.“

„Kdyby uhodil holku, to je věc, kterou absolutně jako nedokážu tolerovat, přes to prostě nejde vlak, a kdyby jakýmkoliv způsobem ublížil lidem, který mám rád, ať je to holka, nebo kluk, to je jedno. A taky kdyby mi prostě lhal, tam bych asi jako víc zkoumal, proč mi lhal, ale to mi jako taky vadí no.“

„Kdyby mi prostě jako lhal, tak to bych asi úplně jako nedal, nebo kdyby prostě měl něco s mojí holkou.“

„Musíme si rozumět, prostě aby mi byli sympatický a aby mi nedělali žádný naschvály.“

„Tak vadilo by jako, kdyby ukazoval faleš, třeba by mi něco řekl a ona by to jako nebyla pravda, tak to by mi jako vadilo no, to bych se s tím člověkem už prostě nebavil.“

„Tak kdyby jako byl falešnej a lhal mi jako třeba o nějaký fakt důležitý věci, tak to bych se s ním teda už nebavil, to by mi bylo i třeba líto, ale jako nedal bych mu to najevo.“

„Nebo mi jako vadí, když ze sebe někdo dělá chudinku, že se litujou, že museli spát na ulici, to neví, co sem prožil já prostě. Prostě jako když si někdo hraje, že je chytřej a přitom je jako hrozně hloupej, nebo když má špatnou výslovnost, že mu jako skoro ani nerozumíte.“

„Určitě jako nesnáším lži, to bych jako netoleroval.“

„Nemám rád prostě lži a faleš, to prostě jako nezkousnu. Třeba jako příklad – včera mi jako kamarád řekl, že půjde jako do práce za mě, a ráno, že se mu nechce, tak to mě jako vytočilo, ale pak mě to přešlo a už to bylo dobrý.“

10.3 Společné hodnoty s přáteli

Společné zájmy a hodnoty s ostatními jsou pro respondenty klíčové. Mohou je spojovat stejné problémy v rodině, stejné zkušenosti s návykovými látkami, stejné koníčky, stejné hodnoty nebo názory na věc. Pokud se ocitli ve stejné či podobné situaci, jejich vlastní zkušenosti mohou pomoci ostatním. Sdílením problémů s ostatními kamarády, kteří prožili podobnou situaci, získají pocit, že na to nejsou sami.

„Mám kamarády jak tady, tak v Mostě, odkud jsem, tady se snažíme bavit všichni se všema, no kamarádím s nima, protože jsou stejný jako já a rozumíme si.“

„Mám vlastně kamarády jak tady, tak i tam, kde bydlím, No rozuměj si se mnou a nenadávej ostatním a nedělej si z nich legraci, to nemám rád.“

„Musíme si hlavně nějak rozumět. Najdeme vždycky nějaký společný zájmy.“

„Já jsem z Bíliny a tam mám hodně kamarádů, museli mi prostě dokázat, že nejsou falešný, faleš fakt jako nemám rád.“

„Mám kamarády jak tady, tak v Budějicích. Tak musí se s nimi dát prostě bavit, mámě nějaký společný téma třeba nebo se nám v životě stalo něco podobnýho, něco podobnýho jsme spolu zažili, máme třeba na věci stejnej nebo podobnej názor.“

„No jako tady moc ne, přijde mi, že si tady jako s nikým moc ani jako nerozumím, ale teď přišel jeden kluk a ten je jako fajn. Když za nima třeba přijdu, tak si moc nemáme o čem povídat no.“

„Mám tady kamarády, o kterých můžu říct jako, že jsou fakt férový a že by mě prostě jako podrželi, kdyby se něco stalo.“

„Lidi, co jsou tady, tak jsou pro mě jenom známý, ty nemůžu počítat mezi svoje kamarády. Musím ty lidi jako víc poznat a pak je hodnotím podle toho, jak dlouho se známe. Během toho si prostě ověřuju, jestli mu můžu věřit.“

„Já mám pocit, že některý ty kluci už prostě znám třeba i z jiných pastáků, třeba teď mam jít jako do jiného pastáku a tam se těším nejvíc, tam budou dobrý kluci, který už taky znám. Jako kamarádi, no spíš se jako poznáváme.“

„Já mám tady všechny kamarády, tady jsou kluci, který znám už od malička, já už je беру prostě jako rodinu, je znám už třeba od osmi let.“

„Jako tady nevěřím nikomu z nich, já mám prostě svoje lidi venku, kterým prostě věřím, a když si písknu, tak prostě pro mě přijedou, já nasednu a prostě jedu.“

„No asi bych jim neřikal jako kamarádi, ale prostě jako nějak se tady bavíme, jinak mám kamarády tam, kde bydlím. Jako musíme mít většinou jako stejnou povahu a prostě rozumět si spolu.“

10.4 Nastavení hodnot trávení volného času

To, jak tráví respondenti nejraději svůj volný čas, se velmi lišilo, například podle jejich zájmů. Zmiňováni byli hlavně jejich přátelé, se kterými tráví čas nejraději, a podle nálady vymyslí, co budou právě dělat. Přátelé jsou pro respondenty v tomto věku velmi klíčoví, často se na ně upínají a přizpůsobují se jim. Společné nastavení hodnot trávení volného času může také působit terapeuticky. Například skládáním hudby nebo hraním online her se načas mohou odpoutat od svých problémů.

„Tady asi nikdo, v Mostě jsem chodil hodně s kamarádama ven, každý den jsme dělali něco jinýho, to bylo různý.“

„No nejvíc asi počítač, kde hraju online střílečky.“

„Tak různě, chodili jsme do klubů, do techno klubů, kde jsme byli třeba od osmi večera do čtyř do rána.“

„Nevím, asi prostě někde na výletě na nějakým zábavným místě.“

„Nevim no, jako fakt nedokážu říct.“

„Tak určitě dělat něco, co vás baví a nějakým způsobem vám to třeba v něčem pomáhá.“

„S lidma, se kterýma si rozumím, můžu dělat cokoliv, třeba prostě i mlčet, kdybych svůj čas trávil s někým, kdo mi je nesympatickej, tak s ním můžu dělat sebelepší aktivitu, a nebude mi to prostě příjemný.“

„Tak prostě s dobrýma lidma, někde, kde nás to baví, prostě třeba něco si zahrát prostě nebo povídat si o nějakých dobrých věcech.“

„Čtyři nebo pět hodin, kdybych jako mohl rapovat a skládat jako písničky, tak to by se mi jako hodně líbilo no.“

„Dělat prostě něco zábavného s kamarádama a prostě to, co nás baví, jako nemusíme hned hultit nebo tak.“

„Tak jako hlavně se musí člověk bavit, prostě zábava se správnýma lidma.“

10.5 Budoucí kariéra

Respondenti měli téměř jasno v tom, co chtějí studovat nebo čím se chtějí vyučit. Pokud si nebyli svou volbou jisti, ztráceli výhled do budoucnosti. Někteří označovali svou neznalost různých profesí jako důvod nejistoty ohledně toho, co chtějí v budoucnosti dělat, neboť toho zkusili málo. V tom lze vidět určitou nestabilitu, protože si nejsou jisti ani tím, co bude dnes, natož aby měli jasné vyhlídky na to, co se bude dít za měsíc. V některých odpovědích můžeme vyčíst nejistotu a obavy z obtížnosti oboru. Plány budoucí kariéry pomáhají lépe formulovat cíle a úkoly, které je třeba splnit pro jejich realizaci. Je důležité poznávat a zkoumat své limity, aby bylo možné určit, který obor bude nejvhodnější.

„Zedník a policajt by byly moje topky.“

„No asi ten elektrikář, myslím si, že je to docela těžkej obor.“

„To ještě úplně nevím, ještě jsem toho nevyzkoušel tolik, abych dokázal říct, co je jako nejlepší.“

„Asi ten zedník no.“

„Asi nemám, protože nevím, co bude zítra, natož abych přemýšlel o tom, co bude v budoucnosti.“

„Možná fotbal, já jsem hrál přes jedenáct let, ale prostě kvůli tý trávě jsem musel skončit, nebo prostě to byl důvod, proč jsem skončil. Já jsem měl přítelkyni, který se to jako moc nelíbilo, že vlastně takhle hulím tu trávu, nejdřív to jako tolerovala, ale když se dozvěděla, že už prostě hulím moc, tak řekla buď tráva, nebo já no, a já jsem si vybral trávu no.“

„Tak já jsem toho chtěl dělat spoustu, třeba jít na zemědělkou, abych pak mohl jezdit s traktorem a kombajnem, nebo jsem chtěl jít i na zdravotní. Pak na chemickou fakultu jenom kvůli tomu, aby mě tam naučili vařit amfetamin. Potom jsem chtěl být taky automechanikem, abych mohl jezdit ve formuli a tak.“

„Nad tím jsem ani nepřemýšlel, tohle mě baví, já jsem nechtěl dělat obor, kterej mě prostě jako nebaví, prostě pak i větší motivace.“

„Tak jako asi ten automechanik no, bavilo by mě mít jako svoji dílnu no.“

„No asi v tom barber shopu.“

„No já jsem nikdy nechtěl jako chodit do školy, já jsem vždycky chtěl dělat hudbu, jako rap mě jako hodně baví no.“

„Asi jako ten automechanik.“

„Já asi jako nemám nic, prostě jako to, jak teď vydávám ty odlitky z betonu na krby, tak to mě jako nebaví, ale je to v Německu a mám za to jako fakt slušný peníze.“

„No asi ten automechanik, a možná ještě ajťák, ale to si myslím, že jako není potřeba to studovat ty tři roky.“

10.6 Sociální patologie ve volném čase

Sociální patologie měla výrazný dopad na odpovědi respondentů. Ti nejen užívali drogy, ale také je prodávali, což jim přinášelo značné příjmy. Současně však byli vystaveni velkému riziku. Užívání návykových látek se v odpovědích především promítalo jako únik od reality, tedy na chvíli zapomenout na problémy, se kterými si chlapci nevěděli rady. V odpovědích se opakovalo záškoláctví, a to především to dlouhodobé. Sociální patologie způsobuje chvíle bezradnosti hlavně rodičům respondentů. Rodiče v takových chvílích nevědí, jak reagovat na problémy svých dětí, zvláště když často pocházely již z rodiny, kde se vůbec neřešily. Pod vlivem návykových látek často dochází k porušování a rozšiřování vlastních hranic, což může být až životu nebezpečné.

„Já jsem sám ty drogy taky prodával, takže jsem si za to dokázal prostě vydělat jako slušný peníze, ale taky jsem musel velkou část dát zase zpátky do toho prodeje, abych si mohl prostě nakoupit materiál. Jako je to pro mě velkej výdělek o takovém množství peněz se mi fakt jako ani nezdálo.“

„Když jsem si dal poprvé perník, tak jsem měl hroznej stav, to jsem myslel, že umírám. Prostě se mi něco dělo se srdcem a tak mi bušilo, že jsem myslel, že fakt umřu. Já jsem to zkoušel dál kvůli těm rodičům.“

„No nechodil jsem do školy a měl jsem hodně neomluvených hodin. Ta škola mě prostě nebavila a radši jsem ten čas prostě trávil venku, klidně prostě i sám nebo s někým, to je jedno.“

„No řešil jsem to na OSPOD s mámou a s tátou. Táta mě sem dal skrz tu trávu, protože už prostě jako nevěděl, co se mnou má dělat.“

„No skrz to pití, protože já už jsem pak pil docela dost, hlavně teda v noci, a do toho jsem hulil tu trávu, ale to bylo jako i hodně kvůli těm psychickým problémům, protože jsem jako moc nevěděl, jako co s tím mam dělat. Do školy jsem pak chodil jako trochu na náladu, i do práce už potom.“

„Tak skrz svoji agresi, protože prostě se mi jako těžko ovládala, než jsem si teda jako našel nějaký svůj způsob, jak ji zvládat, pak jsem měl nějaký konflikty ve škole, i pak jako s mámou no.“

„No já jsem prostě páchal nějaký krádeže, policie se to dozvěděla a i doma se to dozvěděli no, a pak jsem šel sem.“

„Jo tak jako v tý mojí partě se jako užívaly ty látky a pak právě i jako tady hodně no, ale tady užívají hodně třeba jako fakt tvrdý drogy.“

„Já tam chci jít právě jako i na intr a tam budu jako taky užívat a oni nebudou mít prostě ani tucha. Kolikrát jsem si pod lavicí prostě jako nalejval panáky a nikdo si nedovolil prostě nikdo ze školy to na mě říct.“

11. Diskuse

Cílem mé práce bylo zjistit, jaké faktory ovlivňují hranice a jejich kvalitu u chlapců z Diagnostického ústavu Lublaňská ve vztahu k rodině, diagnostickému ústavu, patologii a volnému času. V této diskusi tedy uvedu hlavní zjištění, která propojím se zjištěními, jež jsem popisovala v teoretické části práce.

Hranice a jejich kvalita ve vztahu k rodině

Hranice a jejich kvalita ve vztahu v rodině jsou klíčové pro formování dalších tří kategorií. To, co se odehrává v rodině od útlého věku, má na chlapce významný vliv. Kvalitu hranic především určuje způsob, jakým jsou rodinné hranice nastaveny, jak to popisuje Röhr (2015). Pokud rodiče chtějí nastavovat svým dětem hranice správně, musí nejprve začít u sebe. Chceme-li, aby se děti chovaly podle našich představ, musíme jim být vzorem. Žijeme-li jinak, než jak od nich očekáváme, může to u dětí vyvolat zmatek. Důležitým aspektem je také možnost rozhodovat se o vlastním životě, alespoň v některých oblastech. Příliš striktní hranice mohou tuto svobodu omezovat, což může vést k riziku patologického chování a závislostí, jež mohou rodinné vztahy poškodit ještě více. Podle Collina (2014) dospívající uvažují jinak, často se tak střetává boj o naprostou svobodu s bojem o naprostou kontrolu ze strany rodičů. Dospívající si svůj čas chtějí řídit sami a nechtějí, aby jim do toho někdo zasahoval. Chtějí chodit, kam mají zájem, a vracet se, když sami uznají za vhodné. V takto mladém věku je ale důležité si uvědomovat, že svoboda vyžaduje jistá pravidla, která je nutné dodržovat. Dospívající musí být vedeni k zodpovědnosti, aby jim svoboda mohla být do jisté míry umožněna. Rodiče musí na druhou stranu umět pracovat s tím, kdy je dobré už zasáhnout a kdy je třeba nechat dítěti volný prostor k rozvoji jeho osobnosti. Rodinné problémy byly pro chlapce významným faktorem, který museli řešit. Současně s tím bylo důležité i nastavení rodinných pravidel. Podle Colorse (2008) může konflikt vzniknout tehdy, když mají členové rodiny různé pohledy na různé věci. Avšak konflikty, které se stále opakují a nejsou dlouhodobě řešeny, mohou vést k negativnímu rozpoložení celé rodiny, které vnímají především děti. Stresové situace v rodině mohou nastat zejména při narození nového potomka, odchodu dítěte do školy nebo během dospívání, kdy se děti stávají mladými dospělými a začínají se osamostatňovat. Často jsou v rodinách role nejasné a nejednotné. Mladiství mohou přebírat roli rodičů vůči svým mladším sourozencům, a tak nemohou plně prožít své dětství, což může vést k problémům s udržení dlouhodobých vztahů v dospělosti, jsou tzv. nevybouření. Ke shodě mezi respondenty došlo k odlišnému názoru na určité věci a také v nejasnosti jednotlivých rolí. Komunikace v rodině byla z pohledu chlapců

klíčovou k tomu, aby se vztahy v rodině mohly urovnat. Častým trestem je nekomunikace, která následuje po chybném jednání chlapce. Tento přístup však často situaci ještě zhoršuje. Václav Mertin (...) poukazuje na to, že nedostatečná komunikace a nezjišťování příčin porušování hranic často vedou k používání trestů, zákazů a příkazů, které mají obnovit pocit bezpečí a jistoty. S největší pravděpodobností to jen prohloubí narušení vztahů a uzavření těch, vůči nimž jsou vynucovací prostředky výchovy uplatňovány. Trest můžeme chápat jako nástroj na ovládnutí dítěte, který má za úkol ukázat mu následky, pokud bude příště opakovat stejnou chybu. Je důležité v tom zachovat rovnováhu, která ukazuje, že porušení stanovených hranic povede k trestu, a tím se obnoví rovnost. Sociální patologie vedla k překračování hranic jak u členů rodiny, tak u chlapců samotných, což způsobilo nerovnováhu názorů v rodině. Tento jev byl jak příčinou, tak následkem rodinných problémů a sloužil jako obranný mechanismus, jakýsi únik před problémy. Primární prostředí – rodina, kde chlapci vyrůstali – se zpočátku jevilo jako zdroj problémů, zejména pokud v ní převládalo patologické chování. Překvapivě však i v rodinách, kde byly hranice a pravidla nastaveny podle potřeb jednotlivých členů, se chlapci uchylovali k patologickým vzorcům chování. Experimentování s riziky je typické pro období dospívání, ale obvykle je to jen přechodná fáze. Rodina by měla poskytnout silnější podněty pro pozitivní vývoj. Důležité je stanovit hranice, podporovat prospěšné aktivity, které dítě zajímají, a nevnucovat mu volnočasové aktivity, které nechce vykonávat. (Sobotková a kol., 2014) V tomto případě nedošlo ke shodě s literaturou, kde v jistých případech byl v rodině vyvinut stimul a projeven dostatečný zájem. Proto se ztotožňuji s tímto výrokem z teoretické části. U dospívajících existuje přirozená touha vyzkoušet něco nového, chtějí pochopit, jak věci fungují a jaké to bude mít následky. Často se ocitají v partě lidí, která už má s návykovými látkami bohaté zkušenosti, a oni se je snaží dohnat, třeba proto, aby z party nevypadli: „Když to dělají oni, tak já přece musím taky.“ Návykové látky jsou významnou součástí života chlapců v DÚ, často je vnímají jako zdroj zábavy a hledají v nich útěchu při stresových situacích, jak je uvedeno na Národním zdravotnickém informačním portálu (NZIP). Podle Smékala (2009) prochází dospívající složitým obdobím hledání vlastní identity, přičemž emoce v tom hrají významnou roli. Vyvíjely se evolučně a jsou neodmyslitelně spjaté s naším bytím. Podle Nakonečného (2000) jsou emoce klíčové pro určení, jaké vztahy bude člověk mít se svým sociálním okolím. Ovlivňují naše rozhodnutí a důvody jednání v konkrétních okamžicích. Bower (1981) tvrdí, že naše emoce jsou úzce spjaty s náladou a závisí na informacích uložených v mozku, které se objevují dříve, než si je stihneme uvědomit. Emoce byly identifikovány jako jeden z faktorů, který má vliv na hranice a jejich kvalitu. Díky emocím mohou chlapci lépe projevit své hranice. Kromě toho docházelo k potlačování emocí kvůli

trestu za jejich projevení, což vedlo dospívající k tomu, že se uzavřeli před rodinou a uchýlili se k patologickým jevům. Neznalost vlastních hranic se ukázala jako velmi problematická při respektování hranic druhých. Dospívající si musí v jisté míře tzv. osahat věci sami, aby přišli na to, kde jsou jejich hranice. Potřebují svobodu s jasně stanovenými hranicemi ze strany rodičů. V tomto období je důležité vytvořit bezpečné hranice, které jim pomohou zvládnout výzvy dospívání. Potřebují také oporu a vzor, ke kterému se mohou obrátit, když se cítí ztraceni nebo když selhávají. S podporou od ostatních se postupně naučí nést zodpovědnost za své činy, osamostatní se a přejmou vzorce chování, které si ponесou po celý život. Výzkum ukázal, že chlapci měli problémy určit, kde přesně jsou jejich hranice, což vedlo k obtížím při orientaci v hranicích ostatních lidí. Ovlivnění hranic nepokrevním příbuzným se ukázalo jako jeden z problémů při práci s respektováním jiných autorit než svých rodinných příslušníků. Townsend (2016) uvádí, že rodiče se mohou setkat s řadou problémů. Patří mezi ně například neúcta k autoritám, přirozená vzpoura proti žádostem a pravidlům nebo sebestřednost, kdy dospívající vnímají svět pouze z vlastní perspektivy a nejsou schopni respektovat názory ostatních. Dále se mohou objevit negativní postoje vůči lidem, škole, plnění povinností a další. V tomto období je u mladistvých zapotřebí vybudovat bezpečné hranice, aby ho zvládli. Poznávání vlastních hranic patří neodmyslitelně k tomu, aby mohli chlapci se svými hranicemi pracovat. Dospívající se díky podpoře od ostatních postupně učí nést zodpovědnost za své činy a osamostatňují se, přičemž si osvojují vzorce chování, které si nesou po celý život. V tomto věku potřebují od rodičů stálou pomoc, ať si to uvědomují, nebo ne. Je důležité, aby jim rodiče ukázali, že jsou tu pro ně bezpodmínečně a že je budou mít rádi i přes neúspěchy. Rodiče by jim měli poskytnout rady ohledně výběru školy nebo jim umožnit svobodnou volbu a vyjádřit podporu jejich rozhodnutí. (Townsend, 2009) Pokud chlapci v tomto ohledu od rodiny moc podpory neměli a za poznávání svých hranic byli spíše souzeni, vedlo to k dalším problémům při práci s hranicemi. Když měli chlapci větší svobodu ve výběru, byli více motivováni k dosahování cílů a dodržování hranic. Vliv rodiny na hranice se projevoval jako určitý vzorec chování, který byl chlapcům předán. Buď chtěli v tomto vzorci pokračovat, nebo považovali chování své rodiny za negativní příklad a rozhodli se nastavit hranice ve své rodině tak, aby vyhovovaly potřebám všech. Röhr (2015) uvádí, že hranice, které vymezují limity a schopnosti toho, kam až jsme schopni zajít, mohou vyvolat pocit zranitelnosti, protože ukazují, jaké situace jsou nám příjemné, v jakých situacích se cítíme ohroženi a jak jsme schopni se s nepříjemnými situacemi vypořádat na základě toho, že nepřekročíme hranice svoje ani svých dětí. Chlapci se prostřednictvím situací, které jim nebyly zrovna příjemné, ztotožňovali se svými hranicemi a dokázali identifikovat, co jim v daný moment vadilo a jak by se k situaci postavili příště

s lepší znalostí svých hranic. Práce s hranicemi vyžaduje čas a trpělivost, proto je důležité, aby na poznávání hranic pracovali dlouhodobě.

Hranice a jejich kvalita ve vztahu k patologii

Dostupnost návykových látek je jednou z kategorií, která hraje roli při práci s hranicemi a jejich kvalitou. S návykovou látkou se v průběhu života setkal víceméně každý člověk, ať už jde například o ranní šálek kávy, zapálení cigarety, nebo obojí současně. Do této kategorie spadá i příležitostné pití alkoholu na společenských akcích. U dospívajících je touha po tom, vyzkoušet něco nového, přirozená. Chtějí vědět, jak věci fungují a co jim určité chování způsobí. Z článku NZIP (online) je zřejmé, že s návykovou látkou přichází do styku lidé velmi často, aniž by si to vlastně uvědomovali. Chlapci se pohybují v rizikovém prostředí, kde mají svoje „kamarády“, jak popisovali ve svých odpovědích. Znalost vlastních hranic je při užívání návykových látek klíčová, protože umožňuje jedincům stanovit si limity a tím omezit zdravotní rizika. Chlapci si byli schopni určit pravidlo: „Když užívám jednu látku, neberu druhou.“ Zkušenosti s návykovými látkami často začínají u cigaret, pokračují marihuanou a mohou vést až k tvrdým drogám. Stanovení hranic je zásadní, aby si jedinci vymezili látky, které nikdy nechtějí vyzkoušet, vědomi si jejich možných následků. V prostředí, kde se chlapci pohybují, často čelí výzvám spojeným s nabídkou návykových látek. Tyto látky jsou jim prezentovány jako prostředek k úniku od problémů a reality. Jak chlapci vnímají a nastavují si hranice, má pozitivní dopad, pokud mohou na jejich stanovení sami participovat. Striktně dané hranice bez jejich vstupu často vedou k obtížnějšímu přizpůsobení. Z rozhovorů vyplývá, že chlapci teoreticky rozumějí důležitosti hranic a považují je za užitečné, ale v praxi se s nimi teprve učí pracovat a nastavují si je podle svých potřeb. Podle Townsenda (2016) se hranice, kam až může mladistvý zajít, odvíjí od toho, jak moc dobře zná sám sebe a své limity. Záleží také na tom, zda je překračuje vědomě, nebo je překračuje kvůli tomu, že zatím nebyl schopen své hranice poznat. Mladiství mohou své patologické chování odůvodňovat tím, že si mohou dělat, co chtějí a kdy chtějí. Nejsou nikterak omezeni, zvláště pokud v rodině neměli nastavené žádné hranice. Pevně nastavené hranice mohou vést k tomu, že mladiství nejsou ochotni respektovat další limity. Uvědomění si důsledků svých činů se projevuje zejména při přemýšlení o budoucnosti a o tom, co by následovalo, pokud by ve svém chování pokračovali. Mladí lidé si dokážou dobře představit následky svých činů a vysvětlit, proč určité chování nechtějí opakovat. Stresory hrají klíčovou roli při užívání návykových látek, které slouží jako dočasný útěk od problémů. V situacích stresu se chlapci často uchylují k návykovým látkám, jako jsou cigarety nebo

marihuana, které považují za nejjednodušší řešení. Závislostní chování velmi ovlivňuje práci s vlastními hranicemi, chlapci vnímali často rozpor mezi tím, co je správné a co by měli udělat, ale přestat užívat návykovou látku bylo pro ně těžké. Najednou by totiž zmizela jistota, která pomůže, když je nejhůř. Nebo si bez návykové látky vůbec nedokázali představit svůj život: „No a co chcete dělat, když čekáte na autobus?“ Vnímají to jako součást života, rituál či životní styl.

Hranice a jejich kvalita ve vztahu k diagnostickému ústavu

Potřeba trávení smysluplného času se jeví jako faktor, který má značný vliv na dění v DÚ. Pravidla byla pečlivě nastavena tak, aby neomezila svobodu chlapců více než je nutné, zároveň ale musel být jejich pohyb omezen primárně na vnitřní prostory zařízení. Možnost vycházek či dovolených byla závislá na zásluhách a mohla být i dlouhodobá. Omezený čas a aktivity během volna však mohou vést k problémům, jako jsou útky nebo pronášení návykových látek do zařízení. Problémy s respektováním autorit mohou tyto obtíže ještě zhoršovat. Pracovníci zařízení se snaží vytvářet různorodé aktivity, ale je obtížné najít takové, které by vyhovovaly všem a nevyvolávaly konflikty. Pokud se chlapci, kteří neužívají návykové látky, ocitnou v prostředí s uživateli tvrdých drog, snaží se zařízení tuto situaci řešit preventivním programem. V programu jsou stanovovány spíše dlouhodobé cíle, které mají obecnější charakter a s nimiž se může lépe pracovat. V preventivním programu je důležité, aby si chlapci vytvořili pravidla, která budou sami respektovat, a budou si prohlubovat znalosti v dané problematice. Mohou kdykoliv přijít se svým aktuálním problémem, se kterým si sami nevědí rady. Klima ve skupině by mělo být příznivé, neboť jde o podporu skupinové koheze. (dius online) Překvapivým faktorem je pak to, jak se chlapci dokážou vypořádat s rizikovou situací a zcela ji eliminovat nebo alespoň zmírnit. Pokud někdo vyvolává konflikt, snaží se ho ostatní ignorovat nebo alespoň komunikovat o tom, v čem je problém. Snaží se ho vyřešit teprve poté, co ani komunikace nepomůže. K dispozici jsou obranné mechanismy jako smích, který ale může jedince ještě více vyprovokovat, případně ho přimět opřevovat agresivní chování. Při silných emocích se chlapci učí pracovat se svými pocity, které mohou někdy převážit nad rozumným úsudkem a ztížit dodržování stanovených hranic. Jsou si vědomi důsledků svých činů, zejména úteků, které původně vnímali jako cestu ke svobodě, ale časem pochopili, že jim skutečnou svobodu nepřinesou. Preventivní programy se snaží řešit i tyto situace. Pokud se mladistvý vrátí do skupiny po útěku, je možné v ní diskutovat nejen o důvodech konkrétního útěku, ale i o dalších potenciálních rizicích.

Hranice a jejich kvalita ve vztahu k volnému času

Významným faktorem při utváření hranic jsou plány a cíle do budoucna. Pomáhají mladým lidem formovat hranice a dále s nimi pracovat. Většina chlapců měla jasnou představu o svých budoucích plánech, včetně toho, jakou školu chtějí vystudovat. Museli si proto stanovit konkrétní plán, co je potřeba udělat pro dosažení stanovených cílů, což omezuje množství volného času, který jim nakonec zůstane. Ve volném čase si dokázali dobře nastavit hranice zejména v tom, co tolerují od ostatních. Byli schopni přesně definovat, co jim na chování druhých vadí a jakým způsobem nechtějí, aby se k nim ostatní chovali, což bylo překvapivé zjištění. Podle MŠMT se počet pasivních aktivit spíše zvyšuje. Mládež se zaměřuje na aktivity, které nevyžadují tolik úsilí, přitom z nich chtějí co nejvíce vytěžit. Změny ve způsobu trávení volného času mohou být ovlivněny genetickými predispozicemi, nevhodným prostředím pro dospívající nebo vlivem spolužáků a přátel. Z mého výzkumu nevyplývá jednoznačné převládající tvrzení. Chlapci si volili různé aktivity, ale často dávali přednost sportu nebo skládání hudby. Souvisí to také se stanovením priorit a rozhodováním, kterým aktivitám dát přednost. Z odpovědí vyplynulo, že dávají přednost aktivitám, které mohou provozovat spolu s přáteli, a jsou ochotni se na nich dohodnout. K trávení volného času patří setkávání s přáteli, kteří pro chlapce představují oporu, když rodina selhává. Aby si s přáteli rozuměli, je důležité mít společné zájmy nebo podobné názory. Sociální patologie se ve volném čase chlapců projevovala různými způsoby, a to včetně záškoláctví, užívání návykových látek, agrese nebo kriminality. Stanovení hranic v těchto oblastech chlapcům činilo problémy, ale snažili se je zmírnit, především změnou svého okolí – odvrácením se od přátel zapojených do kriminálního jednání nebo užívání drog. Snažili se také zlepšit vztahy s rodinou a širším sociálním okolím.

Přínos pro praxi

Přínos výzkumu pro praxi vidím v tom, že ukázal, jak prostředí DÚ ovlivňuje chování chlapců, zejména interakce mezi uživateli návykových látek a těmi, kteří jsou zde z důvodu jiných problémů, jako je například záškoláctví. Preventivní programy v ústavu se snaží tyto problémy řešit, ale je třeba další iniciativa k tomu, aby byl zajištěn prostor pro ty mladistvé, kteří se nepotýkají s žádnou závislostí. Výzvu v tomto směru představují omezené prostory a nedostatek kvalifikovaných pracovníků. Do budoucna by bylo dobré tuto oblast lépe a hlouběji prozkoumat, zejména zda je vůbec možné se s tímto nějakým způsobem vypořádat.

Otázkou pak také je, jak se v dnešní době dokáží instituce, které spadají do sociálních služeb poradit s otázkou hranic u mladistvých, jestli jsou sociální pracovníci dostatečně edukováni o problematice hranic při práci s rizikovou mládeží.

Pokračování výzkumu v oblasti, které se věnovala tato diplomová práce, by mohlo zahrnovat zkoumání postojů chlapců k různým tématům a jejich motivaci k lepšímu životnímu směřování.

12. Závěr

Výsledky výzkumu ukázaly, jaké faktory ovlivňují hranice a jejich kvalitu u chlapců z Diagnostického ústavu Lublaňská ve vztahu k rodině, diagnostickému ústavu, sociální patologii a volnému času. Primární ovlivnění hranic představuje rodinné prostředí, které ovlivňuje všechny další aspekty, ať už je to patologie, i volný čas nebo ústavní zařízení. Nastavení hranic v rodině je velmi důležité pro práci s hranicemi v pozdějším věku. Hranice musí být uzpůsobeny všem členům rodiny podle jejich potřeb. Když toto pravidlo uplatňováno není, vzniká v rodině napětí, které může vést k rozvoji patologie. Je zásadní, aby rodiče, kteří od svých dětí vyžadují dodržování hranic, byli v tomto ohledu sami příkladem. Nedodržují-li rodiče stanovená pravidla, může to u dětí vyvolat zmatek a často vést k opozici a odmítání pravidel. Příliš striktní hranice se ukázaly jako problematické, vedoucí k rodinným neshodám a útěku k návykovým látkám. Na druhou stranu, rozptýlené hranice způsobují nejistotu ohledně očekávání a přílišná svoboda může být vnímána jako absence limitů. Přesto chlapci považují hranice za užitečné a nezbytné pro život, protože bez nich by panoval chaos.

Hranice v patologii ovlivňovalo rodinné prostředí a přátele, se kterými se chlapci setkávali. Dostupnost návykových látek je podle výsledků výzkumu jedním z hlavních problémů při dodržování osobních hranic. Chlapci se snaží dodržet hranice v patologickém chování tím, že když užívali jednu návykovou látku, stanovili si pravidlo, že ji nebudou kombinovat s jinými látkami. K hlavním spouštěčům užívání návykových látek patří stresory. Chlapci si velmi dobře dokážou uvědomovat následky, které plynou z jejich činů. Dodržování hranic u návykových látek komplikuje také závislostní chování.

U hranic ve vztahu k DÚ se ukázalo jako důležité, aby chlapci mohli trávit smysluplně svůj volný čas. Prostředí v tomto zařízení se ukázalo jako rizikové, zejména pro ty chlapce, kteří dosud neměli zkušenosti s návykovými látkami. Další problém představuje nerespektování autorit, což je často spojeno s věkem dospívajících. Chlapci se však dokážou účinně vyhýbat situacím, které by mohly ohrozit jejich odchod ze zařízení nebo vést k dalším komplikacím.

K dodržování hranic ve vztahu k volnému času velmi přispívají plány a cíle do budoucna. Díky nim se chlapci snaží dodržovat pravidla. Společné hodnoty s přáteli a nastavení vlastních hodnot je pro chlapce důležité proto, aby se dokázali domluvit na společných aktivitách, které jsou pro všechny jejich přátele, se kterými se stýkají, důležité. Jde například o skládání hudby nebo sport.

Na tomto výzkumu mě velmi zaujalo, s jakou otevřeností dokázali chlapci z DÚ popisovat svoji současnou situaci. Často pro ně byla velmi nelehká a museli se s ní vypořádat, i když neměli například oporu v rodině. I přes to byli velmi vstřícní a ochotní spolupracovat na rozhovorech, které se dotýkaly citlivých témat.

13. Summary

The results of the research showed what factors influence boundaries and their quality in boys from the Diagnostic Institute Lublanska in relation to family, diagnostic institute, social pathology and leisure time. The primary influence on boundaries is the family environment, which influences all other aspects, whether it is pathology, and leisure time or the institution. Setting boundaries within the family is very important for boundary work in later life. Boundaries must be tailored to all family members according to their needs. When this rule is not applied, tensions arise in the family that can lead to the development of pathology. It is essential that parents who require their children to respect boundaries should themselves set an example in this respect. If parents do not follow the rules set out, this can cause confusion for children and often leads to opposition and rejection of the rules. Overly strict boundaries have proven problematic, leading to family disagreements and escapism to addictive substances. On the other hand, diffuse boundaries cause uncertainty about expectations, and too much freedom can be perceived as an absence of limits. Yet boys find boundaries useful and necessary for life because without them there would be chaos.

Boundaries in pathology were influenced by the family environment and friends the boys encountered. The availability of addictive substances is one of the main problems in maintaining personal boundaries, according to the research results. Boys tried to maintain boundaries in pathological behaviour by setting a rule not to combine it with other substances when they used one addictive substance. The main triggers for substance use include stressors. Boys are very aware of the consequences of their actions. Respecting boundaries with addictive substances also complicates addictive behaviour.

For the boundaries in relation to the diagnostic institute, it proved important for the boys to be able to spend their free time in a meaningful way. The environment in this facility proved to be risky, especially for those boys who had no previous experience with substances. Another problem is the lack of respect for authority, which is often linked to the age of the adolescents. However, boys are able to effectively avoid situations that could jeopardise their leaving the facility or lead to further complications.

Plans and goals for the future contribute greatly to respecting boundaries in relation to leisure time. Thanks to them, the boys try to follow the rules. Sharing values with friends and setting their own values is important for boys to be able to agree on common activities that are

important to all the friends they associate with. These include, for example, composing music or playing sports.

What really struck me about this research was the openness with which the boys from the Diagnostic institute were able to describe their current situation. Often it was very difficult for them and they had to deal with it even if they did not have, for example, support from their family. Despite this, they were very helpful and cooperative in conversations that touched on sensitive topics.

14. Použitá literatura

Odborné publikace

1. BĚLÍK, Václav; SVOBODA HOFERKOVÁ, Stanislava a KRAUS, Blahoslav. Slovník sociální patologie. Pedagogika (Grada). Praha: Grada, 2017. ISBN 978-80-271-0599-1.
2. BENDL, Stanislav; HANUŠOVÁ, Jaroslava a LINKOVÁ, Marie. Žák s problémovým chováním: cesta institucionální pomoci. Praha: Stanislav Juhaňák — Triton, 2016. ISBN 978-80-7387-703-3.
3. CLOUD, Henry a TOWNSEND, John Sims. Hranice: hranice a děti : proč ve vztahu k dětem budovat hranice? Druhé vydání. Přeložil Alena ŠVECOVÁ. Hranice. Praha: Návrat domů, [2016]. ISBN 978-80-7255-352-5.
4. COLLIN, Catherine. Kniha psychologie. Universum (Knižní klub). Praha: Knižní klub, 2014. ISBN 978-80-242-4316-0.
5. COLOROSO, Barbara. Krizové situace v rodině: jak pomoci dětem překonat smrt blízkého člověka, nemoc, rozvod a traumata adoptce. V Praze: Ikar, 2008. ISBN 978-80-249-1027-7.
6. ČÍRTKOVÁ, Ludmila a VITOUŠOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2.
7. EGER, Ludvík a EGEROVÁ, Dana. *Metodologie výzkumu*. 3., přepracované a rozšířené vydání. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2022. ISBN 978-80-261-1108-5.
8. FERJENČÍK, Ján. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-367-6.
9. HANÁK, Josef. *Malý žákovský slovník prevence: slovník pro žáky a jejich rodiče*. Ratíškovice: ZŠ a MŠ Ratíškovice, [2021]. ISBN 978-80-11-00054-7.
10. HAUSER, Uli. *Rodiče potřebují hranice*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0064-2.
11. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Páté., přepracované vydání. Praha: Portál, 2023. ISBN 978-80-262-1968-2.
12. HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.
13. HONZÁK, Radkin. *Psychosomatická prvouka*. V Praze: Vyšehrad, 2017. ISBN 978-80-7429-912-4.

14. CHMELAŘ, Tomáš; MATOUŠEK, Oldřich a PAZLAROVÁ, Hana. *Děti potřebují rodinu: inovativní přístupy v práci s ohroženými rodinami : sborník příspěvků z mezinárodní konference konané v Praze ve dnech 22. a 23. 5. 2008*. Praha: Občanské sdružení Člověk hledá člověka, 2008. ISBN 978-80-254-2683-8.
15. JANSKÝ, Pavel. *Dítě s problémovým chováním a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy*. Recenzované monografie. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-534-9.
16. JENSEN, Frances E. a NUTT, Amy Ellis. *Mozek teenagera*. Přeložil Petr ŠTIKA. Knihy Omega. Praha: Dobrovský, 2015. ISBN 978-80-7390-190-5.
17. JUNG, Carl Gustav. *Vývoj osobnosti*. Přeložil Karel PLOCEK, přeložil Petr BABKA. Klasici (Portál). Praha: Portál, 2022. ISBN 978-80-262-1954-5.
18. JUUL, Jesper. *Agrese: proč je pro nás i naše děti nezbytná*. Přeložil Michaela ŠKULTÉTY. Praha: Familylab ČR, 2022. ISBN 978-80-908475-0-7.
19. JUUL, Jesper. *Dítě – váš partner ve výchově: na cestě za novými rodinnými hodnotami*. Praha: Argo, 2015. ISBN 978-80-257-1241-2.
20. KVAPILÍK, Tomáš. *Mozaika duše: desatero pro zdravější duši a vztahy*. V Praze: Mladá fronta, 2023. ISBN 978-80-204-6238-1.
21. LEŠKOVÁ, Lýdia. *Causes of pathological behavior of children and the possibilities of social prevention*. Librix.eu. Brno: Tribun EU, 2010. ISBN 9788073999278.
22. MARTIN, Sharon C. *Být perfektní nemusí být perfektní: zvládejte svůj perfekcionismus*. Přeložil Petra DIESTLEROVÁ. Praha: Portál, 2023. ISBN 978-80-262-1993-4.
23. MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. Vyd. 7. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0853-2
24. MILLER, Geraldine A. *Adiktologické poradenství*. Praha: Galén, c2011. ISBN 978-80-7262-765-3
25. MIŠOVIČ, Ján. *Kvalitativní výzkum se zaměřením na polostrukturovaný rozhovor*. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). Praha: Slon, 2019. ISBN 978-80-7419-285-2.
26. NAKONEČNÝ, Milan. *Lexikon psychologie*. 2., podstatně rozš. vyd. Praha: Vodnář, 2013. ISBN 978-80-7439-056-2.
27. NAKONEČNÝ, Milan. *Encyklopedie obecné psychologie*. 2., rozš. vyd., v Akademii vyd. 1. (1. vyd. v nakl. Vodnář pod náz. Lexikon psychologie). Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0625-7.
28. NAKONEČNÝ, Milan. *Lidské emoce*. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0763-6.

29. NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie organizace*. Psyché (Grada). Praha: Grada, 2005. ISBN 80-247-0577-X.
30. NOVÁKOVÁ, Martina a LANDOVÁ, Marcela. *Diagnostický ústav: [Creative help – tvůrčí dílny s dětmi z diagnostického ústavu]*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6613-7.
31. NOVOTNÁ, Věra a FEJT, Vladimír. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009. ISBN 978-80-86723-77-8.
32. *Pozor, drogy!: informace pro rodiče, sourozence a všechny, kdo pracují s dětmi. [2017?]*-. Praha: IV – Nakladatelství, [2017?]-.
33. PRUNNER, Pavel. *Psychologie gamblerství, aneb, Sázka na štěstí*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-074-1.
34. PUGNEROVÁ, Michaela. *Psychologie: pro studenty pedagogických oborů. Pedagogika (Grada)*. Praha: Grada, 2019. ISBN 978-80-271-0532-8.
35. RAMSDEN, Chloe. *Jak říct ne sociálním sítím: snadné tipy, jak se nenechat ovládnout sociálními médii*. Přeložil Petr FLORIAN. V Brně: Lingea, 2021. ISBN 9788075086730.
36. RÖHR, Heinz-Peter. *Podminované dětství: obnova sebejistoty*. Přeložila Doris HRUŠOVÁ. Zdraví (Dialog). Liberec: Dialog, 2015. ISBN 978-80-7424-081-2.
37. SLEIGH, Julian. *Rodičovský průvodce dospíváním: od třinácti do devatenácti*. Hranice: Fabula, 2008. ISBN 978-80-86600-49-9.
38. SMÉKAL, Vladimír. *Pozvání do psychologie osobnosti: člověk v zrcadlení [i. e. zrcadle] vědomí a jednání*. 3., opr. vyd. Studium (Barrister & Principal). Brno: Barrister & Principal, 2009. ISBN 978-80-87029-62-6.
39. ŠAFRÁNKOVÁ, Dagmar. *Pedagogika*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Pedagogika (Grada). Praha: Grada Publishing, 2019. ISBN 978-80-247-5511-3.
40. ŠVAŘÍČEK, Roman a ŠEĐOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.
41. TOWNSEND, John Sims. *Hranice a dospívající*. Praha: Návrat domů, c2009. ISBN 978-80-7255-191-0.
42. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie osobnosti*. V Praze: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1832-6.”
43. WRÓBEL, Alina. *Výchova a manipulace: podstata manipulace, mechanismy a proces, vynucování a násilí, propaganda*. Pedagogika (Grada). Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2337-2.

Elektronické zdroje

Bottomley, A. K., & Pease, K. *Crime and punishment: Interpreting the data*. Open Univ. Press, 1986. Dostupné z: <https://www.amazon.co.uk/Crime-Punishment-Interpreting-Keith-Bottomley/dp/0335153909>

BRAUN, V., & CLARKE, V. Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*. 2006. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1191/1478088706qp063oa>

JUTEAU, G. & WESTRICK-PAYNE, K. & BROWN S. & Manning, W. *Visualizing Children's Family Structure. Socius: Sociological Research for a Dynamic World*, 2023. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/375476065_Visualizing_Children's_Family_Structure/citation/download. [citováno 2023-11-17].

LOJDOVÁ, Kateřina. *kvalitativní výzkum, designy kvalitativního výzkumu, výzkumná otázka a metody sběru dat, metody analýzy dat, otevřené kódování*. [online]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/fsp/jaro2022/dc4003/um/lojdova_kvalitativni_analyza_dat_2022.pdf

MŠMT. Online. *Diagnostický Ústav*. Dostupné z: https://dbuv.msmt.cz/charakteristika_zarizeni.pdf. [citováno 2023-12-10].

MŠMT. Online. *Diagnostický Ústav*. Dostupné z: <https://dbuv.msmt.cz/>. [citováno 2023-12-10].

NŽIP. Online. *Drogy*. Dostupné z: <https://www.nzip.cz/clanek/323-navykove-latky-drogy>. [citováno 2023-01-10].

POLICIE ČR. Online. *Drogy*. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/preventivni-informace-drogy.aspx>. [citováno 2023-01-05].

RATNER, K. *Boundaries: The Relationships among Family Structure, Identity Style, and Psychopathology*. University of Central Florida, 2015. Dostupné z: <https://stars.library.ucf.edu/etd/713/>. [citováno 2023-11-17].

Vnitřní předpisy Diagnostického Ústavu ústavu Lublaňská. Online. Dostupné z: <http://dius.cz/>
. [citováno 2023-12-12].

ZÁKON Č. 108/2006 Sb. Online. *Zákon o sociálních službách.* Dostupné z:
<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>. [citováno 2023-12-12].

ZÁKONY PRO LIDI. Online. *Zákon o Ústavní ústavní a Ochranné ochranné výchově.*
Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109>. [citováno 2023-12-12].

15. Seznam příloh, tabulek

Přílohy

- 1. Informovaný souhlas**
- 2. Scénář rozhovoru**
- 3. Ukázka kódování**

Tabulky

- 1. Kódovací schéma**
- 2. Kódovací schéma – axiální kódování**

Příloha 1. Informovaný souhlas pro účast ve výzkumu

Informovaný souhlas s poskytnutím výzkumného rozhovoru a jeho následným vyžitím pro účely diplomové práce

Podpisem vyjadřuji souhlas s následujícími body:

- Byl jsem informován o účelu rozhovoru, kterým je sběr dat pro potřeby výzkumu diplomové práce Kláry Sochorové s názvem Faktory ovlivňující hranice a jejich kvalitu v sociálním prostředí u chlapců z Diagnostického ústavu Lublaňská

Cílem výzkumu je zjistit, jaké faktory ovlivňují hranice a jejich kvalitu u chlapců z Diagnostického ústavu Lublaňská ve vztahu k rodině, diagnostickému ústavu, patologii a volnému času.

- Bylo mi sděleno, jak dlouho bude rozhovor a jaký bude mít průběh. Jsem seznámen s právem odmítnout odpovědět na jakoukoli otázku.

- Souhlasím s nahráváním následujícího rozhovoru a jeho následným zpracováním. Zvukový záznam rozhovoru nebude poskytnut třetím stranám a po přepsání bude vymazán. Transkripce bude přístupná pouze komisi u obhajoby diplomové práce, jinak nikomu až na části citovány v textu práce, který bude volně dostupný online.

- Byl jsem obeznámen s tím, jak bude s rozhovory nakládáno a jakým způsobem bude zajištěna anonymita i po skončení rozhovorů, která znemožní identifikaci mé osoby. Nikde nebude uvedeno mé jméno či jiné osobní údaje, díky kterým bych mohl/a být identifikován.

- Dávám své svolení k tomu, aby výzkumnice použila rozhovor pro potřeby své diplomové práce a některé části v ní může citovat, zvuková nahrávka a transkripce rozhovoru však bude po ukončení výzkumu smazána.

Datum:

Podpis respondenta:

Podpis výzkumníka:

Příloha 2. Scénář rozhovoru

Rozhovor

Jméno

Věk

1. Co studuješ a v jakém jsi ročníku?
2. Baví tě to? Co tě na tom konkrétně baví nebo naopak nebaví?
3. Pokud ne, co bys chtěl doopravdy studovat?
4. Co ti v tom zabraňuje?
5. Máš nějaké kamarády? Pokud ano, proč se stali tvými kamarády?
6. Jaké je tvoje vysněné povolání?
7. Děláš něco pro jeho realizaci, pokud ano, tak co, a pokud ne, proč?
8. Máš nějaké plány a cíle do budoucna?
9. Jak a kdo naplňuje tvůj volný čas?
10. Jak podle tebe vypadá dobře strávený čas?
11. Co by tvůj kamarád musel udělat, abys ses s ním přestal bavit?
12. Popiš mi svou rodinu.
13. Jak ses doma cítil?
14. Proč si myslíš, že ses tak cítil?
15. Co jsi mohl udělat proto, aby ses cítil jinak?
16. Jaké má vlastnosti tvá rodina?
17. Kdo měl ve vaší rodině největší autoritu? Kdo měl hlavní slovo?
18. Co by řekli oni o tobě? Co se jim líbilo nebo naopak nelíbilo?
19. Měli jste v rodině nastavená nějaká pravidla? Jaká to byla?
20. Pokud ano, tak plnil jsi je? Jak často?
21. Pokud ne, vyhovovalo ti to, že žádná nebyla, a proč?
22. Co jsi dělal za domácí práce?
23. Dělal jsi to jenom proto, že jsi musel, nebo proto, že jsi chtěl?
24. Co se stalo, pokud jsi je nesplnil?
25. Jaký jsi měl vztah se svými sourozenci?
26. Nevadilo ti, že jsi byl jedináček? A proč?
27. Přemýšlel jsi někdy o útěku z domova? Pokud ano, tak proč? Co tě přimělo to neudělat?
28. Jak si představuješ ideální rodinu, co by měla a neměla dělat?
29. Plánuješ v budoucnu svoji vlastní rodinu? Jaké bys nastavil pravidla ve své rodině?
30. S jakými návykovými látkami máš zkušenosti?
31. Jak dlouho je již užíváš?
32. Proč je vlastně užíváš?
33. Přemýšlel jsi někdy o tom, přestat je užívat? A proč?
34. Co ti brání v tom, je přestat užívat?
35. Setkáváš se ve svém okolí s lidmi, kteří také užívají návykové látky?
36. Máš pocit, že v dnešní společnosti je těžké neužívat žádné návykové látky? A proč?

37. Co si představíš pod pojmem hranice a pravidla? Máš pocit, že jsou k něčemu užitečné?
38. Jak se vyrovnáváš s pravidly, které tu máte nastavené?
39. Změnil bys něco?
40. Co by to bylo? A proč?
41. Máš pocit, že sám sobě umíš nastavit hranice a pravidla?
42. Když někoho nemáš rád, jak se k němu chováš?
43. Myslíš, že dokážeš vycházet i s někým, koho nemáš rád? Nebo mu dáš najevo, že ho nemáš rád?
44. Dokážeš zakrýt svoje emoce? Že na tobě nikdo nepozná třeba to, že se ti právě něco stalo?
45. Stalo se někdy, že ti tvůj kamarád zalhal? Pokud ano, jak jsi zareagoval? Jak ses cítil?
46. Jak jsi se dostal do diagnostického ústavu?
47. Jak dlouho tu jsi?
48. Kde jsi byl před tím?
49. Vycházíš tu s kluky, kteří tu jsou s tebou?
50. Stalo se, že ses tu s někým nepohodl? A proč?
51. Jak ses dokázal vyrovnat s konfliktem?
52. Přemýšlel jsi někdy o útěku z diagnostického ústavu a proč?
53. Co tě přimělo ho realizovat?
54. Co tě naopak přimělo útěk neprovést?
55. Jak se vyrovnáváš s pravidly v diagnostickém ústavu?
56. Kdybys mohl něco udělat jinak, co by to bylo?

Příloha 3. Ukázka kódování v programu Atlas.ti

Co studuješ a jakém si ročníku?

No tak já jsem teď v prváku studuju truhláře na stavební škole.

Baví tě to? Co tě na tom konkrétně baví? Nebo naopak nebaví?

Vybral jsem si to dobrovolně, baví mě to. třeba tam je jeden předmět nauka o materiálech, kde jsem se dozvěděl spoustu zajímavých věcí, o kterých jsem jako nevěděl, že vlastně takhle funguju, když jsem to třeba říkal tátovi, tak on taky vůbec nevěděl, a říkal mi, že o tom pořád mluví, ale to jako v dobrým slova smyslu, že jako je vidět, že mě to baví. Máme každý sudý týden praxi a lichý zase máme teorie, různě jako kouřový přestávky je to fajn. Mistr, který, nás má na starosti, tak je fajn.

Máš nějaké kamarády? Pokud ano proč se staly tvými kamarády?

Lidi co jsou tady, tak jsou pro mě jenom známý, ty nemůžu počítat mezi svoje kamarády. Původně jsem z Prahy a teď bydlím v Berouně, a tak jsem se dostal, protože moje máma měla problém s drogama. Více kamarádů mám v tom Berouně. Vídám se s nima vlastně i teď, když jsem tady, tak se domlouváme, kdy se třeba uvidíme a můžu normálně ven. Musím ty lidi jako víc poznat a pak je hodnotím podle toho, jak dlouho se známe. Během toho si prostě ověřuju, jestli mu můžu věřit.

Jaké je tvoje vysněné povolání?

Nad tím jsem ani nepřemýšlel, tohle mě baví, já jsem nechtěl dělat obor, kterej mě prostě jako nebaví, prostě pak i větší motivace.

Máš nějaké plány a cíle do budoucna?

Určitě dodělat tu školu a pak prostě pracovat jako dobrej truhlář a už nechci být u mámy.

Jak a kdo naplňuje tvůj volný čas?

No asi kluci tady momentálně, já ten volnej čas s nima jako i musím trávit, to moc nejde, abych jako byl úplně sám. V berouně jsem hodně chodil s klukama ven na pivo nebo jsme si dali brko, ale žádný trdší drogy to nebyly a já taky třeba jezdil i na skejtu.

10. Jak podle tebe vypadá dobře strávený čas?

S lidma se kterýma si rozumím můžu dělat cokoliv, třeba prostě i mlčet, kdybych svůj čas trávil s někým kdo mi je nesympatickej, tak s ním můžu dělat sebe lepší aktivitu a nebude mi to prostě příjemný.

Co by tvůj kamarád musel udělat abys si se s ním přestal bavit?

Kdyby uhodil holku, to je věc, kterou absolutně jako nedokážu tolerovat, přes to prostě nejde vlak a kdyby jakýmkoliv způsobem ublížil lidem, který mám rád, ať je to holka nebo kluk to je jedno. A taky kdyby mi prostě lhal, tam bych asi jako víc zkoumal, proč mi lhal, ale to mi jako taky vadí no.

7...

7...

7...

7:4...

7:5...

7...

7:6...

7...

7...